

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Sandra KIRKICKIENĖ

Vadybos (spec. viešasis administravimas) studijų programos studentė

**PENSIJŲ REFORMOS 2008-2012 M. ĮGYVENDINIMAS IR
PERSPEKTYVOS: ŠIAULIŲ REGIONO ATVEJIS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2014

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Sandra KIRKICKIENĖ
Vadybos (spec. viešasis administravimas) studijų programos studentė

**PENSIJŲ REFORMOS 2008-2012 M. ĮGYVENDINIMAS IR
PERSPEKTYVOS: ŠIAULIŲ REGIONO ATVEJIS**

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, Vadyba (N200)

Darbo vadovas:
doc. dr. Rimantas KRANKALIS

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu vadybos studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Sandra Kirkickienė. Pensijų reformos 2008-2012 m. įgyvendinimas ir perspektyvos: Šiaulių regiono atvejis. Vadybos (spec. viešasis administravimas) magistrantūros studijų baigiamasis darbas. Mokslinis vadovas – doc. dr. Rimantas Krankalis. Šiaulių universitetas, viešojo administravimo katedra. Šiauliai, 2013. 88 p. (88 p.).

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojamas pensijų reformos 2008-2012 m. įgyvendinimas ir perspektyvos Šiaulių apskrityje.

Pirmoje magistro baigiamojo darbo dalyje nagrinėjamos Lietuvos ir užsienio autorių įžvalgos apie socialinės apsaugos reformą. Nagrinėjama viešojo valdymo reforma bei aprašomos viešojo valdymo doktrinos (tradicinis administravimas, naujoji viešoji vadyba (NVV), gerasis valdymas). Vis didesnę spaudimą daro šalies demografija ir einamųjų mokėjimų principais paremta sistema, todėl darbe atskleidžiamos pensijų sistemos reformos prielaidos. Analizuojama valstybinės socialinės apsaugos sistemos raida, Lietuvos Respublikos pensijų sistema. Darbe lyginamos Baltijos šalių pensijų sistemos. Nagrinėjami 2008-2012 m. laikotarpio Lietuvos Respublikos teisės aktai, kurie turėjo įtakos pensijų sistemos reformai.

Empyrinėje dalyje buvo atliktas statistinių duomenų tyrimas (2008-2012m), mokslinės literatūros, dokumentų bei teisės aktų analizė. Baigiamajame darbe analizuojamas pensijų reformos įgyvendinimas 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje, išryškinant problemas bei tobulinimo galimybes. Tyrimui pasirinkti kokybiniai tyrimo metodai. Nagrinėjant dokumentus, siekta sužinoti kokią įtaką pensijų sistemos reformos įgyvendinimui turi tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai Šiaulių apskrityje. Tyrime panaudotas vienas efektyviausių kokybinių duomenų rinkimo metodų – pusiau struktūruotas interviu su ekspertais. Buvo sukonstruotas tyrimo instrumentas – interviu klausimynas. Atlikus interviu, sužinota ekspertų nuomonė apie pensijų sistemos reformą Lietuvoje, pensijų sistemos reformos įgyvendinimą 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje bei tobulinimo galimybes. Ekspertų teigimu, pagrindinė problema, su kuria susidūrė įgyvendinant pensijų reformą Šiaulių apskrityje, buvo įstatyminė bazė. Ginamasis teiginys buvo patvirtintas, nes ekspertų teigimu, pensijų sistemos reformos įgyvendinimas 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje neišsprendė pensijų išmokėjimo problemų, Vyriausybė neatrado būdų, kaip išspręsti klausimą dėl VSDF deficito bei gaunamos pensijos, kuri užtikrintų orią senatvę

Sandra Kirkickienė. The reform of pensions implementation and perspective during the 2008 – 2012 years period in Šiauliai region area. Master's study programme of Management (Specialisations: Public Administration). The supervisor doc. Dr. Rimantas Krankalis, University of Siauliai, Public Administration faculty, Šiauliai, 2013. 88p.

SUMMARY

In this Master's thesis the reform of pensions implementation and perspective during the 2008-2012 years period was analyzed.

In the first part of thesis an analysis of Lithuanian and foreign countries' authors insights about the Social Security reform is made. The Public Management reform was analyzed and other doctrines of Public Management, such as Traditional Administration, New Public Management (NPM), Good Governance concept are described. Country's demographic situation and the system, based on principles of current payment increases the pressure, that's why the Pension reform assumptions are revealed in this thesis. The Social Security System evolution and The Lithuanian Pension system are analyzed. The situation is compared with Baltic countries and their Pension systems. And the Republic of Lithuania laws that affect the reform of Pension system from 2008-2012 period are analyzed.

The statistical analysis of the data (2008-2012) is presented in the empirical part with analysis of literature, documents and legislations. The reform of pensions implementation and perspectives during the 2008-2012 period in Šiauliai region are analyzed in this work, emphasizing the problems and advising how to improve the reform. Qualitative research methods were chosen for the research. It is important to know both internal and external factors before examining the documents on the implementation of the Reform. One of the most effective qualitative data collection methods was used in the research - semi structured interviews with experts. The questionnaire interview was constructed for a survey. After the interviews, expert opinion was held about the reform of pensions in Lithuania, the pension reform during 2008-2012 period in Šiauliai region and opportunities for improvement. According to experts, the main problem, facing the implementation of the Reform in region of Šiauliai is the basis of law. The defendant proposition has been approved, as experts said. The reform of pensions implementation and perspective during the 2008-2012 years period in Šiauliai region has not solved the pension payment problems and the Government has not found any solutions to solve the Social Insurance Fund deficit and received pensions, which could lead to dignified senility.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	9
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	10
ĮVADAS	11
1. PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI.....	14
1.1. Socialinės apsaugos reformų teoriniai aspektai	14
1.1.1. Socialinės apsaugos bei gerovės valstybės sampratos	20
1.1.2. Pensijų sistemos reformos prielaidos.....	24
1.2. Socialinės apsaugos reformų praktiniai aspektai	27
1.2.1. Valstybinės socialinės apsaugos sistemos raida	27
1.2.2. Lietuvos Respublikos pensijų sistema	29
1.2.3. Pensijų sistemų Baltijos šalyse lyginamoji analizė.....	32
1.3. Pensijų sistemos reformos Lietuvoje 2008-2012 m. laikotarpiu ypatumai.....	36
2. PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO 2008-2012 M. LAIKOTARPIU ŠIAULIŲ APSKRITYJE TYRIMO METODOLOGIJA.....	42
2.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas	42
2.2. Tyrimo instrumento pagrindimas	43
2.3. Tyrimo imties charakteristika	45
3. PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO 2008-2012 M. LAIKOTARPIU ŠIAULIŲ APSKRITYJE TYRIMO REZULTATAI.....	49
3.1. Išorinių veiksnių analizė	49
3.2. Vidinių veiksnių analizė.....	57
3.3. Ekspertų interviu tyrimo rezultatai.....	61
3.4. Ekspertų interviu analizės apibendrinimas.....	69
IŠVADOS	72
REKOMENDACIJOS	74
LITERATŪRA	75
PRIEDAI.....	84

PAGRINDINIŲ TERMINŲ ŽODYNAS

Apdraustieji asmenys – fiziniai asmenys, kurie Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka valstybinio socialinio draudimo įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai (Valstybinio socialinio draudimo..., 2012).

Apskritis – stambiausias Lietuvos Respublikos teritorijos aukštesnysis administracinis vienetas, kurio valdymą per sudarytus struktūrinius padalinius, susietus su centrine valdžia tiesioginiais pavaldumo ryšiais, organizuoja Vyriausybė (Lietuvos Respublikos Konstitucinis..., 1998).

Demografija – požymiai, pagal kuriuos skiriasi ir gali būti grupuojama tikslinė auditorija (amžius, išsilavinimas, profesija ir kt.) (Verslo žinios. Žodynas).

Draudėjai yra visi juridiniai asmenys bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti socialinio draudimo įmokas. Visi draudėjai privalo registruotis teritorinėse valstybinėse mokesčių inspekcijose Mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka (Žin. , 2004, Nr. 171-6295).

EDAS – elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema. EDAS leidžia draudėjams elektroniniu būdu teikti socialinio draudimo pranešimus ir prašymus bei gauti informaciją iš „Sodros“ duomenų bazės. EDAS pradėjo funkcionuoti nuo 2008 metų pradžios (Valstybinio socialinio draudimo..., 2012).

Gerovės valstybė – Vyriausybės įsipareigojimai, skirti piliečiams užtikrinti pakankamą gyvenimo lygį, kuris įtvirtintas socialinės piliečių teisėse ir išreiškiamas per socialinę apsaugą, socialine paslaugas, darbo rinką, aprūpinimą būstu, švietimą ir sveikatos apsaugą (Bitinas, 2011).

Migracija – žmonių judėjimas į šalį (imigracija) ir iš jos (emigracija) (Ekonomikos terminų žodynas).

NVV– Naujoji viešojo vadyba. Šiuolaikinių viešojo sektoriaus demokratinių reformų tikslas – efektyvinti valdymo sistemos darbą ir teikti gyventojams kokybiškesnes paslaugas, užmegzti daugiašalius ryšius tarp valdžios ir visuomenės, įtraukti piliečius į viešųjų reikalų valdymą. Tam tikslui pasiekti daugelyje valstybių vis plačiau taikoma naujoji viešojo vadyba, besiremianti decentralizuoto valdymo tobulinimu, dalies valstybės funkcijų privatizavimu, personalo valdymo kontraktine sistema ir kitais šiuolaikiniais valdymo modeliais (Smalskys, 2005).

Pensija – apmokėjimas, išmoka, reguliariai mokamos pragyvenimo lėšos pasenusiems arba atidirbusiems įstatymo nustatytą laiką žmonėms, invalidams, šeimoms nariams, netekusiems maitintojo (Leonavičius, 1993).

Reforma – valdančiosios posistemės veiksmai, kuriais siekiama sukurti planuojamus ar vairuojamus pokyčius (Tumėnas, 2010).

Regionas – svarbiausia dalis viešosios teisės, išleistos žemesniu nei Valstybė lygiu ir susietos su politine savivalda. Regionai identifikuojami nacionalinėse konstitucijose arba įstatymuose, kurie garantuoja jam autonomiją, identiškumą, galias ir organizacines struktūras (Vainienė, 2006).

Savarankiškai dirbantys asmenys yra individualių įmonių savininkai; tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai; asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (advokatai, advokatų padėjėjai, notarai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys); fiziniai asmenys, kurie verčiasi individualia žemės ūkio veikla, kai žemės ūkio valdos ar ūkio ekonominis dydis pagal valstybės įmonės Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro atliktus skaičiavimus už praėjusių metų mokestinį laikotarpį nuo sausio 1 dienos iki gruodžio 31 dienos yra lygus 4 ekonominio dydžio vienetais arba didesnis; šeimynos dalyviai, kaip jie apibrėžti Šeimynų įstatyme (Valstybinio socialinio draudimo..., 2012).

Socialinė apsauga – visapusiška socialinės apsaugos sistema, padedanti valstybei laiduoti gyventojų aprūpinimą ligos, sužalojimo, senatvės, nedarbo ir kitais atvejais, suteikti papildomų pajamų nustatytiems šeimos poreikiams tenkinti (Dobravolskas, Keinys, Murauskienė, Sakalaitė, Steinmeyer, 1999).

Socialinis draudimas – sistema, paskirstanti valstybės lėšas į formuojamus specialius draudimo fondus, skirtus išlaikyti asmenis, nedalyvaujančius visuomeniniame darbe. Socialinio draudimo fondai yra formuojami iš valstybinių dotacijų ir draudimo įmokų, kurias moka darbdaviai ir dirbantys piliečiai. Socialinis draudimas – taip pat piniginių pašalpų (bedarbystės pašalpos, nedarbingumo pašalpos, nėštumo ir gimdymo pašalpos, senatvės pensijos, invalidumo pensijos ir pašalpos, praradus šeimos maitintoją) sistema (Draudimo ekonomikos pagrindai, 2011).

Senatvės pensija – tai valstybės išmoka, skiriama nuolatiniam Lietuvos Respublikos gyventojui, sulaukusiam įstatymo nustatyto senatvės pensijos amžiaus ir turinčiam minimalų 15 metų socialinio pensijų draudimo stažą (Mano finansai, 2013).

Skurdo riba – tam tikras valstybės nustatytas pajamų dydis, kurio negaunantys asmenys laikomi skurstančiais, t. y. negalinčiais patenkinti oraus egzistavimo poreikių (Verslo žinios. Žodynas).

Socialinė rizika – tai tikėtini įvykiai, nuo kurių padarinių yra numatytos socialinės apsaugos priemonės (Lietuvos Respublikos Socialinės..., 2013).

Solidarumu galima vadinti bendramintiškumą, tarpusavio paramą, jautrumą kitam, vieningumą, bendrąją atsakomybę, pareigą atitikti tam tikros visuomenės dalies lūkesčius (Bieliauskaitė, 2009).

Startifikacija sociologijoje – visuomenės susiskaidymas į socialinius sluoksnius pagal pajamas ir nuosavybę, visuom. funkcijas, papročius, gyvenimo stilių ir kitus požymius (Tarptautinių žodžių žodynas, 2010-2013).

Valstybinio socialinio draudimo įmokos – apdraustųjų asmenų ir (arba) jų draudėjų mokamos įstatymų nustatyto dydžio įmokos (Žin. , 2004, Nr. 171-6295).

Valstybinio socialinio draudimo išmokos – įstatymų nustatytos socialinio draudimo išmokos, į kurias, įvykus draudimui įvykiui, įgyja teisę apdraustieji ir kiti įstatymų nustatyti fiziniai asmenys (Žin. , 2004, Nr. 171-6295).

VSD – Valstybinis socialinis draudimas. Socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos (Žin. , 2004, Nr. 171-6295).

VSDF – Valstybinis socialinio draudimo fondas. Įstatymo nustatyta tvarka valdomi centralizuoti tiksliniai finansiniai ir materialiniai ištekliai, kurie yra įtraukiami į apskaitą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų atskirtame Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžete ir yra naudojami valstybiniam socialiniam pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo, sveikatos bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui finansuoti, valdyti ir administruoti (Žin. , 2004, Nr. 171-6295).

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Naujosios viešosios vadybos ir gero valdymo svarbiausi bruožai.....	17
2 lentelė. Espinng-Anderseno gerovės valstybių vertinimas kitų mokslininkų	19
3 lentelė. Socialinės apsaugos sampratos bei tikslai.....	21
4 lentelė. Gerovės valstybės sąvokos	22
5 lentelė. Rizikos rūšys, įtakojančios senatvės pensijų sistemos einamųjų mokėjimų modelį	25
6 lentelė. Reformos rūšių apibūdinimai.....	29
7 lentelė. Valstybinio pensijų soc. draudimo įmokos dalis, pervedama pensijų kaupimo bendrovėms ir tarifo dalis skirta valstybinės soc. draudimo senatvės pensijos papildomai daliai	39
8 lentelė. Patvirtinti draudėjų bendrieji valstybinių pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo, sveikatos socialinio draudimo įmokų tarifai 2008-2012 m. ir jų dydžiai atskiroms socialinio draudimo rūšims	40
9 lentelė. Patvirtinti apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifai 2008-2012 m. ir jų dydžiai atskiroms rūšims	40
10 lentelė. Tyrimo dalyvių duomenys	47
11 lentelė. Aspektai, turintys įtakos „Sodros“ biudžeto deficitui.....	61
12 lentelė. Ekspertų nuomonė apie tai ar privatūs pensijų fondai pakeis „Sodrą“	63
13 lentelė. Tobulinimo galimybės pagal ekspertų nuomonę	66
14 lentelė. Ekspertų gerosios praktikos pavyzdžiai.....	68

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Pollit ir Bouchaert viešojo valdymo reformos modelis	15
2 pav. VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra	23
3 pav. VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų kitimas 2001-2011 m. (N=11)	37
4 pav. Interviu klausimyno struktūra ir atskleidimo kryptys.....	45
5 pav. BVP Lietuvos Respublikoje ir Šiaulių apskrityje.	50
6 pav. VDU (bruto, Lt), Lietuvos Respublikoje, Šiaulių apskrityje bei vidutinė pensijos (Lt) kitimas 2002-2012 m.....	51
7 pav. Užimtųjų skaičius tūkst. Lietuvos Respublikoje bei Šiaulių apskrityje.....	53
8 pav. Užimtųjų skaičius tūkst. Šiaulių apskrityje.....	54
9 pav. Specifiniai veiksniai, įtakoiantys VSDF biudžeto įmokas ir išmokas.....	55
10 pav. Apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas Lietuvos Respublikoje ir Šiaulių apskrityje.	56
11 pav. „Sodros“ įstaigų administravimo pokytis.	65
12 pav. Vidiniai ir išoriniai veiksniai, įtakoiantys VSDF valdybos veiklą	70
13 pav. Tobulinimo galimybės, siūlomos ekspertų.	71

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Pensijų sistemos reforma kelia diskusijas. Valstybės, turinčios skirtingas socialinės apsaugos sistemas reformuoja pensijų sistemas. Taip yra ieškoma geriausio modelio bei nagrinėjama kitų valstybių geriausia patirtis (Bitinas, 2006). Kiekviena valstybė siekia, kad pensijų sistemą atitiktų visuomenės lūkesčius, greitai ir efektyviai reaguotų į socialinius bei ekonominius reiškinius. Lietuvoje Valstybinio socialinio draudimo sistema, veikia einamojo finansavimo principu: surinktos socialinio draudimo įmokos iš karto naudojamos socialinio draudimo išmokoms išmokėti. Pensijų finansavimas priklauso ne tik nuo surenkamų įmokų dydžio, bet ir nuo dirbančiųjų ir pensinio amžiaus žmonių santykio – kuo daugiau vienas dirbančiajam atitenka pensinio amžiaus žmonių, tuo didesnė našta tenka dirbantiesiems. „Sodros“ deficitą trumpuoju laikotarpiu yra todėl, kad yra padidėjęs nedarbas, sumažėję atlyginimai. Tai ne „Sodros“ problema, o valstybės, kadangi mažėja mokesčių mokėtojų skaičius. Ilguoju laikotarpiu „Sodra“ negali įvykdyti keliamo tikslo – užtikrinti žmonių pajamų tam tikrais gyvenimo laikotarpiais ar įvykus tam tikriems gyvenimo įvykiams, nes turi sisteminių trūkumų.

Lietuvoje pensijų reformos būtinumą lėmė daugelis veiksnių: emigracija, ekonominis nuosmukis, didelis nedarbo lygis, sumažėjęs darbo užmokesčio dydis ir kt. Reforma yra sisteminis procesas, vykstantis visoje Lietuvoje. Visi reformos dokumentai taikomi vienodai visuose „Sodros“ skyriuose, todėl pensijų sistemos reforma analizuojama kaip sisteminis procesas per Šiaulių atvejį. Analizuojamas laikotarpis yra 2008-2012 m. Šiame laikotarpyje buvo daugiausiai pakitimų pensijų sistemoje, o iki šiol nėra mokslinių darbų, kuriuose analizuojamas 2008-2012 m. laikotarpio pasekmės.

Lietuvos ir užsienio mokslininkų publikacijose pensijų reforma yra nagrinėjama viešojo administravimo modernizavimo aspektu (Raipa, 2008; Patapas, 2011; Barzley, 2011 ir kt.). Pollit, Boukaert (2003) rašė apie tai, kas yra reforma. Bitinas (2011) nagrinėjo problemas, su kuriomis susidūrė Lietuvos pensijų sistema. Lazutka (2002, 2005, 2007, 2008, 2011, 2013), Buškevičiūtė (2004) nagrinėjo pensijų sistemos raidą Lietuvoje. Bartkus (2008) nagrinėjo veiksnius, turinčius įtakos pensijų sistemai. Mokslinėje literatūroje taip pat analizuojamas bei palyginamos Baltijos šalių pensijų sistemos (Tapia, 2008; Fox, Palmer, 1999; Toots, 2000; Pass, Hinno Saar, Masso, Szirko, 2004). Apie pensijų sistemos reformą yra rašoma ir kituose oficialiuose šaltiniuose: World Bank, 2008; Lietuvos Laisvosios rinkos instituto internetiniame tinklapyje, LR Seimo internetiniame tinklapyje ir kt.

Lietuvoje pensijų sistemą reikia tobulinti, kad pensinio amžiaus žmonėms būtų užtikrinta pakankama socialinė apsauga. Tyrimo problemą galima apibrėžti tokiais klausimais:

1. Kokie veiksniai sąlygojo senatvės pensijų reformos įgyvendinimą 2008 – 2012 m. laikotarpiu?
2. Kokios yra pensijų sistemos reformos tobulinimo galimybės?
3. Kokios šalies pavyzdžiu Lietuva galėtų remtis, reformuojant pensijų sistemą?

Tyrimo objektas – Senatvės pensijų reformos įgyvendinimas.

Tyrimo dalykas – Senatvės pensijų reformos įgyvendinimas Šiaulių regione 2008-2012 m. laikotarpiu.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti senatvės pensijų sistemos reformos įgyvendinimo Šiaulių regione 2008-2012 m. laikotarpiu veiksnius ir apibrėžti perspektyvas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti pensijų sistemos reformos teorinius aspektus.
2. Išnagrinėti Lietuvos pensijų sistemos reformos 2008-2012 m. laikotarpiu aspektus.
3. Išanalizuoti Lietuvos pensijų sistemos įgyvendinimo veiksnius 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių regione.
4. Apibrėžti Lietuvos pensijų sistemos įgyvendinimo 2008-2012 m. laikotarpiu tobulinimo galimybes.

Ginamasis teiginys: pensijų sistemos reformos įgyvendinimas 2008-2012 m. laikotarpiu neišsprendė pensijų išmokėjimo problemų, nes Lietuvos valdžia neatrado būdų, kaip išspręsti klausimą dėl VSDF deficito bei pensijos, kuri užtikrintų orią senatvę, dydžio.

Tyrimo metodologija. Siekiant atskleisti pensijų reformos 2008-2012 m. įgyvendinimą bei perspektyvas Šiaulių apskrityje, analizuoti Lietuvos ir užsienio moksliniai šaltiniai, Lietuvos Respublikos teisės aktai, statistinių duomenų analizė, sisteminimas, apdorojimas, lyginimas ir grafinis vaizdavimas, naudojant Microsoft Office Excel programą. Tyrime naudoti kokybiniai tyrimo metodai. Jie suteikė galimybę įvertinti pensijų reformos įgyvendinimą Šiaulių apskrityje 2008-2012 m. laikotarpiu.

Tyrimo metu taikyti šie **metodai:**

- Mokslinės literatūros ir šaltinių analizė;
- Teisės aktų analizė;
- Statistinių duomenų analizė;
- Pusiau struktūruotas interviu su ekspertais;
- Interviu medžiagos turinio analizė.

Rezultatų mokslinis naujumas. Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių šaltinių, teisės aktų, dokumentų, pusiau struktūruoto ekspertų interviu analizė atskleidė trūkumus įgyvendinant pensijų reformą 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje. Kokybinis tyrimas padėjo atskleisti tobulinimo galimybes.

Rezultatų praktinis reikšmingumas siejamas su pensijų reformos 2008-2012 m. įgyvendinimu ir perspektyvomis Šiaulių apskrityje (šio laikotarpio tyrimo nebuvo atlikta). Atsižvelgiant į ekspertų nuomonę bei pasiūlymus, būtų galima patobulinti pensijų sistemą.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro trys pagrindinės dalys, sudarytos iš skyrių ir poskyrių. Darbas susideda iš įvado, trijų dalių (teorinio, metodologinio pagrindimo, bei praktinio tyrimo rezultatų), išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo bei priedų.

1. PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

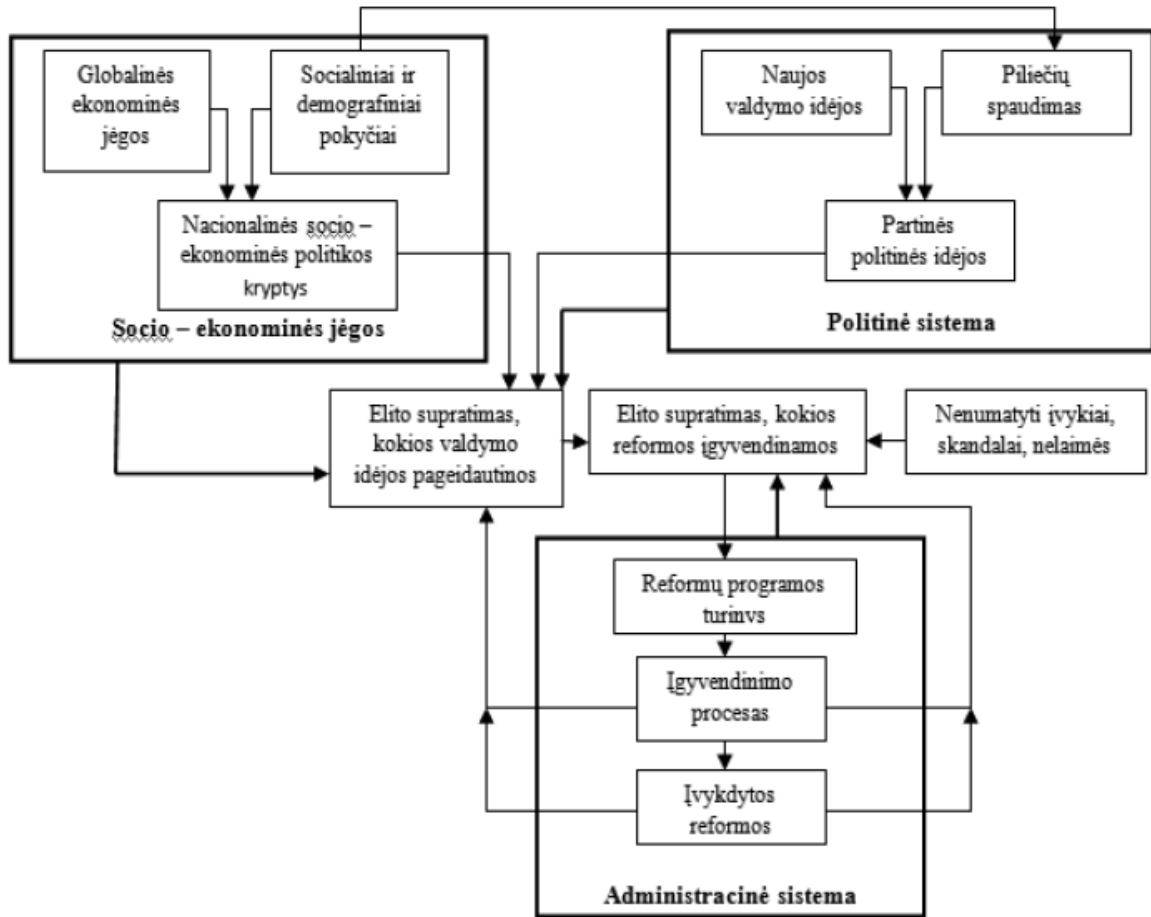
1.1. Socialinės apsaugos reformų teoriniai aspektai

Vykstančius pokyčius (XX-XXI a. sandūroje) valdymo sferoje atspindi visuomenės susiskaidymas į socialinius sluoksnius, struktūrinių dalių skirtumai, transformacijos, globalizacijos procesai, viešųjų sprendimų formulavimo, įgyvendinimo metodologijų kaita bei naujų valdymo procedūrų atsiradimas. Vykstantys socialiniai pokyčiai bei politinėje, socialinėje-ekonominėje erdvėje paradoksai ir konfliktai lemia šiuolaikinę viešojo administravimo raidą. Svarbiausi socialiniai viešąjį valdymą veikiantys veiksniai: emigracija, gyventojų skaičiaus dinamika, socialinių pokyčių ekonominiai ir valdymo instrumentai, technologinis socialinių procesų kontekstas, žinių ir informacijos galimybių gausėjimas (Raipa, 2008).

Viešojo valdymo reformą sudaro sąmoningi pokyčiai viešojo sektoriaus organizacijų struktūrose bei procesuose, siekiant, kad jie veiktų geriau. Pollit ir Bouchaert (2003) sukūrė viešojo valdymo reformos modelį (žr. 1 pav.). Jo pagrindą sudaro reformų jėgų ir varžančių elementų schema. Pagrindinės reformą formuojančios jėgos – trys: socio-ekonominės jėgos, politinė, administracinė sistemos. Jų tarpusavio sąveika sudaro sąlygas valdymo pokyčiams. Elito dariniu remiasi visas modelis – viešojo valdymo reformą formuoja politikai ir vyresnieji valstybės tarnautojai, todėl reforma vykdoma „iš viršaus į apačią“.

Daugiausiai susijusios su valstybės tarptautine padėtimi – socio-ekonominės jėgos. Didelę įtaką valstybės vidaus politikai daro atsirandantys nauji valstybių tarpusavio bendradarbiavimo ryšiai, priklausymas įvairioms tarptautinėms organizacijoms. Todėl paprastai ši reformos jėga varžo valdančio elito veiksmus. Taip pat svarbūs – šalies socialiniai ir demografiniai pokyčiai, kurie didele dalimi priklauso nuo ekonominio šalies išsivystymo (Patapas, Bakinaitė, 2011).

Politinė sistema priskiriama prie vidinių valstybės veiksmų. Viešasis sektorius tampa daug atviresnis naujovėms, todėl palankiau žvelgiama į naujas valdymo idėjas. Jas pateikia konsultantai, ekspertai mokslininkai bei politikai. Kompetetingų ekspertų nuomonės, įvairūs visuomenės judėjimai, gali daryti įtaką partijų lyderių formuojamoms programoms. Kitas svarbus veiksnys – piliečių spaudimas. Piliečių nuomonė nusako problemines sritis, bet nėra viena iš pagrindinių jėgų, skatinančių reformuoti (Patapas, Bakinaitė, 2011).

1 pav. Pollit ir Bouckaert viešojo valdymo reformos modelis

Šaltinis: Pollit, Bouckaert *Problemos ir atsakymai: viešojo valdymo reformos modelis// Viešojo valdymo reforma*. Vilnius: Algarvė, 2003.

Suformuotos reformos keliauja į administracinės sistemos lygmenį. Pirmiausia susiduriama su reformų programų turiniu, paprastai jis būna daugiau retorinis, nes reformą formulavo ne viena konkreti institucija. Išryškėja turinio aiškumo ir tikslumo stoka. Kartais reformos gali prieštarauti viena kitai. Reformos įgyvendinimo lygmuo – ne mažiau svarbus. Kadangi reformos formuluotė nėra itin griežta, tad kiekvienas jos įgyvendintojas tampa tarsi jos šeimininku ir gali pakreipti tokia linkme, kuri atitinka susidariusias sąlygas (Patapas, Bakinaitė, 2011). Reformos įgyvendinimo rezultatai gali skirtis nuo pradinių siekių. Tokiu atveju, įgyvendinta reforma gali pateikti informaciją valdančiajam elitui. Kokių veiksmų reikia imtis – keisti ar vykdyti toliau suformuotą reformą (Pollit, Bouckaert, 2003).

Viešojo valdymo reformos modelyje išskiriamas dar vienas veiksnys – nenumatyti įvykiai, nelaimės, skandalai ir pan. (Pollit, Bouckaert, 2003). Jis gali sutrukdyti išvis vykdyti reformas, tačiau nedaro tiesioginio poveikio reformoms. (Patapas, Bakinaitė, 2011).

Viešųjų paslaugų teikimo gerinimas, viešųjų institucijų tarpusavio konkurencijos skatinimas, siekiant pateikti piliečiams didesnę pasirinkimo laisvę, įtraukti juos į valdymo procesą, biurokratijos masto mažinimas, siekiant veiklos produktyvumo, tai pagrindiniai reformų tikslai (Deleon, 2005).

Vienas svarbiausių reformos veiksnių šalia politinės lyderystės, institucinio palaikymo ar pokyčių vadybos – viešojo valdymo doktrina (Barzley, 2011):

- 1. Tradicinis administravimas.** Tradicinis administravimas – seniausioji viešojo valdymo doktrina, kuri remiasi Weberio idealiosios biurokratijos modeliu. Ji pagrįsta institucijų ir pareigybių hierarchija, principu „įsakau ir kontroliuoju“ bei rašytinių taisyklių taikymu. Biurokratinė inercija, prastas politikos ir valdymo efektyvumas bei mažas piliečių pasitikėjimas buvo pagrindinės tradicinio administravimo problemos, kurias buvo siekiama spręsti viešojo valdymo reformų metu. Viešojo valdymo reformai, kurios metu turėtų būti siekiama efektyviau naudoti valdžios išlaidas ir greičiau reaguoti į vartotojų poreikiu, pagrįsti buvo sukurta NVV doktrina. Reikia paminėti, kad tradicinio administravimo bruožai Lietuvoje vis dar būdingi:
 - Nustatyta aiški institucijų hierarchija, kuri daro įtaką tiek valdžios institucijų finansavimui, tiek jų veiklai;
 - Valdžios institucijų veikla pagrįsta kompetencija ir funkcijomis, kurios numatytos jų įstatymuose ar nuostatuose, bei įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų taikymu;
 - Lietuvos valstybės tarnybos modelis pagrįstas karjeros modeliu. Pavyzdžiui, Lietuvos valstybės tarnautojai į darbą priimami neterminuotai, gali gauti aukštesnes pareigas, o darbo užmokestis jiems mokamas pagal specialiąją tvarką.
- 2. Naujoji viešoji vadyba (NVV).** NVV pagrįsta (tariamais) rinkos principais ir privačiojo sektoriaus vadybos perkėlimu į viešąjį sektorių. NVV vienas iš pagrindinių principų – „leisti ir versti vadybininkus valdyti“. Vadybininkams turi būti suteikta didesnė autonomija, bet turi būti sukurtos paskatos ir sankcijos už veiklos rezultatus, norint išspręsti viešojo valdymo problemas ir pasiekti geresnių rezultatų. Laikantis NVV principų, turi būti sumažinta valdžios apimtis per privatizaciją bei privataus verslo įtraukimą į valdymą ir viešųjų paslaugų teikimą. Svarbiausi NVV bruožai pateikti 1 lentelėje.
- 3. Geras valdymas.** Nepakankamai pagrįstas tradicinio administravimo nuvertinimas bei nepakankamai geras NVV taikymo rezultatai susiję su šios doktrinos atsiradimu. Gerojo valdymo doktrinai būdingi bruožai pateikti 1 lentelėje. Šiuolaikinė valdžia turi būti atvira ir

strategiškai pajėgi valdyti „tinkle“, bendradarbiaudama su įvairių lygmenų institucijomis (tarptautinėmis institucijomis, regioninės ir vietos valdžios institucijomis, privataus sektoriaus institucijomis bei NVO ar pilietinės visuomenės atstovais).

1 lentelė

Naujosios viešosios vadybos ir gero valdymo svarbiausi bruožai

	Naujoji viešoji vadyba (NVV)	GERAS VALDYMAS
Vykdomosios valdžios institucinė sandara	Politikos formavimo ir įgyvendinimo atskyrimas, monofunkcinių agentūrų steigimas.	Vertikali ir horizontali despecializacija (agentūrų jungimas), politikos koordinavimas (hierarchiniai, rinkos, tinklo mechanizmai).
Finansinės ir nefinansinės veiklos valdymas	Įvairių finansinio ar nefinansinio valdymo priemonių diegimas, perėjimas nuo išankstinės prie paskesnėsios valdžios institucijų bei tarnautojų kontrolės.	Išankstinės ir paskesnėsios kontrolės balansas, tinkamo proceso svarba valdžios institucijose.
Personalo valdymas	Postų valstybės tarnybos modelis.	Specialusis valstybės tarnybos statusas, lankstesnis ir skaidresnis valstybės tarnybos modelis.

Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Nakrošio „Viešojo valdymo reformos Lietuvoje: kodėl ir kuo reikia pakeisti naująją viešąją vadybą?“ Politologija. 2011.

Veikiama viešojo sektoriaus valdymo praktikos formavosi NVV teorija. NVV idėjos pasklido visame pasaulyje. Tai buvo daugiau valdymo reformų nei teorinių idėjų sklaida. Reformos panašios siekiamais tikslais ir naudojamomis technologijomis, nors skirtingose šalyse skiriasi gilumu, apimtimi bei sėkmingumu, jos (Staponkienė, 2005). Lietuvoje, siekiama perimti kitų šalių viešojo valdymo patirtį, kuriant viešojo valdymo tradicijas. Pati naujosios viešosios vadybos sąvoka nėra plačiai žinoma ir vartojama Lietuvoje. Vis dėl to, A. Kubiliaus Vyriausybės valdymo laikotarpiu ir vėliau pasirodė bandymų diegti naujoves, kurias sąlygiškai būtų galima sieti su tuo, kas Vakaruose vadinama naująja viešąja vadyba (Domarkas, Sudnickas, 2011).

NVV apraiškomis Lietuvos viešajame sektoriuje galima pavadinti vidaus audito ir kitų institucijų mechanizmų, skirtų viešųjų institucijų atskaitomybei didinti, viešųjų konkursų organizavimą, biudžeto strateginio planavimo diegimą, nevalstybinių viešųjų paslaugų tiekėjų – švietimo įstaigų, sveikatos priežiūros įstaigų, socialines paslaugas teikiančių organizacijų veiklos plėtra, diegimą, Valstybės tarnautojų tobulinimosi centro ir Lietuvos viešojo administravimo instituto organizuotus vadybos seminarus valstybės tarnautojams, (Guogis, Gudelis, 2003).

Kyla daugybė ne tik teorinio, bet ir praktinio pobūdžio problemų, žvelgiant į Lietuvos socialinės apsaugos struktūros pokyčius. Lietuvoje susikūrė tokia valstybinė socialinė apsaugos sistema, kurią sudaro valstybinio socialinio draudimo („Sodros“) ir valstybinės socialinės paramos dalys. Valstybinė socialinio draudimo sistema apima draudimą nuo nedarbo, draudimą senatvės, neįgalumo, ligos ir nelaimingų atsitikimų darbe atvejais, našlių ir našlaičių pensijos. Visos šios socialinės išmokos finansuojamos iš valstybinio socialinio draudimo fondo. Lietuvoje 2003-2004

m. pradėta vykdyti pensijų reforma. Pensijų reformą Lietuvoje galima vertinti kaip savotišką „naujosios viešosios vadybos“ elementų taikymą, kai atskiros socialinės paslaugos (šiuo atveju – senatvės pensijų teikimas) perduodamas į privačių subjektų rankas tikintis, kad tai padidins būsimas senatvės pensijas dėl sėkmingų privačių investicijų grąžos ir sumažins valstybinės socialinės apsaugos sistemos našta (Guogis, 2005). Penkioliktosios A. Kubiliaus Vyriausybės (2008-2012 m.) viešojo valdymo reformų turinys pagrįstas vadybine doktrina. Joje vyrauja NVV doktrinos bruožai, bet šios doktrinos „sugrįžimą“ reikia vertinti kritiškai, nes senų angloamerikietišku idėjų įgyvendinimas žemyninėje Europoje (įskaitant Rytų ir Vidurio Europos šalis) dažnai nepasiteisino. Be to Lietuvai NVV doktrinos sprendimai dažnai nėra tinkami dėl jos kitokio teisinio, politinio ir administracinio konteksto. Kad šią doktriną galima efektyviai taikyti Lietuvoje, trūksta tvirtų empirinių įrodymų. Gerasis valdymas labiau tinka Lietuvos viešojo valdymo reformoms. Jo sprendimai geriau atitinka Lietuvos kontekstą ir problemas, o šių sprendimų įgyvendinimas užsienio šalyse sukėlė mažiau šalutinių padarinių (Nakrošis, 2011).

Baltijos šalys socialiniais nelygybės rodikliais, skurdo rajonais ir marginalinių grupių pasiskirstymu panašios į Lotynų Amerikos arba kai kurias, ties socialiniu konfliktu balansuojančias Azijos šalis, kuriose didesni miestai ir jų kvartalai susiurbia visus finansinius ir gyvybinius syvus, o daugybė gyventojų pasmerkti socialinei atskirčiai ir marginalizacijai. Reikia pabrėžti, jog Lotynų Amerikos pavyzdžiu remiantis buvo sukurta Baltijos valstybių pensijų sistema (Bernatonis, Guogis, 2006).

Mokslininkai Richardas Titmussas ir G.Esping-Andersenai išskyrė tris gerovės valstybių tipus arba, kitaip tariant, socialinės apsaugos modelius, remdamasis tuo, kaip skirtingos šalys vykdo savo įsipareigojimus (Guogis, Bernotas, 2003):

1. **Liberaliame modelyje** valstybė minimaliai dalyvauja socialinėje sferoje, rūpinasi tik labiausiai socialiai pažeidžiamais asmenimis. Valstybė skiria tik minimalią paramą ir paramos skyrimą kontroliuoja. Socialinės apsaugos išteklių perskirstomi per valstybės biudžetą, skatinama asmeninė iniciatyva ir savarankiškumas (Bitinas, 2011). Šis modelis pasižymi silpnu valstybės, kuri nesikiša teikdama pirmenybę rinkai, vaidmeniui, rinkos savireguliacija. Individai skatinami užsitikrinti gerovę patys, nes valstybės vaidmuo yra suteikti minimalią paramą individams skurdo, nedarbo ir kitų problemų atveju. Šį modelį pasirinkusios anglosaksų šalys, JAV, Kanada ir Australija (Guogis, Bernotas, 2003).

2. **Korporatyviniame modelyje** pirmenybė teikiama tradicinės šeimos išsaugojimui. Kai šeima nesugeba išspręsti susidariusios problemos, tada teikiamos socialinės paslaugos. Šį modelį pasirinkusiose šalyse vyrauja socialinio draudimo schemų įvairovė, nes skirtingų klasių ir skirtingo statuso šeimos turi teisę į skirtingas paslaugas ir išmokas. Nors šio modelio gerovės valstybių

socialinės išmokos yra didesnės nei liberaliųjų, tačiau gerokai mažesnės nei socialdemokratiųjų. Konservatyvusis modelis – laikomas tarpiniu tarp liberaliojo ir socialdemokratinio. Modelis veikia: Austrijoje, Belgijoje, Vokietijoje, Italijoje (Guogis, Bernotas, 2003). Dalyvavimas socialinio draudimo sistemoje priklauso nuo įmokų mokėjimo fakto, ne nuo pilietybės. Socialinio draudimo sistemoje nėra universalumo, kadangi atskiros profesinės kategorijos gali turėti skirtingas socialinio draudimo nuostatas. Pensijų sistemoje yra daug klientelistinių nuostatų ir išmokų rūšių (pagal profesines kategorijas) (Bitinas, 2011).

3. **Socialdemokratiniam modelyje** valstybė prisiima didžiulę atsakomybę už savo šalies piliečių gerovės užtikrinimą. Valstybė tikisi, kad vykdydama aktyvią darbo rinkos politiką, įtraukdama visus gyventojus į socialinės apsaugos sistemą, mokėdama universalias pašalpas, užtikrins lygybę bei socialinę integraciją. Formuoti tarp piliečių solidarumo jausmą, kuris yra labai svarbus ir dabartinėje visuomenėje (einamųjų išmokų) pensijų sistemoje – vienas iš didžiausių siekių (Guogis, Bernotas, 2003). Išmokos paprastai finansuojamos iš bendrųjų mokesčių. Šis modelis įgyvendinamas Skandinavijos valstybėse, kuriuose iki praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio buvo pastebimas aukštas užimtumo lygis ir ekonominė plėtra, žemas nedarbo lygis ir išplėtotą socialinę partnerystę (Bitinas, 2011).

Kiti mokslininkai Esping-Anderseno nurodytus liberajų, socialdemokratinį ir konservatyvųjį modelius vertina įvairiai. Kitų mokslininkų vertinimas pateiktas 2 lentelėje.

2 lentelė

Esping-Anderseno gerovės valstybių vertinimas kitų mokslininkų

	Liberalusis modelis	Socialdemokratinis modelis	Konservatyvusis modelis
Leibfriedas	Šį modelį vadina „anglosaksų“, kuriame valstybė atlieka kompensacinę funkciją ir skatina darbo rinkos mechanizmus.	Šį modelį vadina Skandinavijos modeliu, kuriame akcentuojama visų teisė į darbą, įgyvendinamas universalizmo principas, valstybė socialinės apsaugos sistemoje atlieka kompensacinę funkciją.	Šį modelį vadina Bismarko modeliu, kuriame valstybė visur atlieka kompensacinę funkciją ir gali būti netgi darbdavys.
Ferreras		Socialdemokratiniam modelyje socialinė apsauga suprantama kaip pilietinė teisė, pakankamai aukštas išmokų lygis įvairioms socialinio draudimo rizikoms, finansuojama mokesčių pagrindu.	Konservatyviajame modelyje yra glaudus ryšys tarp padėties darbo rinkoje ir socialinių išpareigojimų, išmokos proporcingos įmokoms, finansuojama socialinio draudimo įmokų pagrindu, socialinis draudimas paremtas trišaliu principu.
Castlesas ir Mitchellas	Liberaliajame modelyje socialinės išlaidos santykinai nedidelės ir nėra egalitarizmo principo priemonių socialinėje apsaugoje.	Socialdemokratiniam modeliui būdingos didelės socialinės išmokos ir socialinės apsaugos srityje įgyvendinamas egalitarizmo principas.	Konservatyviajam modeliui būdingos didelės socialinės išlaidos ir socialinėje apsaugoje yra nedaug egalitarizmo principo priemonių.

Siaroffas	Protestantiškame liberaliajame modelyje Garantuojama minimali socialinė apsauga ir yra santykinai lygios galimybės darbo rinkoje.	Šį modelį vadina protestantiškuoju socialdemokratiniumi modeliu, kur akcentuojama, kad darbas – moters gerovės pagrindas, ir užtikrinamos didelės išmokos šeimai.	Šį modelį vadina pažangiu krikščionių demokratų modeliu, kuriame moterims nėra sudaromos sąlygos dalyvauti darbo rinkoje, jos skatinamos likti namuose.
Bonolis	Kritiškajame anglosaksų modelyje tik nedidelė socialinės apsaugos išlaidų dalis finansuojama socialinio draudimo įmokų pagrindu ir socialinės apsaugos išmokos sudaro santykinai nedidelę BVP dalį.	Šį modelį vadina Šiaurės modeliu.	Konservatyviojo modelio valstybėse didelė socialinės apsaugos išlaidų dalis finansuojama socialinio draudimo įmokų pagrindu ir socialinės apsaugos išmokos sudaro didelę BVP dalį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Bitino „Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas“. Vilnius, 2011.

Liberaliajame modelyje daugelis autorių akcentuoja, jog socialinės apsaugos išmokos yra nedidelės bei skatinimas darbo rinkos mechanizmas. Socialdemokratiniam modelyje akcentuojamas darbas bei didelės socialinės apsaugos išmokos. Konservatyviajame modelyje išmokos yra proporcingos išmokoms, būdingos didelės socialinės išlaidos.

Apibendrinant galima teigti, kad nėra vienos geriausios doktrinos viešojo valdymo reformai. Kiekvienos šalies reformos sprendimai priklauso nuo valdymo konteksto, problemų bei galimybių, kurias teikia skirtingų viešojo valdymo doktrinų turinys ar jų pagrindų pasiekti reformų rezultatai užsienio šalyse. Taip pat nėra ir vieno geriausio socialinės apsaugos modelio, kuriuo remiantis Lietuva galėtų remtis vykdant reformas.

1.1.1. Socialinės apsaugos bei gerovės valstybės sampratos

Moksliniame ir praktiniame diskurse dažnai vartojami tokie terminai: socialinės apsaugos sistemos, pensijų sistemos, pensijų pakankamumo ir stabilumo, socialinio teisingumo ir solidarumo, gerovės valstybės. Šių terminų prasmė priklauso nuo socialinės apsaugos modelio, ne tik nuo istorinio laikotarpio. Pvz., terminas „pensijų sistema“ šiuolaikinėse socialinės apsaugos sistemose suprantamas ne tik kaip valstybinio socialinio draudimo schema, tačiau į jo apibrėžimą įtraukiamos ir privačių pensijų schemas. Privačių pensijų fondų teorija ir praktika, nauji socialinio draudimo valdymo modeliai keičia kai kurių sąvokų turinį (Bitinas, 2011).

1935 m. JAV pirmą kartą buvo pavartota Socialinės apsaugos sąvoka. Socialinės apsaugos esmė – apibūdinti, kokios rizikos patenka į socialinę apsaugą, kokios yra garantijos nuo socialinių rizikų (Durand, 2005). Socialinė rizika suprantama kaip galima ateities įvykis, kurio atsiradimas

gali nepriklausyti nuo apdraustojo valios. Socialinė rizika gali būti teigiama (apdraustojo išgyjimas, vaiko gimimas ir kt.), neigiama (mirtis, nelaimingas atsitikimas ir kt.) (Bitinas, 2011).

Įvairūs autoriai, skirtingai apibūdina socialinę apsaugą. 3 lentelėje yra pateiktos skirtingų autorių sampratos apie socialinę apsaugą.

3 lentelė

Socialinės apsaugos sampratos bei tikslai

Eil nr.	Metai	Autorius	Socialinės apsaugos sąvoka	Socialinės apsaugos tikslas
1.	2009 m.	F. Kessleris	Neatsiejama mūsų kasdienio gyvenimo dalis, atsakymas į socialines rizikas ir tam tikrus juridinius faktus.	Padėti asmeniui ar asmenų grupei visoje valstybės teritorijoje.
2.	2008 m.	D. Grandguillot	–	Garantuoti asmeniui ar jo šeimos nariams apsaugą nuo socialinių rizikų, siekiant pakeiti su darbingumo netekimu susijusias pajamas, sudaryti galimybę grįžti į darbo rinką ir parengti asmens ar jo šeimos narių išlaidas.
3.	2008 m.	A. Guogis	Valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių visuma, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų tiems šalies gyventojams, kurie dėl įstatymų numatytų priežasčių negali apsirūpinti iš darbo pajamų.	–
4.	2001 m.	R. Lazutka	Politikos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis esant įvairioms gyvenimo situacijoms ir sąlygoms kuriuose iškyla asmens pragyvenimo pavojus.	–
5.	1998 m.	D. Pietersas	Visuma priemonių, kuriomis kuriamas solidarumas tarp žmonių, netekusių darbo pajamų turėjusių ypatingų išlaidų.	–

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Bitino „Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas“. Vilnius, 2011.

Įvairių autorių pateiktos socialinės apsaugos sampratos (žr. 3 lent.) skirtingos. Pietersas akcentuoja solidarumą. Lazutka teigia, jog tai politiko priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis. Guogio teigimu – tai valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių visuma. Visų Tačiau visų autorių sąvokos turi bendrų bruožų. Autoriai teigia, kad reikia padėti žmonėms, kurie tam tikru laikotarpiu susiduria su socialine rizika.

Esmė socialinės apsaugos sistemos – lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančių mažas pajamas. Taip pat, garantuoti pajamas minimaliems poreikiams patenkinti bei apsaugoti asmenis nuo socialinių rizikų. Socialinės apsaugos sistemoje turi būti ne tik valstybės garantuojamos išmokos, bet ir privačios socialinių išmokų schemos, taip užtikrinant asmens teises į socialinę apsaugą. Galima teigti, kad socialinės apsaugos gerovė – tai socialinių paslaugų ir

institucijų sistema, skirta padėti individams pasiekti tinkamą gyvenimo lygį. Tai leistų individams dalyvauti socialiniame, kultūriniame gyvenime ir pagerintų individų gyvenimo kokybę (Bitinas, 2011).

XX amžiaus antra pusė pasižymėjo aiškiu individualizmo ir socialinio egoizmo sumažėjimu. Vakaruose susiformavo kelios dešimtys visuotinės gerovės valstybių. Jos sprendamos savo vystymosi klausimus rėmėsi solidarumo ir socialinio konsensuso vertybėmis. Tose valstybėse buvo pabrėžiama būtinybė spręsti socialines problemas, kovoti su socialine nelygybe ir skurdu. Dauguma Vakarų valstybių pasižymėjo sukurtais socialinės politikos modeliais, kurie, atskirose šalių grupėse skirdavosi nuo kitų. Visoms šioms šalims – būdinga vadinamoji „pasyviosios socialinės politikos“ paradigma. Joje svarbiausią vaidmenį vaidino didelės socialinės išmokos, ne tik senatvės, bet ir bedarbių, vaikų augintojų, jaunų šeimų ir kitų socialinių grupių (Guogis, 2006).

4 lentelėje pateikta skirtingų autorių sąvokos apie gerovės valstybę.

4 lentelė

Gerovės valstybės sąvokos

Eil nr.	Metai	Autorius	Gerovės valstybės sąvoka
1.	2011 m.	Bitinas	Vyriausybės įsipareigojimai, skirti piliečiams užtikrinti pakankamą gyvenimo lygį, kuris įtvirtintas socialinės piliečių teisėse ir išreiškiamas per socialinę apsaugą, socialine paslaugas, darbo rinką, aprūpinimą būstu, švietimą ir sveikatos apsaugą
2.	2007 m.	Lazutka	Tam tikra draudimo kompanija: žmonės sutinka mokėti tam tikrą ekonominio augimo kainą, tai yra ekonominis augimas sumažėja dėl to, kad jie gyventų saugiau.
3.	2005 m.	Smalsys	Socialinė politika plačiąja prasme, kurią sudaro darbo (užimtumo) ir socialinės rūpybos politika, pensijų politika ir šeimos politika.
4.	1990 m.	Esping-Andersen	Tai valstybės įsipareigojimas užtikrinti bazinę socialinę gerovę piliečiams, įvertinant valstybės, rinkos ir šeimos santykį su socialine apsauga.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Bitino „Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas“. Vilnius, 2011.

Pateiktos autorių sąvokos (žr. 4 lent.) turi bendrą bruožą. Visi teigia, jog valstybė privalo užtikrinti pakankamą pragyvenimo lygį gyventojams.

Socialinės viešosios politikos kryptys, suvokiamos kaip socialinė politika plačiąja prasme, kurią sudaro šie posistemiai: darbo užimtumo ir socialinės rūpybos politika, pensijų politika ir šeimos politika, nagrinėjamos „Gerovės valstybės“ kontekste (Golinowska, 2000).

Tikslas Valstybinio socialinio draudimo – sumažinti skurdą ir apsaugoti nuo jo asmenis, kai jiems dėl tam tikrų socialinių rizikų reikalinga pagalba, skatinti lygybę tarp skirtingų socialinių grupių bei socialinę integraciją. Valstybinis socialinis draudimas remiasi solidarumo principu, t.y. įmokas mokantys asmenys realiu laiku finansuoja išmokų gavėjus. Valstybinio socialinio pensinio draudimo, kitų socialinio draudimo rūšių plėtra bei reformavimas Lietuvoje – nuolatinis procesas.

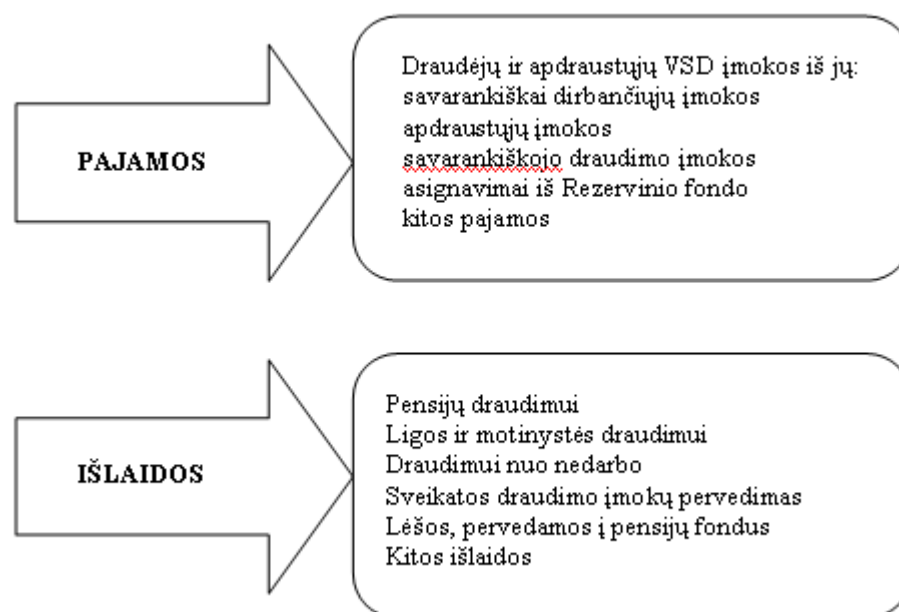
Keičiasi reformų koncepcijos ir strategijos, kinta ekonominiai, politiniai ir socialiniai reiškiniai. Valstybinio socialinio pensinio draudimo sistemos reformavimas ir veiksmingo valdymo paieškos vykdomos identifikuojant valstybėje esančius socialinius, ekonominius ir kultūrinius reiškinius, analizuojant kitų valstybių geriausią praktiką bei keičiant pensijų sistemą (Bitinas, 2011).

Socialinis draudimas turi ir neigiamos įtakos ekonominiam augimui (Pass, Hinnsaar, Masso, Szirko, 2004):

- Socialinis draudimas gali lemti socialinę atskirtį, žmogiškojo kapitalo mažėjimą;
- Socialinis draudimas yra ypač svarbus ekonomikai;
- Socialinis draudimas gali sukelti ilgalaikių pasekmių intelektualiniam visuomenės vystymuisi.

Lietuvoje Socialinį draudimą vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondas (VSDF). Jis turi savarankišką biudžetą, į kurio renkamos privalomosios socialinės įmokos ir iš kurio mokamos socialinės išmokos. Socialinių įmokų surinkimą ir išmokų skyrimą užtikrina bei socialinį draudimą organizuoja „Sodra“ – VSDF valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Klyvienė, 2007).

2 paveiksle pavaizduota VSDF pajamų ir išlaidų struktūra.

2 pav. VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Buškevičiūtės (2006). *Viešieji finansai*. Kaunas.

Pagal Fondo biudžeto išlaidų grupes numatomos Fondo biudžeto išlaidos. Atsižvelgiama į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, paskutinių dviejų metų draudžiamųjų pajamų

bazes, demografinius rodiklius, apdraustųjų ir socialinio draudimo išmokų gavėjų skaičiaus kitimą (Buckiūnienė, Meidūnas, Puzinauskas, 2003).

Žmogus pirmiausia gerai apskaičiuoja ir intelektualiai palygina, ar asmeniškai galima tikėtis naudos iš socialinės apsaugos, pensijų, sveikatos apsaugos ir pan., vertindamas socialinę apsaugą. Daug yra tokių asmenų, kurie nelaimingaisiais ir vargšais rūpintis visai nenori. Tikriausiai ne veltui Europos Sąjunga skatina socialinės įterpties paradigmos plėtojimą. Tai rodo, kad socialinio solidarumo padėtis Vakaruose ir Rytuose yra prasta. Viena iš pagrindinių tokios situacijos susidarymo priežasčių – dėl socialinės poliarizacijos nutrūkę tarpusavio ryšiai. Skirtingos socialinės grupės „nebeauga“ žinių viena apie kitą (Guogis, 2006).

Kartų solidarumas – įsitikinimas, kad tarp dviejų šeimyninių-giminiškų, istorinių-visuomeninių kartų gali būti pozityvūs ryšiai: kas naudinga vienai kartai, taip pat atneša naudą ir kitai kartai (Björnberg, 2005). Einamųjų mokėjimų modelyje dabartiniai dirbantieji moka socialinio draudimo įmokas, kuriomis finansuojamos esamų pensininkų pensijos. Tai yra vienu metų pensijų išlaidos dengiamos tų pačių metų įmokomis. Įmokas moka darbdaviai ir patys apdraustieji. Vyriausybė arba socialinės apsaugos institucija, administruojanti socialinio draudimo schemą, nustato įmokų dydį (t.y. tam tikrą procentą nuo darbo užmokesčio) (Lazutka, 2002).

Sistemų rūšys, paremtos solidarumo principu, yra (Žin., 2005, Nr. 71-2555):

- Pensijų socialinis draudimas;
- Ligos ir motinystės socialinis draudimas;
- Nedarbo socialinis draudimas;
- Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas;
- Sveikatos draudimas.

Tarpusavyje skirtingas kartas susieja ekonominė veikla ir jos rezultatų vartojimas. Tas ryšys šiuolaikiniame pasaulyje paprastai užtikrinamas dviem būdais – mokesčiais ir taupymu. Pensijų mokėjimo šaltinis – renkami mokesčiai ar socialinio draudimo įmokos (visuomenės mastu) iš dalyvaujančių darbo rinkoje. Darbingo amžiaus mokesčių mokėtojai sutinka su tokia našta už įstatyminių valdžios pažadą, kad ateityje toks ryšys tarp kartų bus palaikomas (Lazutka, 2002).

1.1.2. Pensijų sistemos reformos prielaidos

Pensijų sistemos prigimtį verčia keisti nuolat vykstantys socialiniai, politiniai bei ekonominiai pokyčiai. Vis didesnę spaudimą daro šalies demografija ir einamųjų mokėjimų (PAYG) principais

paremta sistema. Išsivysčiusioms šalims būdingas visuomenės senėjimas, mažėjantis gimstamumas ir ilgėjanti vidutinė gyvenimo trukmė. Šios priežastys ir lemia reformas (Lazutka, 2000).

Baltojoje knygoje (2002) išvardintos keturios pagrindinės priežastys, dėl kurių buvo būtina pensijų sistemos reforma:

- **Mažėjanti sistemos aprėptis (ilgainiui nemaža dalis pensinio amžiaus Lietuvos gyventojų neturės teisės į kokią nors valstybės teikiamą pensiją).** Socialinio draudimo sistema iš esmės apėmė tik dirbančius pagal darbo sutartis asmenis. Dauguma savarankiškai dirbančiųjų vengė mokėti socialinio draudimo įmokas.
- **Mažos pensijos ir todėl menkos paskatos dalyvauti socialinio draudimo sistemoje.** Vidutinis pajamų pakeitimo pensija koeficientas buvo tik 40 proc. Dėl pakankamai didelio persikirstymo asmenims, gaunantiems didelį darbo užmokestį, pakeitimo koeficientas buvo dar mažesnis. Du pagrindiniai pensijų sistemos tikslai – apsaugoti senus žmones nuo skurdo ir atkurti asmens pajamas senatvėje – buvo sujungti ne tik vienoje socialinio draudimo pensijų sistemoje, bet ir vienoje senatvės pensijų formulėje.
- **Pensijų finansavimo sunkumai.** Einamojo mokėjimo pensijų sistemos finansinis stabilumas iš esmės priklauso nuo mokesčių įmokas ir gaunančių išmokas santykio. Vien dėl demografinių priežasčių šis santykis nuolat blogėjo. Prie šio santykio mažėjimo prisidėjo ir politiniais motyvais didinamos išmokos, neatsižvelgiant į įmokų mokėtojų skaičių.
- **Demografinis spaudimas pensijų sistemai.** Demografinė situacija blogėjo – mažėjo dirbančiųjų, o daugėjo pensinio amžiaus asmenų. Tokia demografinė situacija tik einamųjų mokėjimų principu paremtą pensijų sistemą padarė pažeidžiamą.

Pagrindinės galimos rizikos bei jų įtaka senatvės pensijų sistemos einamųjų mokėjimų modeliui pateikta 5 lentelėje.

5 lentelė

Rizikos rūšys, įtakojančios senatvės pensijų sistemos einamųjų mokėjimų modelį

Rizikos rūšys	Einamųjų mokėjimų modelis
Demografinės	
Gimstamumo mažėjimas	Laipsniškas neigiamas poveikis būsimums pajamoms.
Laukiamos gyvenimo trukmės pailgėjimas	Išlaidų pensijoms išmokėti padidėjimas.
Darbingų ir dirbančių asmenų emigracija	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas. Galimas būsimų pensijų sumažėjimas.
Ekonominės	
Nedarbo augimas	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas.
Darbo užmokesčio sumažėjimas	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas.
Aukšta infliacija	Aukštesnės pajamos, bet reali pensijų vertė gali smukti.
Neigiamas investicinė grąža	Minimalus poveikis. Jis gali būti tuo atveju jeigu esamos lėšos (ar jų dalis) yra investuojamos.
Politinės	

Svarbiausių pensijų sistemos parametrų pakeitimas	Sistema pritaikoma prie pakeitimų. Grėsmė dėl nepagrįstų populistinių sprendimų.
Fiskalinės priemonės	Didelis pažeidžiamumas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Gudaičio (2009). *Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 50. Vilnius.

Viena iš svarbiausių XXI-ojo amžiaus problemų – visuomenės senėjimas. Prognozuojama, kad iki 2050 m. gimstamumas Europoje didės nežymiai, ilgės vidutinė gyvenimo trukmė, taigi, senyvo amžiaus žmonių neišvengiamai daugės (Juozulynas, Prapiestis ir kt., 2009). Viena iš galimų demografinių rodiklių stabilizavimo priemonių yra skatinti imigraciją. Didesnė imigracija galėtų atsverti visuomenės senėjimo reiškinius ir darbo rinkos pasiūlos stoką. Taip būtų pagerinamas pensijų sistemų finansavimą (Bitinas, 2006).

ES Viršūnių Taryboje 2001 m. gruodį buvo priimti ES valstybėms taikomi pensijų sistemų reformų kriterijai (Commision europeenne, Conseil..., 2003):

1. Bendrųjų socialinės apsaugos principų įgyvendinimas. Užtikrinti, kad pensijų sistemos būtų aiškios bei pritaikytos prie socialinių, ekonominių realijų. Taip siekiant didinti asmenų pasitikėjimą pensijų sistemomis, plėtoti aiškų ir paprastą asmenų informavimą apie ilgalaikes pensijų sistemų perspektyvas, ypač apie galimų išmokų dydį bei įmokų tarifus, garantuoti pensijų politikos ir pensijų sistemų reformų konsensusą.
2. Darbo rinkos skatinimas. Siekti aukšto užimtumo lygio ir, jeigu tai reikalinga, įvesti atitinkamas darbo rinkos reformas, pratęsti aktyvaus gyvenimo trukmę, užtikrinti, kad pensijų sistemos atitiktų darbo rinkos reikalavimus ir būtų suderinamos su laikmečio iššūkiais siekti profesinio mobilumo tiek valstybių viduje, tiek ir tarp valstybių.
3. Finansinės priemonės. Pensijų reformos turi būti vykdomos kartu su valdžios sektoriaus finansų stabilizavimu, laikantis adekvačios fiskalinės politikos. Valstybės gali steigti atitinkamus rezervų fondus, siekdamas sureguliuoti išlaidas. Siekti, kad pensijų reformos užtikrintų aktyvios visuomenės bei pensininkų pusiausvyrą.
4. Socialinių išmokų adekvatumas. Mažinti socialinę atskirtį užtikrinant, kad pagyvenę žmonės neatsidurtų prie skurdo ribos bei galėtų aktyviai dalyvauti socialiniame, ekonominiame gyvenime. Išlaikyti buvusį gyvenimo lygį (suteikti visiems asmenims teisę į pensiją).

Apibendrinant galima teigti, kad pensijų sistemų reformos turi skatinti gimstamumo didinimą, išsaugoti kartų pusiausvyrą ir surasti naujas darbo formas įvairaus amžiaus asmenims.

1.2. Socialinės apsaugos reformų praktiniai aspektai

1.2.1. Valstybinės socialinės apsaugos sistemos raida

1990 m., kada buvo atkurta nepriklausoma Lietuvos valstybė, pradėta socialinio aprūpinimo sistemos reforma. Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos TSRS Valstybinio socialinio draudimo sistemos pertvarkymo“. Jame nurodė iš Lietuvos profesinių sąjungų perimti socialinį draudimą ir jį vykdyti perduoti valstybei. Tais pačiais metais buvo įsteigta Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba prie Darbo ir socialinio aprūpinimo ministerijos. Jos pagrindinė funkcija – organizuoti Lietuvoje valstybinį socialinį draudimą (Levišauskaitė, Rūškys, 2003).

1990 – 1991 m. buvo priimti pagrindiniai socialinę apsaugą reformuojantys teisės aktai. Jie apibrėžė ilgalaikius šios sistemos struktūrinius principus. Priimti LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymai. Pagrindinė naujų įstatymų idėja buvo socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių kompetencijos, finansavimo šaltinių ir administravimo atskyrimas, savarankiško socialinio draudimo fondo, neįtraukto į valstybės ir savivaldybių biudžetus, įkūrimas. 1990 m. prie Darbo ir socialinio aprūpinimo ministerijos buvo sukurta Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba. Jai buvo pavesta vykdyti socialinio draudimo funkcijas. Tokiu būdu socialinio draudimo administravimas buvo perimtas iš sovietinio tipo profesinių sąjungų ir perduotas naujai įsteigintai Valstybinio socialinio draudimo valdybai. Ši valdyba ir jos teritoriniai skyriai pradėjo registruoti draudėjus, rinkti įmokas, organizuoti ir kontroliuoti išmokų operacijas, vykdyti valstybinio socialinio draudimo biudžetą. Netrukus Vyriausiajai valstybinio socialinio draudimo valdybai buvo pavadinta – „Sodra“ (žodžių „socialinis draudimas“ trumpinys). Pirmasis savarankiškas Socialinio draudimo biudžetas buvo patvirtintas 1991 m. Pašalpų įstatymai buvo peržiūrėti 1992-1993 m. Nuspręsta pašalpas mokėti toms asmenų grupėms, kurioms pašalpos buvo reikalingiausios, norint užtikrinti reikiamą gyvenimo lygį (Guogis, 2000).

1994-1995 m. vyko pensijų reforma. 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Jis pakeitė iki tol galiojusį dar 1956 m. sovietinį pensijų skyrimo ir mokėjimo įstatymą. Pagrindinė įstatymo mintis – pensiją sudaro vieno dydžio bazinė pensija bei papildoma dalis, kuri priklauso nuo pensininko ankstesnio darbo užmokesčio bei stažo. Naujoji sistema buvo orientuota į ateitį. Ji turėjo būti taikoma tiems asmenims, kurie į pensiją išeis po 1995 m. sausio 1 d. Tačiau Seimo sprendimu, remiantis naujuoju įstatymu, buvo perskaičiuotos visų pensininkų pensijos, taikant pensijos nemažinimo taisyklę. Įsigaliojus naujam pensijų įstatymui pradėjo veikti pensijų indeksavimo mechanizmas: pensijos didinamos didinant bazinę pensiją bei draudžiamąsias pajamas. 1995 m. bazinė pensija buvo padidinta 3, o draudžiamosios pajamos – 4

kartus. Tokie sprendimai reikalavo didelių VSDF išlaidų, kurių išaugimas smarkiai įtakojo visą biudžetą (Rukaitė, 2011).

Seimas priėmė sprendimą 1995 m. dar kartą perskaičiuoti pensijas. Šį kartą atsižvelgiant į palankiausią uždarbį. 1996 m. įteisinamas sveikatos draudimo vykdymas per ligonių kasas, kurio pagrindinė esmė – kompensacijos dėl laikon nedarbingumo, sveikatos priežiūros paslaugų kaštai apmokami iš ligonių kasų, o ne iš valstybės ar savivaldybių biudžetų. Sveikatos reforma prasidėjo 1997 m. Ligonių kasoms perėjo Sveikatos draudimo funkcijos iš „Sodros“. Buvo įkurtas Sveikatos draudimo fondas. Suteikiama galimybė gauti našlio pensiją mirus sutuoktiniui. 1999 m. priimtas Pensijų fondų įstatymas, jo dėka atsirado galimybės pensijų fondų steigimui ir veiklai. Tikėtasi, kad privatūs pensijų fondai papildys esamą socialinio draudimo pensijų sistemą bei sudarys gyventojams geresnes sąlygas pasirūpinti savo ateitimi. 2000 m. įstatymu įteisintas nauja draudimo rūšis – nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimas (Guogis, 2000). 2003 m. pradėta pensijų sistemos reforma. Nuo 2004 m. sausio 1 d. gyventojai dalį įmokų „Sodrai“ gali savarankiškai nukreipti pensijoms kaupti. Pirmaisiais reformos metais įmoka kaupiamajam draudimui yra 2,5 proc. Per pirmąjį pensijų sistemos reformos etapą, trukusį nuo rugsėjo 16 d. iki gruodžio 1 d., pensijų kaupimo sutartis pasirašė 441 606 Lietuvos gyventojai, arba 36,6 proc. visų apdraustųjų valstybiniu socialiniu draudimu (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009). 2007 m. priimtas LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, lėmęs VSDF išlaidų padidėjimą. Palankiu įstatymu pasinaudojusios šeimos remiantis Statistikos departamento pateikiamais duomenimis, padidino gimstamumo koeficientą. VSDF išlaidos motinystės (tėvystės) pašalpom padidėjo beveik dvigubai. 2009 m. išleistas LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pakeitimas, kuris sugriežtino pašalpų mokėjimo sąlygas. Šiuo įstatymo pakeitimu VSDF siekė sumažinti neplanuotai išaugusias išlaidas (Guogis, 2000).

Valstybinė socialinės apsaugos sistema Lietuvoje labiausiai vystėsi 1990-1999 m. laikotarpiu. Šiuo laikotarpiu buvo kuriamos pensijų reformos, priimami įvairūs socialines išmokas reglamentuojantys įstatymai, kurie sudarė pagrindą visai socialinio draudimo sistemos sėkmingai veiklai. Vėlesniuose laikotarpiuose įstatymai, pastebėjus jų trūkumus, buvo koreguojami. Kadangi Valstybinio socialinio draudimo sistema – netobula, tikėtina, kad ir ateityje įstatymai bus keičiami (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Reforma – bandymas sukelti pokyčius, tačiau tokie pokyčiai gali ir neįvykti. Literatūroje reformų rūšys yra išskiriamos remiantis įvairiais kriterijais, pvz., Halligan reformas skirsto pagal jų fundamentalumo lygius taip (Halligan, 1997):

1. Pripažintų praktikų pritaikymas ir derinimas;
2. Naujų metodų diegimas;

3. Senų idėjų sistemų pakeitimas naujomis.

Pensijų reformos rūšys skirstomos į keturias skirtingas kategorijas, kurios pateiktos 6 lentelėje.

6 lentelė

Reformos rūšių apibūdinimai	
Reformos rūšis	Apibūdinimas
Parametrinė reforma	Einamųjų mokėjimų sistemoje koreguojami arba keičiami tam tikri parametrai. Reforma siekiama ištaisyti visus sistemos senėjimo trūkumus bei padaryti ją aktuariškai teisinga.
Struktūrinė reforma	Laipsniškas arba visiškas perėjimas prie kelių pakopų sistemos, į reformos strategiją įtraukiant, tiek einamųjų mokėjimų, tiek kaupiamąją pensijų sistema.
Reguliavimo reforma	Siekama užtikrinti, kad darbuotojų ir darbdavių sumokėtos įmokos būtų jiems pasiekiamos išėjus į pensiją, bei garantuoti sąžiningą elgesį su mažiau suprantančiais finansinius procesus vartotojais, paprastai turinčiais mažesnes pajamas.
Administracinė reforma	Administruoja daugiapakopės pensijų sistemos įmokų surinkimo laikymąsi, gerina pensijų išmokėjimo paslaugas, individualizuojant duomenų bazes, gerinant dokumentų tvarkymą, derinant įmokų mokėjimą su mokesčių rinkimu.

Lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis Schwarz, (2006). Pension system reforms and proection, SP discussion paper, No. 0608.

Taigi, galima teigti, kad Lietuvoje socialinė sistema buvo reformuojama. Tai buvo apgalvotas priemonių taikymas paeiliui skirtingose politikos srityse bei kompromisai, kuriuos vienos kitoms daro skirtingos interesų grupės (Hemerijck, 2005).

1.2.2. Lietuvos Respublikos pensijų sistema

Savarankiškos Lietuvos pensijų politikos pradžią galima sieti su Nepriklausomybės atkūrimu 1918 m., kai išsiskyrė Lietuvos ir Rusijos keliai. Valstybinėmis pensijomis pradžioje buvo siekiama aprūpinti pačios valstybės tarnautojus – tiek kariškius, tiek civilius. Profesinės pensijos daugelyje šalių buvo pirmosios valstybinės pensijų sistemos, kuriomis buvo siekiama aprūpinti į atsargą išėjusios ar suluošintus kariškius bei žuvusiųjų kariškių šeimas. Tokios pensijų sistemos taip pat buvo taikomos ir civiliams valstybės tarnautojams. Tarpukaryje Lietuva stengėsi vyti pensijų srityje kur kas toliau pažengusias Vakarų ir Vidurio Europos valstybes. Rezultatas, deja, atrodo, nepranoko lūkesčių. Tačiau, vertinant pakankamai aktyvią tuometinę Lietuvos socialinės apsaugos politiką, reikėtų atsižvelgti ir į nepalankius veiksnius šios politikos vystymui: krašto ekonomikos destabilizaciją po Pirmojo pasaulinio karo, išorinių jėgų pavojų valstybingumui, archainę agrarinę visuomenės sanklodą. Lietuva planavo visų žmonių apsaugą nuo skurdo senatvėje, tai ir buvo įtvirtinta 1922 m. Konstitucijoje. Tačiau iki Nepriklausomybės praradimo 1940 m. nespėjo įgyvendinti savo pakeitimų. Sovietų Sąjungos okupacija lėmė tolesnę pensijų sistemos raidą penkeriems dešimtmečiams. Nors tarpukariu Sovietų Sąjungoje buvo tik fragmentiškos ir menkos pensijos, septintame-aštuntame dešimtmetyje jos aprėpė visus gyventojus ir tapo santykinai

dosnios. Tai atitiko bendrą viešųjų pensijų plėtros tendenciją industrinėse šalyse. Taigi senatvės apsauga ir Lietuvoje iš esmės buvo sukurta pokario dešimtmečiais (Lazutka, 2007).

Ne tik Lietuva, bet ir Latvija ir Estija paveldėjo pensijų sistemą iš Sovietų Sąjungos. Sistema Baltijos šalyse buvo vienoda: pensinis amžius buvo nustatytas gana žemo lygio (55 m. moterims, 60 m. vyrams). Ekonomistai teigė, kad šios sistemos tikslas buvo užkrauti didelę naštą dirbantiems gyventojams. Jeigu pensijų sistema nebūtų reformuota, ši našta būtų dar labiau išaugusi, nes šalyse sparčiai mažėjo gimstamumas, ilgėjo gyvenimo trukmė (Paas, Hinnosaar, Masso, Szirko, 2004).

Šeštojo dešimtmečio sovietinių pensijų įstatymų Lietuvoje buvo visai atsisakyta tik 1995 m. Nuo 1995 m. įsigaliojo nauji lietuviški pensijų įstatymai. Jie atspindėjo jau pasikeitusią ekonominę situaciją. Nuo tų pačių metų įsigaliojo keli papildomi pensijų įstatymai. Juose numatytos valstybinės pensijos nukentėjusiems asmenims, kariškiams, policininkams, mokslininkams ir nusipelnusiems asmenims. Visos valstybinės pensijos mokamos kartu su socialinio draudimo pensijomis. Be to, socialinio draudimo našlių pensijos taip pat buvo mokamos kartu su senatvės arba invalidumo pensijomis. Taip buvo sukurta pensijų sistema, kuri daliai pensininkų garantavo po dvi ar net tris pensijas. Tokia pensijų sistema ne tik reikalavo daugiau lėšų, bet ir buvo neteisinga (Lazutka, 2007).

Baltijos šalys nusprendė priimti trijų pakopų pensijų sistemą, pasirinkdamos Lotynų Amerikos požiūrį. Trijų pakopų sistema pirmiausiai buvo įvesta Latvijoje, po to Estijoje ir galiausiai Lietuvoje (Paas, Hinnosaar, Masso, Szirko, 2004) .

Pensijų sistemos pakopos (Buškevičiūtė, 2006):

1. ***pirmoji, dar vadinama solidarumo pakopa***. Ji veikia einamojo finansavimo principu, kai darbingi žmonės išlaiko į pensiją išėjusius asmenis. Tai valstybės mokama pensija. Ji minimali, nes valstybė moka tiek, kiek įstengia mokėti;
2. ***antroji, privati privalomoji pakopa***, kai darbuotojas dalį įmokų, kurios būtų skirtos finansuoti pirmajai pakopos sistemai, nukreipia į PF, iš kurių vėliau gautų pensiją. Pensijų kaupimas įgyvendinamas nedidinant nustatyto pensijų draudimo tarifo. Dalis „Sodros“ surinktų lėšų perduodama kaupiamajam pensijų draudimui pensijų fonduose.
3. ***trečioji, privati savanoriška kaupimo pakopa***, skirta tiems, kurie nori gauti papildomą apsaugą senatvėje. Lėšos pensijai gali būti kaupiamos pensijų fonduose arba apdraudus draudimo įmonėse.

Senatvės ir kitokių socialinių pensijų sistema – vienas sudėtingiausių socialinės apsaugos sistemos klausimų Lietuvoje (Birmontienė, 2009). Užtikrinti pakankamas pajamas senatvėje – pagrindinis pensijų sistemai keliamas tikslas, kuris nėra pasiektas iki šių dienų (Lazutka, 2007). Lietuvos socialinės apsaugos sistema šiuo metu yra grindžiama visuomenės solidarumo ir

savanoriško pensijų draudimo principais. Šią pensijų sistemą sudaro šalpos pensijos, valstybinės pensijos, valstybinė socialinio draudimo pensija (Birmontienė, 2009).

Pensija ir jos rūšys. Lietuvoje pensijos mokamos iš socialinio draudimo fondo lėšų. Didžiausią socialinio draudimo įmokų dalį moka darbuotojai ir jų darbdaviai. Be socialinio draudimo pensijų, yra valstybės biudžeto apmokamos šalpos pensijos, mokamos tiems, kurie dėl priežasčių, nepriklausomų nuo pačių suinteresuotų žmonių pasirinkimo, neįgijo teisės į socialinio draudimo pensiją, ir valstybinės pensijos, skiriamos ypač valstybei nusipelnusiems asmenims arba nukentėjusiems piliečiams (Tartilas, 2005).

Kartų solidarumo sistemoje išmokų dydis priklauso nuo dirbančių visuomenės narių įmokų dydžio. Pervedami įmokas į pensijų fondus, kiekvienas kaupiame savo senatvei – pensija bus mokama iš asmeninėje sąskaitoje sukauptų lėšų (Bernotas, Guogis, 2006). Nesant stiprios gerovės valstybės, siekiančios savo socialine ir pramonine politika užtikrinti tarpusavio socialinę ir ekonominę priklausomybę tarp visų socialinių klasių, žemiausios klasės arba socialiai atskirtieji gali nebesugebėti įnešti savo funkcinio įnašo į ekonomiką (Aleksnevičienė, 2005).

Pagal šiuo metu galiojančią Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą skiriamos šios pensijų rūšys (Žin., 2008, Nr. 137-5378):

- Senatvės pensija;
- Netekto darbingumo (invalidumo) pensija;
- Našlių ir našlaičių pensija.

Šiame darbe apsiroposime tik senatvės pensija.

Senatvės pensija. Senatvės pensijų tikslas – kompensuoti apsidraudusio asmens netektas pajamas dėl senatvės. Šis įvykis įvyks iš anksto žinomu laiku, nebent apdraustasis pensinio amžiaus nesulauktų. Dabartinė senatvės pensijų sistema didele dalimi neužtikrina pakankamo pajamų kompensavimo, todėl didesnė dalis senatvės pensijų gavėjų atsiduria skurdo riboje (Lietuvos laisvosios rinkos..., 2010).

Teisę gauti valstybinę socialinę draudimo senatvės pensiją turi nuolatiniai Lietuvos Respublikos piliečiai, nuolat gyvenantys užsienyje, jei atitinka visas šias sąlygas (Ališauskaitė-Paulavičienė, 2004):

1. asmuo sulaukia pensinio amžiaus;
2. asmuo turi minimalų draudimo stažą (15 m).

Valstybinio socialinio draudimo (VSD) pensiją sudaro dvi dalys (Ališauskaitė-Paulavičienė, 2004):

- pagrindinė;
- papildoma.

Pagrindinės VSD pensijos dalies dydžio matas – VSD bazinė pensija. Ją nustato Vyriausybė. Visą bazinę pensiją gauna asmenys, turintys būsimąjį draudimo stažą. Jei stažas yra mažesnis, pagrindinė pensija irgi proporcingai mažesnė. Pagrindinė VSD pensijos dalis garantuoja minimalų pensinį aprūpinimą asmenims, turintiems būtinajį valstybinio socialinio draudimo stažą. Papildoma pensijos dalis suteikia papildomą pensinį aprūpinimą asmenims, kurie nustatytą laiką buvo privalomai drausti arba draudėsi visai pensijai. Papildoma pensija priklauso nuo draudimo stažo, buvusių asmenų draudžiamųjų pajamų ir vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų šalies mastu (Aleknevičienė, 2005).

Apie senatvės krizę pradėta kalbėti XX a. pabaigoje. Pagrindinė priežastis – demografiniai pokyčiai, kurių įvyko antroje XX a. pusėje. Dėl smarkiai sumažėjusio gimstamumo ir pailgėjusios gyvenimo trukmės didėja pensinio ir darbingo amžiaus gyventojų santykis (Lazutka, 2008).

Galimybė tinkamai kompensuoti dėl senatvės netektas pajamas ateityje tik blogės: augant senatvės pensijų gavėjų skaičiui bei mažėjant dirbančiųjų, atsiras finansų trūkumas, todėl arba reikės kelti mokesčius (tikintis sukurti daugiau pajamų), arba mažinti senatvės pensijas (Lietuvos laisvosios rinkos..., 2010). Tai reiškia, kad arba kris pensinio amžiaus žmonių gyvenimo standartai, arba jiems išsaugoti dirbančiųjų karta privalės labiau riboti savo vartojimo augimą (Lazutka, 2008). Pagrindinė to priežastis – pasirinktas klaidingas apsirūpinimo senatvėje modelis, grindžiamas draudimo bei šalpos principų mišiniu. Senatvė – iš anksto žinomas, planuojamas, nerizikinis įvykis. Rizika yra nesulaukti senatvės dėl tam tikrų nelaimingų atsitikimų, ir būtent šiems atvejams rinkoje taikomas draudimas (Lietuvos laisvosios rinkos..., 2010).

Apibendrinant, galima teigti, kad Lietuvoje pensijų sistema veikia einamojo finansavimo principu (pirmoji pakopa), kai darbingi žmonės išlaiko į pensiją išėjusius asmenis. Pirmąją pakopą valdo valstybė, šia pakopa turi būti užtikrinta pagrindinė (bazinė) pensija. Einamųjų mokėjimų principu paremta pensijų sistema turi solidariai perskirstyti įmokas, gaunamas iš dirbančiųjų einamuoju laikotarpiu, kad būtų mokamos išmokos einamojo laikotarpio pensininkams. Ši pakopa turi užtikrinti bent minimalias pajamas skurdo atveju ar stipriai sumažėjus pragyvenimo lygiui. Tačiau dėl ekonominių bei demografinių priežasčių pensijų sistema su tam tikromis problemomis, todėl senatvės pensijų sistemos yra reformuojamos (Gudaitis, 2009).

1.2.3. Pensijų sistemų Baltijos šalyse lyginamoji analizė

Lietuva. Jei būtų išlaikoma tik senoji pensijų sistema, kuomet valstybė surenka dirbančiųjų pinigų ir išmoka juos pensininkams, išlaikydama vienodą vidutinės pensijos ir vidutinio atlyginimo

santykį, tai būtų akivaizdu, kad, daugėjant pensininkų ir mažėjant dirbančiųjų, kiekvienas dirbantysis turėtų mokėti vis didesnę dalį mokesčių iš savo atlyginimo, gal net 40 ar 50 procentų. Tad einamųjų mokėjimų sistema nebegali užtikrinti finansinio stabilumo šalyje. Mažėjanti sistemos aprėptis sąlygoja mažas senatvės pensijas. Tai mažina paskatas dalyvauti socialinio draudimo sistemoje, išplinta įmokų vengimas ir darbas neformalioje rinkoje (Lazutka, 2008).

Lietuvos senatvės pensijų sistema, prieš pensijų sistemos reformos įgyvendinimą, rėmėsi kontinentiniu Europos pensijų sistemos modeliu, kuris apėmė Rytų bei Pietų Europos pensijų sistemų modelių bruožus. 2002 m. priėmus LR Pensijų sistemos reformos įstatymą, o 2003 m. įsigaliojus LR Pensijų kaupimo įstatymui, Lietuvoje įsigaliojo kaupiamoji senatvės pensijų sistema. Įvykdyta senatvės pensijų sistemos reforma sąlygojo, kad Lietuva perėjo nuo kontinentinio prie liberalaus – anglosaksų pensijų sistemos modelio (Bitinas, 2008).

Lietuvoje ilgalaikės senatvės pensijų reformos tikslas – pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol, kad persikirstymas būtų ne padidintas, bet sumažintas. Pensijų reforma siekiama paskatinti taupymą ir sumažinti mokesčių vengimą. Kaupiamųjų fondų atsiradimas turėtų sustiprinti kapitalo rinkos augimą bei finansų infrastruktūros plėtrą (Levišauskaitė, Ruškys, 2003).

Latvija. Latvija – viena iš pirmųjų šalių, Vidurio ir Rytų Europoje, kuri įgyvendino daugiapakopę pensijų sistemą šalyje. Pagrindinės reformos priežastys buvo senoji sistema, kuri nebeatitiko esamų rinkos sąlygų, bei vis didesnis žmonių nesuinteresuotumas mokėti mokesčius. Naujoji pensijų sistema Latvijoje buvo sukurta kaip draudimo sistema, kuri grindžiama kiekvieno asmens interesais apsirūpinti pajamomis senatvėje. Tai reiškia, jog kiekvienas asmuo turi pats aktyviai įsitraukti ne tik mokant socialinio draudimo mokesčius, bet ir pasinaudoti galimybe kaupiti lėšas būsimai senatvei (Ministry of Welfare...). Latvijoje pensijų reforma siekiama sukurti naują pensijų sistemą, kurios išmokos būtų grįstos įmokomis (privačiai valdomos pakopos įgyvendinimas). Be to, norima laipsniškai sumažinti socialinio draudimo mokesčius (įmokas persikirstyti tarp darbdavio ir darbuotojo), suvienodinti valdymo išlaidas bei taupyti autonomiškuose socialinio draudimo fonduose. O tokias išmokas kaip socialinės paramos pašalpas, socialines pensijas ir kt. perkelti iš socialinio draudimo biudžeto bendrųjų pajamų. Reikia paminėti, jog siekiama sukurti atskirą profesinių ligų ir traumų draudimo sistemą, įgyvendinti laikinojo nedarbingumo atostogų reformą, bedarbio pašalpos keitimą, taip siekiant didinti paskatas ieškotis darbo (Fox, Palmer, 1999).

Estija. 2002 m. Estija įgyvendino privalomą, privačiai valdomą pensijų sistemą. Ji papildė nuo 1998 m. egzistavusią einamųjų mokėjimų pensijų sistemą. Dabartinė senatvės pensijų sistema remiasi mišriu režimu, kuris sąlygoja derinimą tarp viešo ir privataus aprūpinimo. Reformos ašimi

tapusi privati senatvės pensijų sistema, kurią sudaro privaloma (II-oji) ir papildoma (III-ioji) senatvės pensijų schemas, po įgyvendintos reformos, papildė Estijos valstybės senatvės pensijų sistemą (Tapia, 2008).

Estijos senatvės pensijų sistemos reformos pagrindinė priežastis – kintančios demografinės struktūros. Senoji pensijų sistema susidūrė su sunkia problema: surenkamų įmokų mažėja, o pensininkų skaičius didėja. Keturias priežastys, lėmusios Estijos pensijų sistemos reformą: žemas gimstamumo lygis (vienai moteriai atitenka 1,3 vaiko), vidutinio amžiaus didėjimas, užimtumo lygio mažėjimas, efektyvaus pensinio amžiaus mažėjimas (kai žmonės turi galimybę išeiti anksčiau į pensiją, jie tai ir daro). Estijoje daugiapakopės pensijų sistemos įgyvendinimu, siekiama aprūpinti žmones optimaliausiomis senatvės pensijomis. Pasak Oorn, trijų pakopų senatvės pensijų sistema neutralizuoja rizikas (demografinės, investicijų, politinės), kurias sukeltų kiekviena senatvės pensijų pakopa, jei egzistuotų individualiai (OECD, 2004).

Pensijų sistemų Baltijos šalyse struktūriniai panašumai ir trūkumai. Baltijos šalyse pensijų Sovietinės sistemos paveldas sąlygojo panašių sistemų susiformavimą, bendrų problemų atsiradimą socialinės apsaugos srityje (Toots, 2000). Nors Baltijos šalys yra netoli viena nuo kitos ir turi panašią istoriją, tačiau įsitikinome, jog jų pensijų sistemos nėra panašios. Skirtumai yra tokie pat dideli, kaip ir tarp Europos Sąjungos valstybių (Boldrin, Dolado, Jimeno, Peracchi, 1999).

Įgyvendintos pensijų sistemų reformos Baltijos šalyse sąlygojo tai, kad Baltijos šalys (Lietuva, Latvija ir Estija) nuo po komunistinės sistemos paveldo perėjo prie liberalaus-anglosaksų socialinės apsaugos modelio. Tokiu būdu, už socialinę gerovę senatvėje tapo atsakinga ne tik valstybė, dalį atsakomybės prisiėmė ir kiekvienas Baltijos šalių gyventojas (Bitinas, 2008).

Pirmoji pakopa Baltijos valstybėse – tai privaloma, valstybės valdoma, finansuojama sistema, paremta einamaisiais mokėjimais. Po įgyvendintų pensijų reformų ši pakopa Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje iš esmės liko nepakitusi. Asmenys, siekiantys gauti valstybinę pensiją, visose trijose Baltijos šalyse turi sulaukti įstatymų nustatyto pensinio amžiaus bei turėti atitinkamą socialinio draudimo stažą. Lyginant Baltijos valstybes, 2012 m. didžiausias pensinis amžius yra Estijos vyrams (63 m.), tuo tarpu, mažiausias yra Lietuvos moterims (60 m. 4 mėn.). Tačiau ekonominės, finansinės, demografinės problemos lėmė tai, kad tiek Lietuva, tiek Latvija, tiek Estija priėmė sprendimus prailginti pensinį amžių iki 65 metų abejoms lytims. Tokiu būdu, visose trijose šalyse skirtumas dėl pensinio amžiaus bus sulygintas. Šiandieną Latvijoje minimalus daro stažas yra mažiausias – 10 metų, o Lietuvoje ir Estijoje jis siekia 15 metų. Tačiau Latvijos valdžia jau priėmė sprendimą minimalų draudimą stažą prailginti iki 20 metų. Lyginant šalis pagal socialinio draudimo mokesť, jis yra didžiausias Lietuvoje – 39,98%. Todėl šioje šalyje atitinkamai daugiau atitenka pensijų socialiniam draudimui. Pensijos dydį visose trijose šalyse lemia draudimo stažas bei įmokų

dydis (Estonian cooperation assembly..., 2011). Pirmąją pakopą valdo ir administruoja valstybė. Ši pakopa turi užtikrinti pagrindinę (bazinę pensiją). Pirmoji pakopa turi solidariai perskirstyti socialines įmokas, gaunamas iš dirbančiųjų einamuoju laikotarpiu, tam, kad būtų mokamos išmokos (senatvės pensijos) einamojo laikotarpio pensininkams. Ši pakopa turi užtikrinti dalyviams bent minimalias pajamas, apsaugojančias nuo skurdo ribos, ar stipriai sumažėjus pragyvenimo lygiui (World Bank, 2008).

Antrąją pakopą sudaro privalomai mokamų socialinių įmokų dalies nukreipimas (privalomas ar savanoriškas) į jas investuojančias ir administruojančias privačias institucijas – antros pakopos pensijų fondus (World Bank, 2008). Antroji pakopa Latvijoje yra valstybės finansuojama, privaloma pensijų schema. Estijoje – privaloma, privačiai finansuojama ir valdoma pensijų schema. Tuo tarpu, Lietuvoje II-oji pakopa yra savanoriška, privačiai valdoma pensijų kaupimo sistema. Tad pagrindinis skirtumas, lyginant Baltijos šalių II-ąsias pakopas yra tas, kad tiek Latvijoje, tiek Estijoje ši pakopa yra privaloma, o Lietuvoje patys darbuotojai gali apsispręsti kaupti senatvės pensijas privačiuose pensijų fonduose ar gauti tik „Sodros“ pensiją. Taip pat išsiskiria Estijos atvejis, čia priešingai nei Lietuvoje ir Latvijoje, kaupiamosios sistemos dalyvis nuo darbo užmokesčio turi mokėti papildomas įmokas į II-ąją pensijų pakopą (t.y. 4% + 2%). Antroji pakopa Estijoje yra numatyta tik senatvės pensijoms, tuo tarpu I-oji ir III-ioji pakopa yra senatvės, invalidumo ir maitintojo netekimo pensijoms. Įmokų (World Bank, 2008) mokėjimas turėtų būti visą darbingą asmenų gyvenimo laikotarpį. Ši pensijos dalis priklauso nuo dirbančiųjų gaunamų pajamų (tuo pačiu mokamų socialinių įmokų). Ji turi būti kaupiama individualiuose pensijų sąskaitose ir sulaukus pensijos amžiaus priklausytų tik pačiam asmeniui. Ši pakopa turi skatinti dalyvius kaupti papildomą kapitalą senatvei ir tuo pačiu pagyvinti valstybės finansų rinką (Estonian cooperation assembly..., 2011).

Tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje, tiek Estijoje trečiąją pakopą sudaro savanoriškas įmokų mokėjimas į jas investuojančias ir administruojančias privačias institucijas – trečios pakopos pensijų fondus (World Bank, 2008). III-ioji senatvės pensijų pakopa – tai savanoriška, privačiomis lėšomis finansuojama pensijų sistema. Šios pakopos esmė yra tokia pati kaip ir II-osios pakopos, tačiau dalyvavimas III-ioje pakopoje remiasi jau papildomomis asmens įmokomis. Vienas iš esminių Baltijos valstybių III-iosios pakopos skirtumų kyla dėl teisės į išmokas. Latvijoje ir Estijoje teisė į išmokas įgyjama, sulaukus minimalaus pensinio amžiaus, kuris šiose šalyse siekia 55 metus. Lietuvos atveju, teisė į pensijų išmokas įgyjama pensijų fondo dalyviui, sulaukus pensinio amžiaus, kuris negali kaip būti daugiau 5 metais mažesnis už pensinį amžių, nustatytą valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai gauti. Tad, jeigu pensinis amžius Lietuvoje bus 65 metai, kaupimo

dalyvis teisę į išmokas III-ioje pakopoje įgys, sulaukęs 60 metų (Estonian cooperation assembly..., 2011).

Baltijos valstybių senatvės pensijų sistemų dalyviams teikiamų garantijų atžvilgiu, galime teigti, kad visose trijose šalyse senatvės pensijų I-oji pakopa užtikrina savo dalyviams minimalias pragyvenimo pajamas senatvėje, nes I-osios pakopos senatvės pensijos dydis priklauso nuo dabartinių dirbančiųjų įmokų į šalies valstybinį socialinį draudimą. II-osios pakopos atveju, tiek Lietuvos, tiek Latvijos, tiek Estijos įstatymai numato tam tikrus saugiklius, kurie suteikia tam tikras garantijas kaupimo dalyviams. Tačiau didžioji II-osios pakopos pensijos dydžio dalis priklauso nuo kaupimo dalyvio pensijų fondo pasirinkimo, investicijų rizikingumo lygio bei paties fondo veiklos rezultatų. Vieną iš svarbesnių skirtumų II-oje pensijų pakopoje šiose šalyse galime paminėti tai, kad Latvijoje sukauptas kaupimo dalyvio turtas, mirties atveju, yra gražinamas į socialinio draudimo biudžetą, o Lietuvoje ir Estijoje sukauptos lėšos yra paveldimos. Kalbant apie Baltijos šalių III-iają pakopą, galime teigti, kad papildomas kaupimas priklauso nuo asmeniško pensijų kaupimo dalyvio pasirinkimo dėl įmokų dydžio, investavimo rizikos ir kitų veiksnių (OECD, 2004).

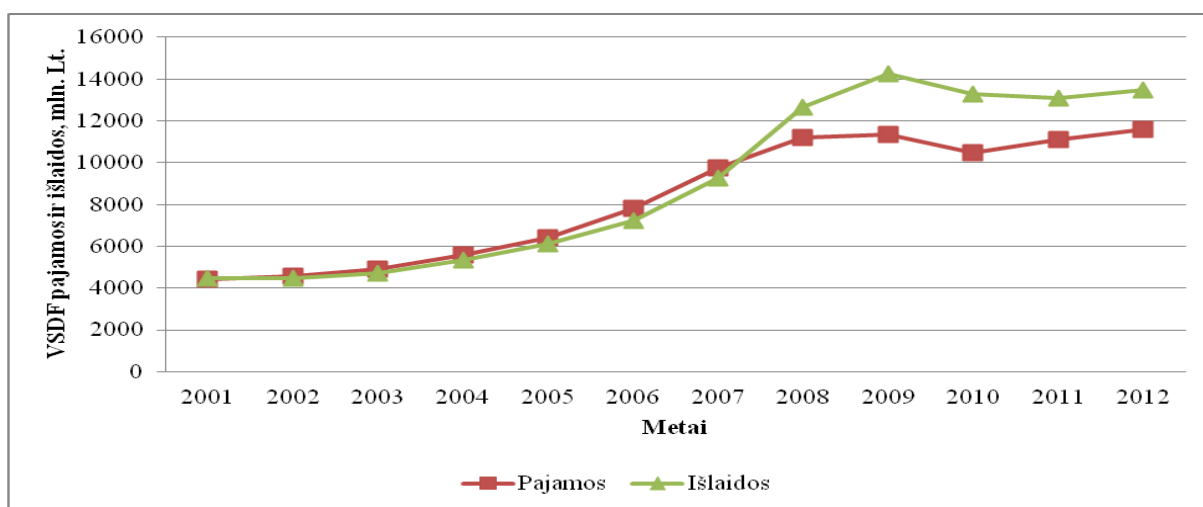
Apibendrintai galime teigti, kad pensijų draudimo privatizavimas lėmė reikšmingą posūkį Lietuvos, Latvijos ir Estijos socialinės apsaugos formavime. Taip pat sąlygojo svarbias pasekmes šių šalių ateities vystymuisi. Tačiau šiandieną, pirmoji pakopa vis dar „neša“ sunkiausią našta, nes jai atitenka didžiausia dalis senatvės pensijų mokėjimų. Nepaisant to, kad Baltijos šalyse įgyvendintos senatvės pensijų reformos, vis dėlto I-oji pakopa yra labiausiai finansuojama, nes ją sudaro didžiausia dalis pensininkų sistema (Estonian cooperation assembly..., 2011).

1.3. Pensijų sistemos reformos Lietuvoje 2008 – 2012 m. laikotarpiu ypatumai

Pagrindiniai faktoriais, kurie lėmė 2008 – 2012 m. laikotarpio išskirtinumą:

1. Politiniai sprendimai. Prieš 2008 m. rinkimus į Lietuvos Respublikos seimą buvo padidintos pensijos: sausio mėnesį (bazinė pensija – 50 procentų, o draudžiamosios pajamos – 19 procentų) ir rugpjūčio mėnesį (bazinė pensija padidinta dar 44 procentais, o draudžiamosios pajamos – dar 25 procentais). Dėl to ženkliai sumažėjo VSDF lėšų rezervas (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2011);
2. 2008 m. prasidėjusi ekonominė krizė lėmė, kad pakilo paskolų palūkanos, krito nekilnojamo turto kainos, įmonės turėjo mažinti savo veiklos mastą. Jam mažėjant pradėjo mažėti ir atlyginimai (SEB, 2012).
3. Emigracinė banga, dėl ko mažėjo įmokas mokančiųjų skaičius;

Šie veiksniai lėmė, jog 2007 m. VSDF išlaidos pradeda viršyti pajamas. VSDF pajamų ir išlaidų kitimas 2001-2012 m. pateiktas 3 paveiksle.

3 pav. VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų kitimas 2001-2011 m. (N=11)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2001-2012 m. duomenimis.

Pagal 3 paveikslo duomenis, galima teigti, kad kasmet, nuo 2001 m. iki 2009 m., VSDF pajamos didėjo. VSDF išlaidos didėjo iki 2009 m., 2010-2011 m. laikotarpiu VSDF išlaidos mažėjo, atitinkamai 6,80% bei 1,20%, 2012 m. padidėjo 503,20 mln. Lt. Daugiausiai VSDF išlaidos padidėjo nuo 2007 m. iki 2008 m. – 36,31%. Išlaidų didėjimą pastaraisiais metais lėmė pensijų didinimas, patvirtinus naujus, didesnius šalies draudžiamųjų pajamų ir valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžius (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009). VSDF pajamos sparčiausiai augo nuo 2005 m. iki 2006 m. (t.y. nuo 14,85% iki 22,05%). Nuo 2007 m. VSDF pajamos didėjo, bet ne tokiu sparčiu tempu, 2007-2008 m. – 14,94%, 2008-2009 m. – tik 1,25%. Nuo 2007 m. VSDF išlaidos, palyginus su VSDF pajamomis, pradėjo augti daug sparčiau, nuo 2007 m. iki 2008 m. – 36,31%, nuo 2008 m. iki 2009 m. – 12,50%. Nors iš 3 paveikslo matyti, kad pajamos turėjo tendenciją didėti, tačiau jų išlaidoms padengti neužteko.

Nuo 2004 iki 2008 metų Lietuvoje laikinai buvo palankios sąlygos naujai pensijų kaupimo sistemai vystytis. Sparčiai auganti ekonomika, didėjantis mokesčių dirbančiųjų skaičius sąlygojo didėjančias valstybės biudžeto pajamas. Vėliau, prasidėjus finansų krizei krito finansinio turto kainos rinkose bei sumažinus įmokų į pensijų fondus dydį sumažėjo galimybės pensijų fonduose sukaupti didesnę sumą (Lietuvos Respublikos socialinės..., 2013).

2008 metais „Sodros“ biudžetui kilo didžiulio deficito problema. Tai susiję su pasauline ekonomine recesija ir finansine krize bei vietinių tendencijų nulemtu akivaizdžiu ekonominio augimo sulėtėjimu, taip pat ir su socialinių įsipareigojimų padidėjimu. Dėl šių aplinkybių 2008

metų pabaigoje Lietuvos „Sodros“ biudžete susidarė kelių šimtų milijonų litų deficitas (Guogis A., 2008).

Siekdama įsiteikti būsimam rinkėjui, politinė valdžia priima sprendimus, kurių vykdymui reikia vis daugiau lėšų. Kaip vienas iš tokių pavyzdžių galėtų būti pensijų padidinimas atsižvelgiant į perteklinį biudžetą, tačiau nepasiliekant atsargos ateičiai. Skolintas lėšas iš bankų su tam tikrais procentais turi mokėti visi dirbantieji. Vis labiau mokesčių našta darosi nepakeliama. Dabartinė pensijų sistema nėra tiesiogiai apsaugota nuo politinės valdžios sprendimų, kurie gali neigiamai veikti pensijų sistemą. Nors politikai stengiasi nepriimti nepopuliarių sprendimų, kurie menkintų reputaciją (Tumėnas, 2010).

Įstatymai, kurie lėmė 2008-2012 m. laikotarpio pensijų sistemos reformą: LR valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas (Žin. 2004, Nr. 171-6295), LR pensijų sistemos reformos įstatymas (Žin. 2005, Nr. 71-2555), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2007, Nr. 132-5359), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2008, Nr. 149-5998), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2009, Nr. 151-6783), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2011 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2010, Nr. 153-7782), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2012 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2011, Nr. 161-7620) ir kt.

Politiniai pokyčiai gali sąlygoti naujų neįvertintų priemonių atsiradimą, turėti įtakos įgyvendinamų priemonių tęstinumui ir tokiu būdu paveikti valstybinio socialinio draudimo sistemos stabilumą ir funkcionavimą. Politiniai procesai šalyje gali sąlygoti didelę valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančių teisės aktų kaitą, dėl ko gali tekti per labai trumpą laiką atlikti ir įdiegti sudėtingus Fondo valdybos informacinės sistemos pakeitimus. 2008 m. pabaigoje įgyvendinant penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą buvo priimta daug valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančių aktų pakeitimų (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Politikų realūs darbai nuo pažadų skyrėsi. 2008 metų pabaigoje valstybinio socialinio draudimo pensija buvo 809,73 lito, 2009 metų pabaigoje ji sudarė 811,98 lito. Jau 2009 metais rinkimų pažadai buvo pažeisti, nes būtiniausių vartojimo prekių ir paslaugų kainos palyginti su 2008 metais 2009 metais išaugo 4,5 procento, o pensininkų vartojamos prekės (ypač vaistai) dėl PVM lengvatų panaikinimo brango dar sparčiau. 2010 metais rinkimų pažadai pensijas didinti yra visiškai sulaužomi, senatvės pensiją sumažinant iki 746,29 litų per mėnesį. Nors 2011 metais pensija padidėjo 2,10 lito (pensija buvo 748,39 lito), o 2012 m. pensija siekė 815,36 lito, tačiau didėjimas nebuvo toks, kokio tikėjosi Lietuvos Respublikos pensininkai (Lietuvos socialdemokratų partija, 2011).

Įnašai į kaupiamuosius fondus buvo sumažinti 2009 metais (Tumėnas, 2010). Šis sumažinimas pratęstas tiek 2010, tiek 2011, tiek ir 2012 metams (Lietuvos socialdemokratų partija, 2011). Atsižvelgdama į Lietuvos ekonominę situaciją, politinė valdžia nuo 2009 m. sausio 1 d. sumažino pervedimus į privačius pensijų fondus. Pagal Pensijų sistemos reformos įstatyme nustatytą tarifą, pensijų įmokos dydis buvo sumažintas nuo 5,5 iki 3 proc., o nuo liepos 1d. – iki 2 proc. dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos (žr. 7 lent.). Šis sprendimas buvo priimtas su sąlyga, kad bus taikomos laikinos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo priemonės (Lietuvos Respublikos socialinės..., 2008). Šis sprendimas turėjo sutaupyti lėšų „Sodros“ biudžetui, bet to neįvyko (žr. 3 pav.), be to buvo sumenkintas pasitikėjimas pensijų reforma ir pablogėjo pensijų kaupimo bendrovių padėtis, pasunkėjo pastovių sąnaudų našta, buvo atimta galimybė kaupti ir investuoti lėšas senatvei būsimiems pensininkams. Buvo paisoma tik dabartinių pensininkų interesų. Pagal Pensijų sistemos reformos įstatyme nustatytą tarifą, pensijų įmokos dydis Kaip matome iš 7 lentelė nuo 2010 m. iki 2012 m. pervedimai į privačius pensijų fondus nuo 2,00% iki 1,50%. Taigi, situacija dar pablogėjo (Tumėnas, 2010).

7 lentelė

Valstybinio pensijų soc. draudimo įmokos dalis, pervedama pensijų kaupimo bendrovėms ir tarifo dalis skirta valstybinės soc. draudimo senatvės pensijos papildomai daliai

Metai	Patvirtinti apdraustųjų asmenų, dalyvaujančių pensijų kaupime, valstybinio pensijų socialinio draudimo įmokos dalies, pervedamos pensijų kaupimo bendrovėms		Patvirtinti valstybinio pensijų socialinio draudimo įmokos tarifo dalį, skirtą valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos papildomai daliai
2008 m.	5,50%		9,30%
2009 m.	Nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. birželio 30 d. – 3,00%	Nuo 2009 m. liepos 1 d. iki 2009 m. gruodžio 31 d. – 2,00%	9,30%
2010 m.	2,00%		9,30%
2011 m.	2,00%		9,30%
2012 m.	1,50%		9,30%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymu.

Per visą analizuojamą laikotarpį (2008-2012 m.) patvirtinta valstybinio pensijų socialinio draudimo įmokos tarifo dalis, skirta valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos papildomai daliai, išliko nepakitusi, t.y. 2008-2012 m. tarifas buvo 9,30%. Taigi, galima daryti išvadą, kad naujų įstatymo pakeitimo šiuo klausimu nebuvo priimta (žr. 7 lent.).

Pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 m. rodiklių patvirtinimo įstatymą bendrasis draudėjų įmokų tarifas yra 30,70%, iš kurių 23,85% atitenka pensijų socialiniam draudimui (žr. 8 lent.).

Patvirtinti draudėjų bendrieji valstybinių pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo, sveikatos socialinio draudimo įmokų tarifai 2008-2012 m. ir jų dydžiai atskiroms socialinio draudimo rūšims

Metai	Tarifas	Pensijų soc. draudimui	Ligos ir motinystės soc. draudimui	Nedarbo soc. draudimui	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų soc. draudimui	Sveikatos draudimui
2008 m.	30,70%	23,85%	2,90%	0,95%	–	3,00%
2009 m.	30,70%	23,30%	3,40%	1,00%	–	3,00%
2010 – 2012 m.	30,80%	23,30%	3,40%	1,10%	–	3,00%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymu.

2009 m. bendrasis draudėjų įmokų tarifas išliko toks pat, tačiau pensijų socialiniam draudimui iš jų atiteko 23,30%. 2010 m. bendrasis draudėjų įmokų tarifas keitėsi, buvo 30,80%. Iš jų pensijų socialiniam draudimui atiteko tas pats procentas, kuris buvo ir 2009 m. Iki 2012 m. šie tarifai nesikeitė (žr. 8 lent.).

Pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 m. rodiklių patvirtinimo įstatymą apdraustųjų įmokos valstybiniam socialinio draudimo fondui – 3,00%, iš kurių pensijų draudimui – 2,50% (žr. 9 lent.).

Patvirtinti apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifai 2008-2012 m. ir jų dydžiai atskiroms rūšims

Metai	Tarifas	Pensijų soc. draudimui	Ligos ir motinystės soc. draudimui
2008 m.	3,00%	2,50%	0,50%
2009 – 2012 m.	9,00%	3,00%	6,00%

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymu.

Kaip matyti iš 9 lentelės, 2009 m. apdraustųjų įmokos valstybiniam socialinio draudimo fondui tarifas išaugo iki 9,00%, iš kurių pensijų draudimui – 3,00%. Šie skaičiai nesikeitė iki 2012 m.

Remiantis Eurostato demografinėmis prognozėmis, nuo 2009 m. iki 2060 m. gyventojų Lietuvoje sumažės iki 2,5 mln. Taip pat sumažės darbingo amžiaus (15-64 m.) gyventojų nuo 58,6 iki 41,4 proc., o senyvų (65 m. ir vyresnių) gyventojų skaičius išaugs daugiau nei dvigubai – nuo 16 iki 32,7 proc. Tai reiškia, jog darbingo amžiaus žmonių ir vyresnių nei 65 m. amžiaus žmonių santykis bus dar nepalankesnis. Taigi, dėl demografinės situacijos ir socialinio draudimo įmokų mokėtojų bei išmokų gavėjų santykio blogėjimo, dėl sumažėjusios dirbančiųjų ir nepakankamo socialinio draudimo įmokų surinkimo ateityje būtina vėlinti pensinį amžių (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Mačernytė-Panomariovienė, Petrylaitė, 2013).

Senatvės pensijos amžius iki 1995 m. sausio 1 d. moterims buvo 55 metai, vyrams – 60 metų (Žin. 2005, Nr. 28-878). Nuo 1995 ir kiekvienų vėlesnių metų sausio 1 d. iki 2001 m. sausio 1 d. senatvės pensijos amžius kasmet didinamas: moterims – keturiais mėnesiais per metus, vyrams – dviem mėnesiais per metus. Nuo 2001 m. sausio 1 d. ir kiekvienų vėlesnių metų sausio 1 d. senatvės pensijos amžius didinamas moterims ir vyrams šešiais mėnesiais per metus, iki pasiekia moterims – 60 metų, vyrams – 62 metus ir 6 mėnesius. Nuo 2012 m. sausio 1 d. ir kiekvienų vėlesnių metų sausio 1 d. senatvės pensijos amžius kasmet didinamas: moterims – keturiais mėnesiais per metus, vyrams – dviem mėnesiais per metus, kol pasieks nustatytą senatvės pensijos amžių – 65 metus (Žin., 2011, Nr. 77-3723) (žr. 1 priedas).

Skiriamos dvi stažo rūšys: minimalus ir būtinasis socialinio draudimo pensijų stažas. Minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas senatvės pensijai yra 15 metų. Būtinasis valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas valstybinei socialinei draudimo senatvės pensijai nuo 1999 metų sausio 1 dienos vyrams ir nuo 2004 metų sausio 1 dienos moterims – 30 metų (Žin. 2005, Nr. 71-2555).

Pensinio amžiaus suvienodinimas turėtų būti vertinamas kaip pagrįstas žingsnis, kadangi moterų ir vyrų užimtumo lygis ir pobūdis šiuolaikinėje visuomenėje mažai skiriasi. Remtis išskirtinėmis psichinėmis ir fiziologinėmis moterų savybėmis nėra tikslinga. Taigi, moterų ir vyrų pensinio amžiaus skirtumai nebėra tokie aktualūs (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Mačernytė-Panomariovienė, Petrylaitė, 2013).

Pensinio amžiaus ilginimas įtakos pensiją (Specializuota pensijų fondų..., 2010):

- Žmonės turės dirbti ilgiau, kol gaus pensiją iš „Sodros“.
- Pensijų fondų dalyviai, dirbdami ilgiau, pensijų sąskaitose sukaupta daugiau lėšų.
- Yra tikimybė, kad dalis žmonių nesulauks pensijos iš „Sodros“. Lėšos, sukauptos pensijų fonduose, bus paveldėtos artimųjų.

Keičiantis dirbančiųjų ir pensininkų amžiaus santykiui „Sodros“ tipo sistemos nebegali išsilaikyti. Vyriausybės, norėdamos subalansuoti valstybės finansus, priverstos imtis esminių pensijų sistemų (Specializuota pensijų fondų..., 2010).

2. PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO 2008-2012 M. LAIKOTARPIU ŠIAULIŲ APSKRITYJE TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas

Siekiant atskleisti pensijų reformos įgyvendinimą 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje, tyrime buvo atlikta Lietuvos Respublikos teisės aktų, Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių publikacijų, statistinių duomenų bei dokumentų analizė, sisteminimas bei lyginimas. Taip pat atliktas tyrimas Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyriuje, panaudojant vieną efektyviausių kokybinių duomenų rinkimo metodų – pusiau struktūruotą interviu su ekspertais. Tyrimui pasirinkti kokybiniai tyrimo metodai.

Tyrimo metodologija grindžiama:

Lietuvos ir užsienio mokslininkų išvalgomis. Lietuvos ir užsienio mokslininkų publikacijose pensijų reforma yra nagrinėjama viešojo administravimo modernizavimo aspektu (Raipa, 2008; Patapas, 2011; Barzley, 2011 ir kt.). Pollit, Boukaert (2003) rašė apie tai, kas yra reforma. Bitinas (2011) nagrinėjo problemas, su kuriomis susidūrė Lietuvos pensijų sistema. Lazutka (2002, 2005, 2007, 2008, 2011, 2013), Buškevičiūtė (2004) nagrinėjo pensijų sistemos raidą Lietuvoje. Bartkus (2008) nagrinėjo veiksnius, turinčius įtakos pensijų sistemai. Mokslinėje literatūroje taip pat analizuojamas bei palyginamos Baltijos šalių pensijų sistemos (Tapia, 2008; Fox, Palmer, 1999; Toots, 2000; Pass, Hinno Saar, Masso, Szirko, 2004). Apie pensijų sistemos reformą yra rašoma ir kituose oficialiuose šaltiniuose: World Bank, 2008; Lietuvos Laisvosios rinkos instituto internetiniame tinklapyje, LR Seimo internetiniame tinklapyje ir kt.

Lietuvos Respublikos teisės aktais. LR valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas (Žin. 2004, Nr. 171-6295), LR pensijų sistemos reformos įstatymas (Žin. 2005, Nr. 71-2555), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2007, Nr. 132-5359), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2008, Nr. 149-5998), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2009, Nr. 151-6783), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2011 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2010, Nr. 153-7782), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2012 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2011, Nr. 161-7620) ir kt.

Kokybinių tyrimų metodologija. Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė (2008), Kardelis (2002), Tidikis (2003).

Tyrimo etapai:

1. Pirmame tyrimo etape analizuojama Lietuvos bei užsienio literatūra apie pensijų reformos įgyvendinimą
2. Išanalizavus problemą teoriniu aspektu, įvertinus dokumentų turinio analizės metu gautus duomenis, parengtas tyrimo instrumentas – interviu klausimai (žr. 2 priedas). Klausimai – atviri. Tokio tipo instrumentu siekta sužinoti ekspertų nuomonę pensijų reformos įgyvendinimo 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje klausimais.
3. Kokybinio empirinio tyrimo metu analizuojama ir aptariama ekspertų-specialistų nuomonė apie pensijų reformos įgyvendinimą ne tik Lietuvoje, bet ir Šiaulių apskrityje 2008-2012 m. laikotarpiu, priešastis, lemiančias pensijų reformas. Įvertinus ekspertų-specialistų nuomones, siekiama išskirti pagrindines problemas, jų priešastis, išsiaiškinti kaip paveikė Šiaulių apskritį 2008-2012 m. vykusios pensijų reformos.
Interviu vyko tiesioginio susitikimo metu. Pokalbis su ekspertu-specialistu trukdavo apie 1 val. 10 min. Interviu pradžioje tema buvo aptariama bendrais bruožais. Atsakymai buvo fiksuojami naudojant garso įrangą.
Apklausoje dalyvavo ekspertai-specialistai iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyriaus. Tyrimas atliktas 2013 m. lapkričio mėn.
4. Duomenys gauti pokalbių metu apdoroti vadovaujantis interviu medžiagos turinio analize.
5. Išanalizavus tyrėjų nuomones apie pensijų reformos įgyvendinimą 2008-2013 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje, pateikiamos išvados bei rekomendacijos.

2.2. Tyrimo instrumento pagrindimas

Pagrindiniai kokybinio socialinio tyrimo duomenų rinkimo metodai metodinėje literatūroje dažniausiai aprašomi šie: interviu, stebėjimas ir dokumentų analizė (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Kokybinė dokumentų turinio analizė – tam tikrų organizacijos vidinių ar išorinių teksto pavidalu išreikšto pirminės informacijos interpretavimas mokslo šakos, krypties ar šakos kategorijų kontekste (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Nors konkretaus interviu stilius, jo strategija gali būti įvairi, tačiau bendra yra tai, kad interviu – tai abipusis kontaktas ir komunikacija tarp klausiančiojo ir atsakančiojo. Interviu tyrimo praktikoje galimi keturių tipų interviu (Kardelis, 2002):

- ✓ struktūrizuotas (klausimai ir visa procedūra numatomi iš anksto, ir interviu eigoje mažai kas keičiama; šiuo atveju situacija esti apibrėžta);

- ✓ nestruktūrizuotas (be detalaus plano, klausinėjama laisva forma; situacija atvira, galinti keistis);
- ✓ neprimestinis (kilęs iš psichiatrijos, kada klausinėjantysis nesistengia išlaikyti numatytos pokalbio linijos, o pasiduoda respondento primetamai pokalbio eigai);
- ✓ kryptingas (klausinėjantysis ypatingą dėmesį kreipia į subjektyvius respondento atsakymus apie jam žinomą situaciją, su kuria jis susipažino prieš interviu; iš gautų atsakymų tyrėjas gali spręsti, ar pasitvirtino jo iškelta hipotezė, ar ne).

Buvo pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu, kad būtų galima nuosekliau atskleisti problemas. Pusiau struktūruoto interviu privalumas tas, jog pokalbio eigoje leidžia gauti išsamesnius duomenis, atsižvelgiant į pateiktą informaciją.

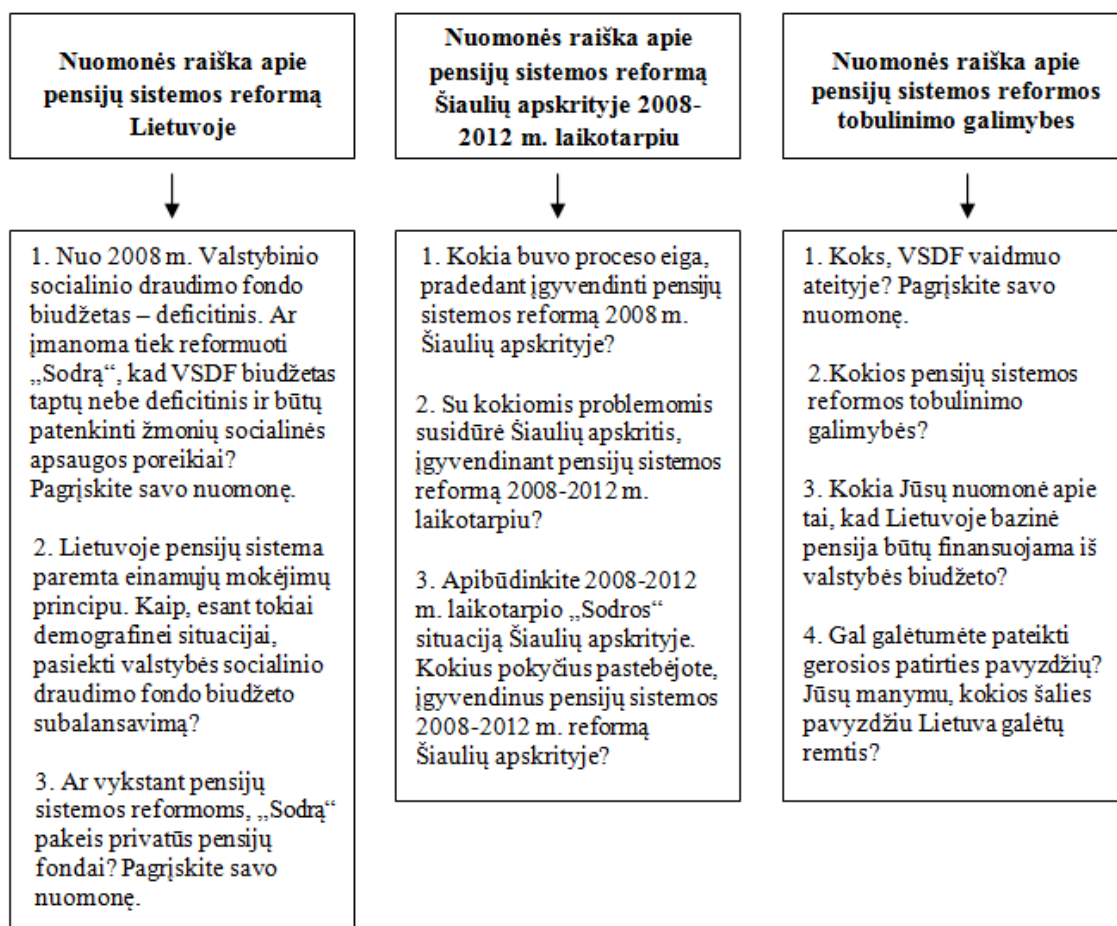
Giluminio interviu bruožas – išklausinėjimas. Šis metodas pasitelkiamas siekiant gauti informacijos, kuri padėtų suprasti požiūrį ar situaciją (Bitinas, Rupšienė, Žydzūnaitė, 2008).

Ekspertų vertinimo metodas (lot. *expertus* – prityręs, įgudęs; angl. – *method, Delphi*; vok. – *Methode der sachverständigen Bewertung*; rus. – *метод экспертных оценок*) plačiai taikomas sociologiniuose tyrimuose gauti nagrinėjamos srities empiriniams duomenims (Tidikis, 2003). Ekspertų-specialistų nuomonių tyrimo tikslas – ištirti ir įvertinti pensijų reformos įgyvendinimą 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje. Ekspertams buvo pateikti 9 klausimai (atviro tipo).

Interviu klausimynas buvo parengtas iš anksto bei suskirstytas į tris pagrindines dalis:

1. Pensijų sistemos reformos Lietuvoje;
2. Pensijų sistemos reformos Šiaulių apskrityje 2008-2012 m. laikotarpiu;
3. Pensijų sistemos reformų tobulinimo galimybės.

Interviu klausimai (žr. 3 priedas) buvo formuojami taip, kad gauti kuo daugiau kokybiškesnės bei išsamesnės informacijos apie pensijų reformos įgyvendinimą 2008-2012 m. laikotarpiu Šiaulių apskrityje (žr. 4 pav.).

4 pav. Interviu klausimyno struktūra ir atskleidimo kryptys.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Iš 4 paveikslo matyti, kad pensijų reformos įgyvendinimo Šiaulių apskrityje 2008-2012 m. įgyvendinimo ir perspektyvų įvertinimui buvo pasirinkti visi atviro tipo klausimai.

2.3. Tyrimo imties charakteristika

Kokybinio tyrimo atveju naudojamos tikslingos arba kriterijais apibrėžtos imties atrankos strategijos. Tai reiškia, kad vieno ar kito reiškinio analizei atlikti atsirenkami tie žmonės, kurie yra geriausiai informuoti, yra tos srities ekspertai arba to įvykio liudininkai ar dalyviai (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Nustačius reikiamą tiriamųjų skaičių, numatomas jų parinkimo būdas. Nors mokslinėje literatūroje aprašoma daug būdų, kaip parinkti tiriamuosius asmenis (Kidder, Judd, 1986; Bailey, 1987; Cohen, Manion, 1989 ir kt), tačiau iš esmės visi jie pagrįsti vienu pagrindiniu – imties atsitiktinumo principu, t. y. visi populiacijos elementai turi turėti vienodas galimybes patekti į imtį.

Išskiriami du pagrindiniai tiriamų jų grupių parinkimo būdai (Kardelis, 2002):

1) tikimybinis, kai kiekvieno tiriamos populiacijos elemento tikimybė pakliūti į imtį yra žinoma.

Šioje grupėje galima išskirti tokius tiriamųjų grupių parinkimo būdus: paprastą atsitiktinį sistemini, sluoksnuotą, „puokštės“ principu. Reikia pažymėti, jog šie pavadinimai tėra sąlygiški ir įvairiose publikacijose gali šiek tiek skirtis (Kardelis, 2002):

- ✓ Paprastas atsitiktinis. Šio būdo esmė ta, kad iš populiacijos sąrašo atsitiktinai parenkamas reikiamas tiriamosios grupės narių skaičius, t. y. tiek, kiek buvo numatyta. Pasak tikimybių teorijos, pagrindinis šios atrankos principas tas, jog pasirinktosios grupės savybės turi būti tokios pat, kaip ir visos populiacijos, t. y. joje turėtų būti vienodas procentas vyrų ir moterų, jaunų ir senų. Tačiau sunkumų sukelia tai, jog norint taip suformuoti grupę, reikia turėti visos populiacijos sąrašą, o tai ne visada paprasta;
- ✓ Sisteminis, arba mechaninis. Tai paprasto atsitiktinio būdo modifikacija. Čia iš populiacijos sąrašo tiriamieji parenkami ne atsitiktinai, bet pagal tam tikrą sistemą. Ir jeigu mums nesvarbu grupės savybės, tai procedūra labai paprasta.;
- ✓ Sluoksnuotas, arba tipinis. Tiriant šiuo būdu, tiriamoji populiacija suskirstoma į atskiras grupes pagal tam tikras panašias savybes. Pavyzdžiui, vienoje grupėje gali būti tik vyrai, o kitoje – tik moterys. Norint gauti tiriamųjų grupę, kurios savybės būtų adekvačios populiacijos savybėms, iš kiekvienos grupės parenkami asmenys tokia tvarka, kad sudarytoje tirti grupėje vyrų ir moterų santykis atitiktų populiacijos santykį. Be abejo, populiaciją galima skirstyti į grupes ir pagal amžių, profesiją, išsilavinimą bei kitas savybes;
- ✓ „Puokštės“ principas, arba serijinis. Kai populiacija labai didelė, plačiai nusidriekusi (pavyzdžiui, visos Lietuvos studentai), tai parinkti tiriamųjų grupes atsitiktinum principu yra keblu. Tarkime, norime nustatyti jų fizinį išsivystymą. Tirdami atsitiktinum principu, rinkdami duomenis, turėtume labai daug važinėti iš vieno populiacijos krašto į kitą, o tai labai brangu. Tą patį gautume, atsitiktinai parinkę keletą aukštųjų mokyklų (laikydamesi teritorinio principo) ir jose tirdami visus studentus.

2) netikimybinis, kai tiriamųjų pasiskirstymas populiacinėje grupėje nėra žinomas. Abiem atvejais tiriamų jų grupių parinkimo būdai skirsis.

Nedidelės apimties tyrimuose tiriamųjų grupės neretai formuojamos nepilnai laikantis atsitiktinum principo. Be abejo, taip suformuotos grupės ne visiškai atspindi populiaciją, tačiau, kita vertus, tai paprasčiau ir pigiau. Be to, ir tokių tyrimų rezultatai gali būti pakankamai patikimi, jeigu tik tyrėjas neketina jų ekstrapoliuoti visai populiacijai, tai yra transformuoti už tiriamosios

grupės ribų. Taip dažniausiai parenkamos grupės, atliekant preliminarinę bei kokybinę tyrimą (Kardelis, 2002):

- ✓ Atsitiktinis grupių parinkimo būdas. Tyrimui parenkami asmenys, kuriuos lengva rasti;
- ✓ Grupių parinkimas kvotų principu. Šiuo principu grupės parenkamos panašiai kaip ir tipinio grupių formavimo atveju, norint pasiekti, kad grupėje būtų toks tiriamųjų požymių santykis, koks yra populiacijoje;
- ✓ Tikslinis grupių formavimas. Čia tyrėjas į formuojamą grupę įtraukia asmenis, kurie, jo manymu, yra tipiškiausi tiriamojo požymio atžvilgiu. Kitaip tariant, tyrėjas formuoja grupę, priklausomai nuo savo specifinių tikslų;
- ✓ Grupės formavimas „gniūžtės“ principu. Pirmiausia tyrėjas parenka nedaug asmenų, pasižyminčių tam tikromis tyrimą dominančiomis savybėmis. Po to šie asmenys nurodo kitus, turinčius analogiškų savybių, o šie – dar kitus. Taigi tiriamųjų grupė didėja kaip sniego kamuolys.

Kokybiniam tyrimui pritaikytas tikimybinis tiriamųjų pasirinkimo būdas. Apklausai suformuota sluoksniavimo (tipiniu) principu, ekspertai atrinkti pagal kompetencijos vertinimą. Tyrimas atliktas 2013 m. lapkričio – gruodžio mėn., Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyriuje. 11 lentelėje pateikti ekspertų duomenys: eksperto vardas, pavardė, pareigybė, darbo patirtis užimamose pareigose, išsilavinimas, interviu data.

10 lentelė

Tyrimo dalyvių duomenys

Eil. Nr.	Ekspertas	Eksperto pareigos	Darbo patirtis užimamose pareigose (metai)	Išsilavinimas
1.	E1	VSDF valdybos Šiaulių skyriaus direktorius	7 m.	Aukštasis
2.	E2	VSDF valdybos Šiaulių skyriaus Pensijų skyriaus vedėja	2 m. (7 m. Pensijų skyriaus vedėjo pavaduotojo pareigose)	Aukštasis universitetinis
3.	E3	VSDF valdybos Šiaulių skyriaus Pensijų skyriaus vedėjos pavaduotoja	4 m.	Aukštasis universitetinis
4.	E4	VSDF valdybos Šiaulių skyriaus Pensijų skyriaus vyresnioji specialistė	3 m.	Aukštasis universitetinis
5.	E5	VSDF valdybos Šiaulių skyriaus Pensijų skyriaus vyresnioji specialistė	2 m.	Aukštasis universitetinis
6.	E6	VSDF valdybos Šiaulių skyriaus Pensijų skyriaus vyresnioji specialistė	5 m.	Aukštasis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis bendrais ekspertų duomenimis.

Ekspertai, dirbantys VSDF prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, savo srities specialistai, tad jų nuomonė – labai svarbi. Jų pateikti atsakymai į užduotus klausimus leidžia kur

kas aiškiau suprasti situaciją 2008-2012 m laikotarpiu, kada vyko pagrindinės pensijų sistemos reformos.

Apibendrinant tyrimo imties charakteristiką, galima daryti išvadas:

- Apklaustieji dirba VSDF valdyboje prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Šiaulių skyriuje. Jie gali argumentuotai pateikti savo nuomonę apie pensijų sistemos reformos įgyvendinimą.
- Siekiant išanalizuoti pensijų sistemos reformos įgyvendinimą Šiaulių apskrityje, buvo pasirinkti 6 ekspertai
- Visi apklaustieji ekspertai turi ne mažesnę nei dviejų metų patirtį užimamose pareigose.
- Analizuojant ekspertų išsilavinimą, iš 10 lentelės matyti, kad 2 ekspertai turi aukštąjį išsilavinimą, 4 ekspertai – aukštąjį universitetinį.

Interviu atliktas ekspertams priimtinu būdu – pokalbis vyko individualiai su kiekvienu ekspertu, diktofono pagalba pokalbis buvo įrašinėjamas.

3. PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO 2008-2012 M. LAIKOTARPIU ŠIAULIŲ APSKRITYJE TYRIMO REZULTATAI

3.1. Išorinių veiksnių analizė

Išorės veiksnių analizės metu nustatomi ir ištiriami institucijos išorės veiksniai ir įvertinamas jų galimas poveikis institucijos veiklai bei prognozuojamos institucijos galimybės ir kliūtys (Kaip praktiškai įgyvendinti..., 2007). Svarbiausi išorinės aplinkos veiksniai yra socialiniai – kultūriniai, ekonominiai, technologiniai ir politiniai veiksniai (Jeffrey, 2003).

Politiniai veiksniai. Politinius veiksnius lemia valdžios politika, įstatymai arba vyriausybės sprendimai. Jie turi įtakos institucijos veiklos reguliavimui. Politiniai veiksniai padeda arba trukdo institucijai įgyvendinti vyriausybės prioritetinius strateginius tikslus, vykdyti vyriausybės programos įgyvendinimo priemones ir gali priversti instituciją keisti arba pertvarkyti veiklos planą. Taip pat svarbu patikslinti, kokios politinės permainos laukia ateityje ir kokią įtaką jos gali daryti institucijai, kokių gali atsirasti galimybių ir kokių gali kilti grėsmių (Arimavičiūtė, 2005).

Politiniai pokyčiai (politinių jėgų persigrupavimas, nepagrįstų sprendimų priėmimas ir pan.) gali sąlygoti naujų neįvertintų priemonių atsiradimą, turėti įtakos įgyvendinamų priemonių tęstinumui ir tokiu būdu paveikti valstybinio socialinio draudimo stabilumą ir funkcionavimą. Išskirtinas tokių politinių veiksnių rezultatas – teisės aktų pakeitimai, kurie ne visuomet palengvina socialinio draudimo fondo valdybos darbą (Vasiliauskas, 2005).

Politiniu požiūriu svarbiausias veiksnys – ieškoti pačių geriausių pensijų sistemos pertvarkymų variantų. Jeigu efektyvumo paieškos politiniu lygmeniu yra nuoširdžios, jei jų neužgožia išankstinės ideologinės nuostatos bei grupiniai interesai, tos paieškos turi būti skaidrios, demokratiškos. Tose paieškose turėtų nepritrūkti pastangų surasti nacionalinį sutarimą (Gylis, 2002). Be to, politiniai procesai šalyje gali sąlygoti didelę valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančių teisės aktų kaitą, dėl ko gali tekti per labai trumpą laiką atlikti ir įdiegti sudėtingus Fondo valdybos informacinės sistemos pakeitimus. Valstybės vykdoma politika taip pat gali sąlygoti valstybinės valdžios ir valdymo institucijų bei kitų organizacijų veiklos krypčių pokyčius, kas gali turėti įtakos Fondo administravimo įstaigų bendradarbiavimo santykių su jomis pasikeitimui (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

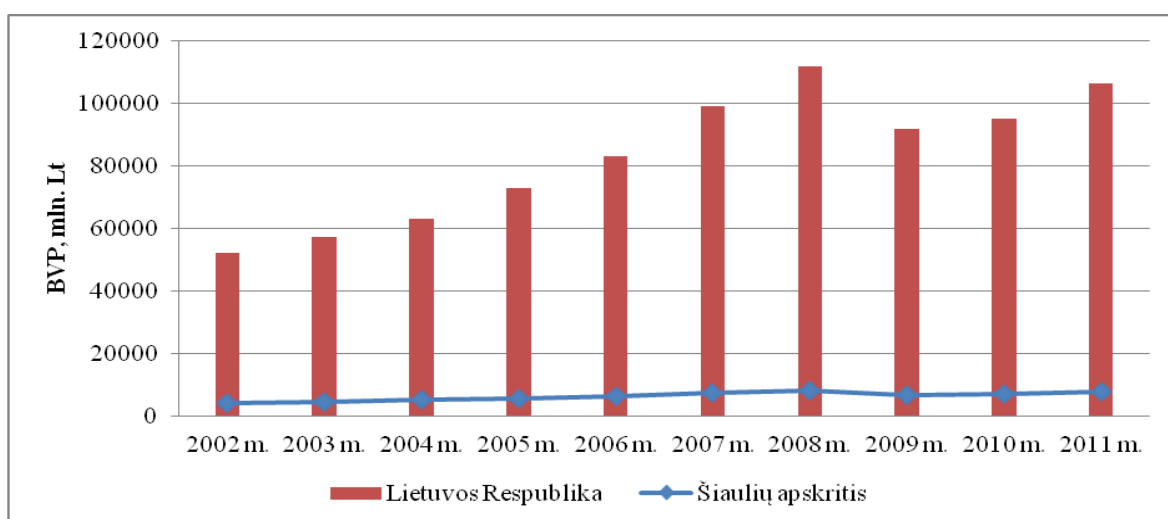
Pagrindiniu politiniu veiksniu 2008-2012 m. laikotarpiu buvo priimti nauji pensijų reformą reglamentuojantys teisės aktai: LR valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas (Žin. 2004, Nr. 171-6295), LR pensijų sistemos reformos įstatymas (Žin. 2005, Nr. 71-2555), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2007, Nr. 132-

5359), LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas (Žin. 2008, Nr. 149-5998) ir kt.

Ekonominiai veiksniai. Pensijų sistemos reformai įtakos turi ekonominiai veiksniai: bendrasis vidaus produktas (BVP), vidutinis darbo užmokestis (VDU), šešėlinė ekonomika, užimtųjų skaičius.

Bendrasis vidaus produktas (toliau BVP), – vienas iš svarbiausių rodiklių, kuriuo remiamasi vertinant šalies arba atskiro ūkio sektoriaus ekonominės veiklos efektyvumą. Augant BVP, gerėja ir socialinio draudimo įmokų surinkimas, o indeksuojant pensijų išmokas pagal darbo užmokesčio pokyčius (tikėtina, jog augant BVP, didėja ir vidutinis šalies gyventojų uždarbis), šis rodiklis atitinkamai auga (Lazutka, 2011).

5 paveiksle pateiktas BVP Lietuvos Respublikoje bei Šiaulių apskrityje.

5 pav. BVP Lietuvos Respublikoje ir Šiaulių apskrityje.

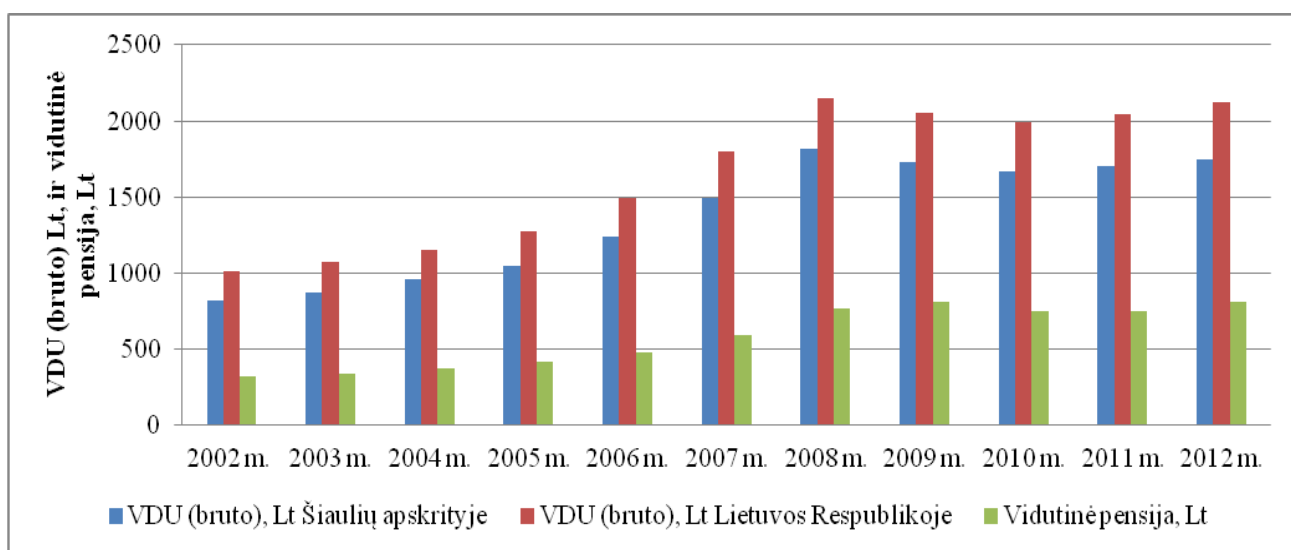
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos Departamento 2002-2011 m. duomenis.

Remiantis Lietuvos Statistikos Departamento duomenimis galima teigti, kad BVP tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Šiaulių apskrityje nuo 2002 m. iki 2008 m. didėjo, Lietuvos Respublikoje nuo 52351 mln. Lt iki 111920,2 mln. Lt, o Šiaulių apskrityje nuo 3997,4 mln. Lt iki 8280,3 mln. Lt. Didžiausias BVP, tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Šiaulių apskrityje buvo 2008 m., Lietuvos Respublikoje – 111920,1 mln. Lt, Šiaulių apskrityje – 6906 mln. Lt. Nuo 2009 m. iki 2010 m. BVP pradėjo mažėti, Lietuvos Respublikoje sumažėjo 17,77% (iki 92032,4 mln. Lt), o Šiaulių apskrityje – 19,9% (iki 6609 mln. Lt). Nuo 2009 m. iki 2011 m. BVP tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Šiaulių apskrityje augo. 2011 m., BVP Lietuvos Respublikoje siekė 106369,9 mln. Lt, Šiaulių apskrityje – 7864,5 mln. Lt. BVP (Lazutka, 2011) augimas byloja apie ekonomikos augimą, dažnai

šie reiškiniai nėra lokalūs, o tarptautiniu lygmeniu įtakoja ir finansų rinkų atsigavimą, kas savo ruožtu lemia augančią privačiuose pensijų fonduose sukauptų lėšų vertę.

Vidutinis darbo užmokestis (VDU). Pensijos indeksuojamos pasikeitus vidutinio darbo užmokesčio arba kainų lygiui. Jei auga darbo užmokestis, proporcingai didinamos ir pensijos, taip išlaikoma stabili pensijų pakeitimo norma. Jei darbo užmokesčio augimo tempai yra greitesni nei kainų kilimo tempai, dirbančiųjų ir pensininkų vartojimo galimybės auga, o esant atvirkštiniam procesui – vartojimo galimybės auga lėčiau nei kainų kilimo tempai, o tai lemia biudžeto deficitą (Bartkus, 2008).

6 paveiksle pateikias VDU (bruto, Lt) Lietuvos Respublikoje, Šiaulių apskrityje bei vidutinė pensija (Lt).

6 pav. VDU (bruto, Lt), Lietuvos Respublikoje, Šiaulių apskrityje bei vidutinė pensijos (Lt) kitimas 2002-2012 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos Departamento 2002-2012 m. duomenis.

* Vidutinės pensijos duomenų Šiaulių apskrityje statistikos departamentas nepateikia. Vidutinė pensija imta Lietuvos mastu.

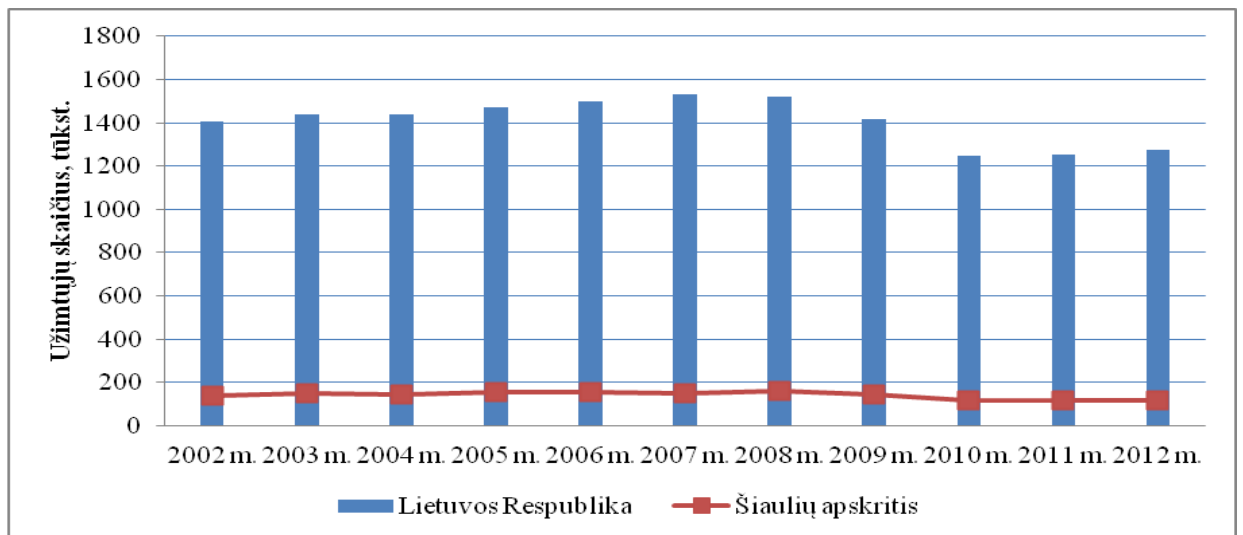
Kaip matome iš 5 paveikslo VDU (bruto) tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Šiaulių apskrityje didėjo nuo 2002 m. iki 2008 m.: Lietuvos Respublikoje nuo 1013,9 Lt iki 2151,7 Lt, t.y. 112,22%, Šiaulių apskrityje nuo 817,3 Lt iki 1820,5 Lt, t.y. 122,75%. VDU (bruto) pradėjo mažėti 2008 m. Lietuvos respublikoje 2008-2011 m. laikotarpiu VDU (bruto) sumažėjo 105,8 Lt, o Šiaulių apskrityje – 115,6 Lt. VDU (bruto) 2012 m. didėjo tiek Lietuvos Respublikoje (siekė 2123,8 Lt), tiek Šiaulių apskrityje (siekė 1745,2 Lt). Kaip matome iš 5 paveikslo vidutinė pensija didėjo 2002-2009 m. laikotarpiu, nuo 323,05 Lt iki 811,12 Lt. Nuo 2009 m. iki 2010 m. vidutinė pensija sumažėjo 64,83 Lt. Nuo 2010 m. iki 2011 m. vidutinė pensija padidėjo 2,10 Lt, o nuo 2011 m. iki 2012 m. – 67,18 Lt. Vidutinė senatvės pensija 2012 m. buvo 815,57 Lt. Kainų augimo tempams

esant spartesniems nei darbo užmokesčio augimo tempai, indeksavimas pagal kainas pensininkams suteikia geresnes vartojimo galimybes. Tačiau esant nekontroliuojamai infliacijai, kuomet nedarbo augimo tempai yra ypač spartūs, biudžetas tampa nebeįėjus garantuoti adekvataus vartojimo galimybių palaikymo nesiskolinant ir nemažinant išmokų (Bartkus, 2008).

Šešėlinė ekonomika. Gyvename šešėlinės ekonomikos apsuptyje, jos augimą rodo daugelis tyrimų ir vertinimų. Pvz., 2010 m. vasario mėnesį LLRI atlikto Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, šešėlinės ekonomikos dalis BVP sparčiai augo nuo 2008 metų ir 2010-aisiais sudarė 28 proc. šalies BVP. Šešėline ekonomika tradiciškai vadinama pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų, oficialiai nedeklaruojamų dėl mokesčių ar reguliavimų, verte (Lietuvos laisvosios rinkos..., 2011). Lietuvos, kaip ir daugelio kitų Rytų Europos valstybių, mokesčių surinkimui didelės neigiamos įtakos turėjo mokesčių vengimas ir vadinamoji šešėlinė ekonomika, kuri Lietuvoje, kaip ir kitose Rytų Europos šalyse, įvairiais duomenimis, sudarė iki penktadalio visos ekonomikos. Šešėlinė ekonomika – tai ne tik oficialių darbo vietų atlyginimai „vokeliuose“, bet ir kontrabanda, išties neapskaitomos ūkio šakų dalys. Šešėlinės ekonomikos augimą lemia bendros mokesčių ir socialinio draudimo mokesčių naštos augimas – tai gali lemti mokesčių sistemos neefektyvumą, o kartu ir fiskalinės politikos, socialinio draudimo sistemų žlugimą (Schneider, Enste, 2002). Lietuvoje valstybinio socialinio draudimo fondas jau kelerius metus yra deficitinis ne tik dėl visuomenės senėjimo priežasčių, bet ir dėl ekonominės krizės sukulto dalies verslo pasitraukimo į šešėlį. Ši situacija aktuali ne tik Lietuvoje, tačiau ir daugelyje pasaulio valstybių. Kova su nelegalia ekonomika ir papildomų valstybinio socialinio draudimo pajamų pritraukimas šiuo metu yra pagrindinis klausimas, siekiant subalansuoti valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą ir panaikinti deficitą, taip garantuojant tęstinį socialinio draudimo įmokų mokėjimą (Guogis, Bitinas, 2011).

Užimtųjų skaičius. Užimtumo lygio didėjimas turi teigiamą reikšmę ne tik socialinio draudimo sistemai, bet ir visai ekonomikai (Levišauskaitė, Ruškys, 2003). Dėl užimtų šalies gyventojų skaičiaus didėjimo, VSDFV biudžetas gauna daugiau įmokų, o tai užtikrina socialinio draudimo sistemos stabilumą (Olgaard, 2000).

7 paveiksle pateikti užimtųjų duomenys Šiaulių apskrityje.

7 pav. Užimtųjų skaičius tūkst. Lietuvos Respublikoje bei Šiaulių apskrityje.

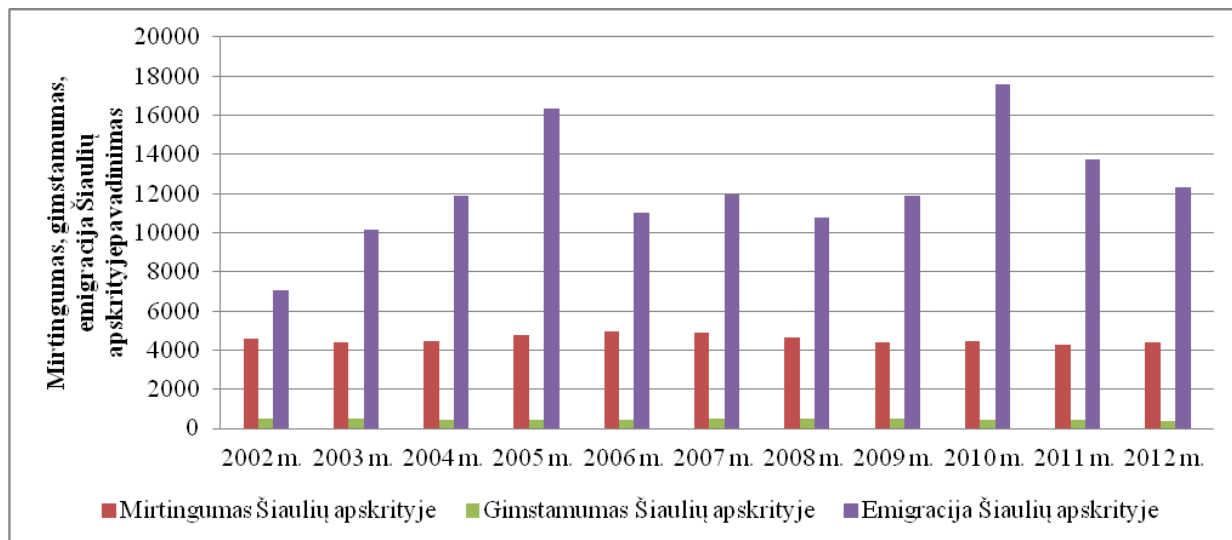
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos Departamento 2002-2012 m. duomenis.

Statistikos departamento duomenimis, 2002-2003 m. laikotarpiu pastebimas užimtųjų didėjimas 2002 m. užimtųjų gyventojų Lietuvos Respublikoje buvo 1405,9 tūkst., Šiaulių apskrityje – 140,6 tūkst., o 2003 m. Lietuvos Respublikoje – 32,10 tūkst., Šiaulių apskrityje – 9,5 tūkst. Užimtųjų skaičius 2004 m. Lietuvos Respublikoje sumažėjo iki 1,7 tūkst., o Šiaulių apskrityje – 4,2 tūkst. Lietuvos Respublikoje nuo 2005 m. iki 2007 m. vyravo gyventojų užimtumo didėjimo tendencija, 2005-2007 m. laikotarpiu užimtųjų skaičius padidėjo nuo 1473,9 tūkst. iki 1520 tūkst. 2008-2010 m. laikotarpiu Lietuvos Respublikoje užimtųjų skaičius mažėjo nuo 1520 tūkst. iki 1247,7 tūkst. Nuo 2011 iki 2012 m. vėl pastebimas užimtųjų skaičiaus didėjimas (2011 m. buvo 1253,6 tūkst., 2012 m. – 1275,7 tūkst.). Šiaulių apskrityje 2005-2006 m. užimtųjų skaičius nekito, buvo 153,1 tūkst. Nuo 2006 m. iki 2007 m. užimtųjų skaičius sumažėjo 4,36 tūkst., nuo 2007 m. iki 2008 m. padidėjo 10,06 tūkst. 2008-2012m. laikotarpiu užimtųjų skaičius Šiaulių apskrityje turėjo tendenciją mažėti, sumažėjo 44 tūkst., 2012 m. Šiaulių apskrityje buvo 114,8 tūkst. užimtųjų. Taigi, galima teigti, jog užimtumo problema yra viena aktualiausių socialinių ekonominių problemų pereinamuoju ekonomikos laikotarpiu (Olgaard, 2000).

Socialiniai veiksniai. Vienas pagrindinių demografinės būklės pokyčius apibūdinančių rodiklių yra vyresnio amžiaus žmonių dalis visuomenėje. Šiuo metu vyresnio amžiaus žmonių dalis šalyje didėja. Gyventojų senėjimas labai priklauso nuo vidutinės gyvenimo trukmės ir gimstamumo. Nors pastaruosius keletą metų tikėtina vidutinė gyvenimo trukmė trumpėja, manoma, kad socialinių sąlygų ir sveikatos priežiūros įstaigų veiklos gerėjimas, sveikesnis gyvenimo būdas lems vidutinės gyvenimo trukmės ilgėjimą ir mirtingumo mažėjimą. Be to, šalyje yra gana mažas gimstamumas.

Dar vienas Lietuvos demografinės padėties bruožas – gyventojų mažėjimas. Jį sąlygoja mažas gimstamumas, didelis mirtingumas, emigracija (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

8 paveiksle pateikti mirtingumo, gimstamumo, emigracijos duomenys Šiaulių apskrityje 2002-2012 m. laikotarpiu.

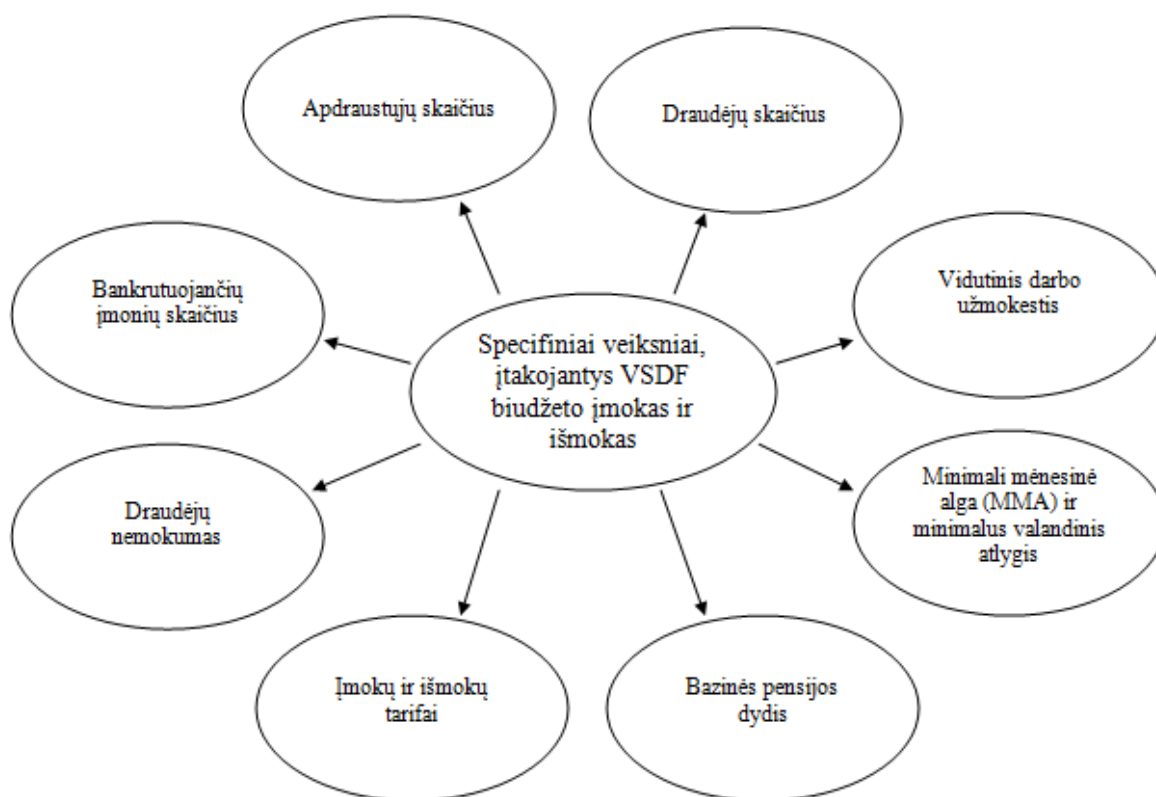
8 pav. Užimtųjų skaičius tūkst. Šiaulių apskrityje.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos Departamento 2002-2012 m. duomenis.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis galima teigti, kad Šiaulių apskrityje yra gana mažas gimstamumas. Nuo 2002 m. iki 2003 m. gimstamumas Šiaulių apskrityje didėjo 2003 m. gimė 469, o 2003 m. – 522 naujagimiai. 2003-2005 m. laikotarpiu buvo pastebima mažėjimo tendencija, gimusiųjų skaičius mažėjo, 2005 m. gimė 433 vaikai. Nuo 2006 m. iki 2008 m. gimusiųjų skaičius padidėjo (gimė 66 vaikai). Šiaulių apskrityje 2009-2012 m. laikotarpiu gimusiųjų skaičius mažėjo, nuo 506 iki 398. Per visą analizuojamą laikotarpį didžiausias gimstamumas Šiaulių apskrityje pastebimas 2003 m. Iš 7 paveikslo matyti, kad Šiaulių apskrityje yra labai didelė emigracija. Visu analizuojamu laikotarpiu situacija buvo nevienoda, 2002-2005 m. laikotarpiu išvykstančiųjų skaičius didėjo, nuo 7029 iki 16323. Nuo 2005 m. iki 2006 m. pastebimas sumažėjimas, išvykstančiųjų skaičius sumažėjo 5323 žmonėmis. Nuo 2008 m. iki 2010 m. iš Šiaulių apskrities išvyko 6817 žmonių. 2010 m. išvykusių skaičius buvo didžiausias, lyginant visą 2002-2012 m. laikotarpį. 2011 m. emigrantų skaičius sumažėjo, buvo 13727 žmonės, tačiau 2012 m. išvykstančiųjų skaičius padidėjo (12331 išvykusieji). Kaip matyti iš 7 paveikslo, Šiaulių apskrityje yra didelis mirtingųjų skaičius. Daugiausia žmonių numirė 2006-2007 m. laikotarpiu, 2006 m. mirė 4925 žmonės, o 2007 m. – 4918 žmonės. Mažiausias mirtingumas Šiaulių apskrityje

buvo 2011 m., tais metais mirė 4301 žmonės. Nuo 2011 m. mirtingumas didėjo, 2012 m. buvo 4393 mirusiųjų.

Specifiniai veiksniai, įtakoiantys VSDF biudžeto įmokas ir išmokas:

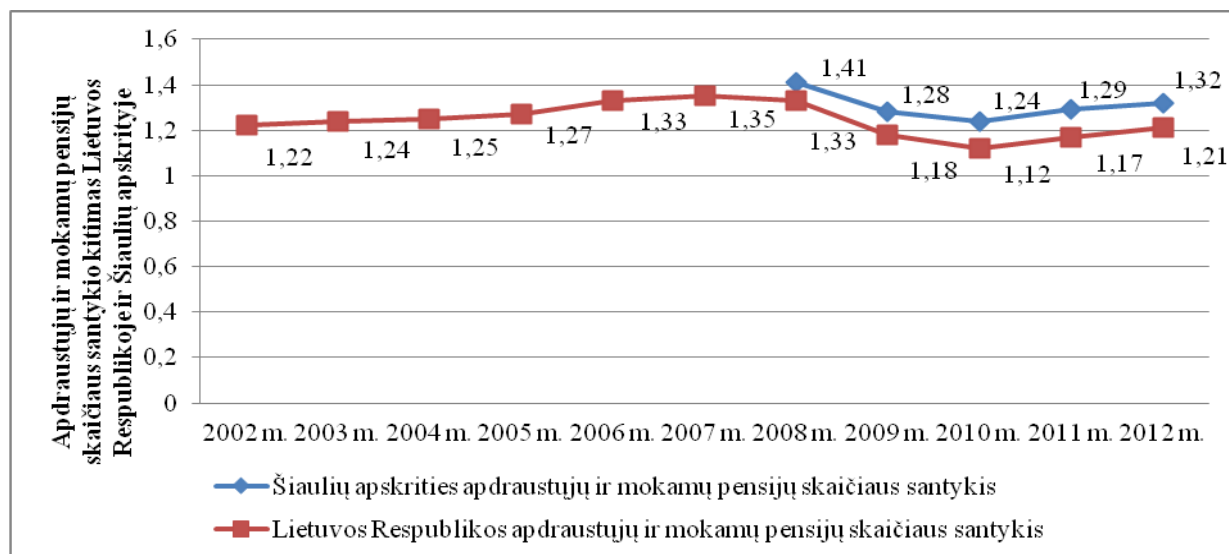

9 pav. Specifiniai veiksniai, įtakoiantys VSDF biudžeto įmokas ir išmokas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo valdybos prie socialinės ir darbo ministerijos duomenimis. *Valstybinis socialinis draudimas Lietuvoje.*

Socialiniai ir demografiniai pokyčiai turi didelės įtakos socialinio draudimo sistemos sėkmingam funkcionavimui, taip pat jos stabilumui. Nuo pat savarankiškos socialinio draudimo sistemos atsiradimo iki 2002 m. asmenų, mokančių valstybinio socialinio draudimo įmokas ir gaunančių pensijas, proporcija darėsi vis nepalankesnė ir vienam dirbančiajam tekdavo išlaikyti vis didesnę dalį pensininkų. Jeigu 1991 m. vienai mokamai pensijai teko 2,1 dirbančio asmens, tai 1995 m. – 1,56, o 2001 m. – 1,19. Padėtis iš dalies stabilizavosi 2002 m., kai dirbančiųjų dalis vienai mokamai socialinio draudimo pensijai ėmė didėti. Kaip matyti iš 9 paveikslo, Lietuvos Respublikoje 2008 m. socialinio draudimo pensijai teko 1,33 apdraustojo, o 2007 m. – 1,35 apdraustojo. Kurį laiką apdraustųjų ir pensininkų santykis gerėjo, tačiau dėl vykstančių neigiamų demografinės situacijos pokyčių socialinio draudimo įmokų mokėtojų ir pensininkų skaičiaus santykis ateityje labai sumažės ir, jeigu pensinis amžius išliks toks, koks yra numatytas dabar,

įmokų mokėtojų ir pensininkų santykis 2020 m. bus 1,7, 2030 m. – 1,4, o 2050 m. – 1,0 (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

10 pav. Apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas Lietuvos Respublikoje ir Šiaulių apskrityje.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Statistikos Departamento 2002-2012 m. duomenis.

*Šiaulių apskrities apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykis pateiktas nuo 2008 m., kadangi statistikos departamente nėra duomenų.

Iš 10 paveikslo matyti, kad tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Šiaulių apskrityje situacija blogėjo, vienam vienai mokamai pensijai Lietuvos Respublikoje teko 1,33 dirbančio asmens, o Šiaulių apskrityje – 1,41 dirbančio asmens. Situacija prastėjo iki 2010 m., tais metais Lietuvos Respublikoje socialinio draudimo pensijai teko 1,12 apdraustojo, o Šiaulių apskrityje – 1,24 apdraustojo. 2010-2012 m. šis rodiklis turėjo tendencija didėti, bet šis didėjimas buvo labai nežymus. Tais metais Lietuvos Respublikoje vienai mokamai pensijai teko nuo 1,12 iki 1,21 dirbančio asmens, o Šiaulių apskrityje – nuo 1,24 iki 1,32 dirbančio asmens. Taigi, galima teigti, kad nėra gera, tačiau apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykis šiek tiek pagerėjo.

Technologiniai veiksniai. Pasaulyje sparčiai vystantis naujoms technologijoms, jos vis labiau skverbiasi į kasdieninę Fondo administravimo įstaigų veiklą, taip palengvindamos darbuotojų darbą ir gerindamos jo kokybę. Informacinės technologijos leidžia labiau išplėsti teikiamų paslaugų spektrą, greičiau ir geriau aptarnauti klientus, pagreitinti reikalingos informacijos paiešką. Informacinių technologijų plėtra bei šiuolaikinės telekomunikacijų galimybės taip pat sudaro tinkamas sąlygas organizuoti efektyvius informacijos mainus tarp labai įvairių informacinių sistemų, atsiranda galimybė elektroniniu būdu gauti reikalingą informaciją iš kitų institucijų duomenų bazių (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Technologiniai veiksniai. Esminiu technologiniu veiksmu buvo programinės įrangos EDAS sukūrimas. Jie svarbūs įvertinant naujų technologijų, informacijos srautų poveikį institucijos reguliuojamai sričiai, valdymo organizavimui ir institucijų tarpusavio ryšiams (Kaip praktiškai įgyvendinti..., 2007).

Klientų aptarnavimo gerinimas yra vienas svarbiausių VSDF administravimo įstaigų veiklos prioritetų, todėl ypač daug dėmesio skiriama elektroninių paslaugų kūrimui ir diegimui. Įdiegta Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema, kurios pagalba draudėjai gali elektroniniu būdu užpildyti ir nuotoliniu būdu pateikti Fondo valdybai visą būtiną informaciją apie apdraustuosius, mokamas socialinio draudimo įmokas bei gauti juos dominančią informaciją. Sukurta ir portale „Valdžios elektroniniai vartai“ įdiegta elektroninė paslauga, leidžianti apdraustajam interneto pagalba gauti informaciją apie darbdavio už jį sumokėtas valstybinio socialinio draudimo įmokas. Teikiamos kitos elektroninės paslaugos: apdraustieji elektroniniu būdu gali užpildyti prašymus pašalpoms gauti, pensijų kaupimą vykdančios bendrovės „realaus laiko“ (on-line) režimu gali pasitikrinti, ar jų klientas turi teisę sudaryti pensijų kaupimo sutartį, taip pat registruoti sudarytą sutartį. Įgyvendinus projektą, kurio metu bus sukurta Elektroninė gyventojų aptarnavimo sistema, valstybinio socialinio draudimo paslaugų teikimo procedūros taps paprastesnės, padidės jų automatizavimo lygis, gyventojams nebereikės taip dažnai vykti į Fondo administravimo įstaigas dėl vienos ar kitos paslaugos. Ši sistema taip pat sudarys galimybę gyventojams Internet pagalba gauti informaciją apie gaunamas draudžiamąsias pajamas bei priskaičiuotas ir mokamas valstybinio socialinio draudimo išmokas, teikti prašymus skirti išmokas, paruošti popierines pažymas ar suteikti kitas paslaugas, sužinoti prognozuojamą pensijos dydį bei kitą informaciją (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

3.2. Vidinių veiksnių analizė

Pripažįstama, kad kiekviena organizacija siekdama sėkmingai gyvuoti ir efektyviai vykdyti veiklą, turi suvokti savo vidinę aplinką, ją tinkamai vertinti bei skirti laiko ir pastangų siekiant tobulinti vidinius veiksmus (Vasiliauskas, 2005). Pensijų reformos įgyvendinimo vidinius veiksmus sudaro: žmogiškieji ištekliai, organizacinė struktūra, finansiniai ištekliai, apskaitos tinkamumas, ryšių sistema, vidaus kontrolės sistema, planavimo sistema.

Žmogiškieji ištekliai. Šiaulių apskrities „Sodroje“ yra 311 dirbančiųjų. Šiaulių apskrities VSDF vadyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos valstybės tarnautojai sudaro 85 proc., o darbuotojai – 15 proc. visų pareigybių skaičiaus. Daugiau nei pusė Šiaulių apskrities VSDF vadyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dirbančiųjų turi aukštąjį universitetinį

išsilavinimą ir jie sudaro 60 proc. Su aukštesniu neuniversitetiniu ar aukštesniu išsilavinimu dirba 37 proc., o turinčių vidurinį išsilavinimą darbuotojų yra tik 3 proc. Pastarieji užima tik aptarnaujančio personalo pareigas. Fondo administravimo įstaigose dirbančių darbuotojų vidutinis amžius yra 50 m. Darbuotojų daugumą sudaro moterys. Tarpusavio draugiški santykiai yra stipriausias veiksnys motyvuojantis žmones darbui (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Organizacinė struktūra. Fondo valdybos organizacinė struktūra (žr. 3 priedas) suformuota taip, kad būtų galima vykdyti visas jai priskirtas funkcijas. Fondo valdybos direktorius ir jo pavaduotojai administruoja jiems priskirtas Fondo valdybos veiklos sritis, kurioms priklauso tam tikri skyriai, įgyvendinantys jiems nustatytus uždavinius ir vykdančios pavestas funkcijas. Fondo valdyba socialinio draudimo funkcijoms vykdyti gali steigti teritorinius skyrius ir kitas įstaigas. Fondo valdyba koordinuoja, metodiškai vadovauja ir užtikrina jai pavaldžių teritorinių skyrių bei įstaigų efektyvų ir kokybišką darbą. Tipinės Fondo valdybos teritorinių skyrių organizacinės valdymo struktūros patvirtintos atsižvelgiant į aptarnaujamų klientų skaičių ir darbų apimtį, kurios lemia reikiamą struktūrinių padalinių ir darbuotojų skaičių (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009). Vykdamas reorganizavimą, prie Šiaulių skyriaus 2011 m. buvo prijungti Radviliškio, Pakruojo, Kelmės bei Joniškio teritoriniai skyriai. Reorganizavimo tikslai – optimizuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų struktūrą – centralizuoti bendrųjų funkcijų valdymą, užtikrinti efektyvesnį Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų ir žmogiškųjų išteklių naudojimą, racionaliau ir geriau atlikti Fondo valdybos teritorinių skyrių funkcijas, stiprinti vidaus kontrolę. Taip pat optimizuoti valdymą, atsisakant nereikalingų valdymo grandžių, atsisakant perteklinių vadovaujančios grandies pareigybių bei stambinant padalinius, peržiūrėjus administracijų struktūras, optimizuojant pareigybių skaičių, išnaudojant masto ekonomijos taupymo galimybes ir galimybes įsigyti paslaugas rinkoje (Skyriaus reorganizavimo aprašas, 2011).

Finansiniai ištekliai. Fondo administravimo įstaigų veikla yra finansuojama iš Fondo biudžeto lėšų pagal pajamų ir išlaidų sąmatą Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių nustatyta tvarka. Fondo biudžetas yra savarankiškas, neįtraukiamas į valstybės ir savivaldybių biudžetų bei kitų piniginių fondų sudėtį. Į tą biudžetą yra renkamos privalomosios socialinės įmokos ir iš kurio mokamos socialinės išmokos. Socialinį draudimą organizuoja, socialinių įmokų surinkimą ir išmokų skyrimą užtikrina „Sodra“ – VSDF valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Klyvienė, 2007). Įstaigos skiria ir moka valstybės biudžeto lėšomis finansuojamas išmokas: transporto išlaidų kompensacijas, lengvųjų automobilių įsigijimo ir jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijas, nukentėjusių asmenų valstybines pensijas, mokslininkų valstybines pensijas, žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų išmokas. Be to, prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kaip Lietuvos

Respublikos pensijų kaupimo sutarčių registro administratorius, apskaičiuoja ir perveda pensijų įmokas į pensijų fondų sąskaitas (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Apskaitos tinkamumas. Fondo administravimo įstaigose apskaita tvarkoma ir finansinė atskaitomybė rengiama vadovaujantis Tarptautiniais finansinės atskaitomybės standartais. Kad apskaitos sistema visiškai atitiktų Fondo administravimo įstaigų poreikius, diegiama šiuolaikiška finansų valdymo ir apskaitos informacinė sistema, kurioje bus realizuoti visuotinai pripažinti apskaitos, kontrolės, ataskaitų rengimo ir biudžeto sudarymo principai ir kuri padės stiprinti valdymą ir vidaus kontrolę (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Ryšių sistema. Fondo administravimo įstaigose įdiegti vietiniai kompiuteriniai tinklai, kurie yra sujungti į vientisą tinklą, veikia kitos ryšių sistemos. Modernus Fondo valdybos kompiuterinis tinklas leidžia kurti ir diegti centralizuotas taikomas sistemas, operatyviai pertvarkyti pralaidumus bei stebėti visos informacinės sistemos resursų darbą. Šiaulių apskrities VSDF valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įstaigų darbuotojai darbo reikalais turi galimybę naudotis internetu, elektroninio pašto ir kitomis ryšių priemonėmis. Ryšių sistemos veikimas turi įtakos atliekamai darbų spartai ir jų rezultatams. Įdiegta kompiuterinio tinklo įrangos ir IT infrastruktūros valdymo sistema leidžia operatyviau identifikuoti ir spręsti globalaus Fondo administravimo įstaigų tinklo problemas (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Šiuo metu Šiaulių apskrities VSDF vadyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos naudoja Elektroninę draudėjų aptarnavimo sistemą (EDAS). Ši sistema leidžia draudėjams elektroniniu būdu teikti socialinio draudimo pranešimus ir prašymus bei gauti informaciją iš „Sodros“ duomenų bazės. EDAS leidžia draudėjams taupyti laiką ir mažinti materialias sąnaudas, susijusias su informacijos „Sodrai“ rengimu ir teikimu, jiems nereikia nuolat vežioti popierinių socialinio draudimo pranešimų ar prašymų į „Sodros“ teritorinius skyrius – tai galima padaryti elektroniniu būdu, neatsitraukiant nuo savo darbo vietos. EDAS padeda taupyti laiką ir lėšas, kurios anksčiau buvo skiriamos socialinio draudimo pranešimų rengimui ir pristatymui į „Sodros“ teritorinius skyrius. Tai pagerina ir „Sodros“ darbo efektyvumą, nes elektroniniu būdu pateikti duomenys automatiškai patenka į „Sodros“ informacinę sistemą. Automatizavus informacijos priėmimo ir prijungimo prie duomenų bazės procesus ir procedūras, pagerėjo socialinio draudimo įmokų mokėjimo kontrolė, įsiskolinimo įvertinimas. Operatyvus duomenų įvedimas į informacinę sistemą taip pat užtikrina, kad pensijų įmokų pervedimas į pensijų kaupimo bendrovių valdomus pensijų fondus, visų rūšių valstybinio socialinio draudimo išmokų mokėjimas vyktų teisingai ir laiku (Elektroninės draudėjų aptarnavimo..., 2012).

Vidaus kontrolės sistema. Fondo administravimo įstaigose yra įdiegta veiklos vertinimo sistema, veikia patikima vidaus audito sistema, vidaus kontrolės, įskaitant finansų kontrolę,

procedūros. Šiaulių apskrities VSDF valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veikla yra kontroliuojama, analizuojama ir nuolat tobulinama, siekiant valdyti visus su įstaigos veiklos sritimis susijusius rizikos veiksnius. Užtikrinant Fondo administravimo įstaigų veiklos teisėtumą, ekonomiškumą, efektyvumą, rezultatyvumą ir skaidrumą, turto apsaugą, informacijos ir ataskaitų patikimumą ir išsamumą, sutartinių ir kitų įsipareigojimų tretiesiems asmenims laikymąsi bei su visa tuo susijusių rizikos veiksnių valdymą, siekiama, kad Fondo administravimo įstaigose veiktų patikima vidaus kontrolė. Vidaus kontrolės aplinka įstaigose yra palanki efektyviam jos funkcionavimui. Vidaus kontrolės veikimą užtikrina patvirtintos ir Fondo administravimo įstaigose įgyvendinamos tvarkos, taisyklės, procedūros, procesų aprašymai ir kitos priemonės. Fondo administravimo įstaigų vadovai kuria, vertina ir tobulina vidaus kontrolės procesus, yra patvirtinę pagrindinių veiklos sričių funkcijų vidaus kontrolės tvarkos aprašus. Vidaus auditas Fondo administravimo įstaigose atliekamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymu, Vidaus audito departamento nuostatais, Vidaus audito metodika ir specialistų pareigybių aprašymais. Vidaus audito departamento specialistai stebi, kaip vykdomos vidaus audito ataskaitoje pateiktos rekomendacijos. Atlikus rekomendacijų įgyvendinimo kontrolę, Vidaus audito departamento specialistai surašo pažangos stebėjimo ataskaitą arba pažymą apie vidaus audito ataskaitoje pateiktų rekomendacijų įgyvendinimą (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Planavimo sistema. Fondo valdyba, vadovaudamasi socialinį draudimą reglamentuojančiais teisės aktais ir atsižvelgdama į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes bei preliminarūs pagrindinius valstybės biudžeto rodiklius, kasmet rengia Fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymo projektą, biudžeto projekto aiškinamąjį raštą, kitų dviejų biudžetinių metų numatomų Fondo rodiklių prognozes. Sėkmingi veiklos rezultatai labai priklauso nuo tinkamo veiklos planavimo, organizavimo ir kontrolės. Jau keleri metai Fondo administravimo įstaigose, veikia veiklos planavimo sistema, kuri padeda kryptingai tobulinti Fondo administravimo įstaigų veiklą ir užtikrinti atliekamų darbų tęstinumą bei naujai numatomų darbų vykdymą. Fondo administravimo įstaigų veiklos planavimo procese dalyvauja tiek Fondo valdybos skyriai, tiek Fondo valdybos teritoriniai skyriai (Valstybinio socialinio draudimo..., 2009).

Šiaulių apskrityje rengiami strateginiai, metiniai, ir kiti veiklos planai. Svarbiausias yra strateginis veiklos planas. Jame numatyta: misija, vizija, strateginiai tikslai, uždaviniai ir priemonės tiems tikslams bei uždaviniams įgyvendinti. Strateginis veiklos planas sudaromas trejiems metams. Jo rengimas susijęs su Fondo biudžeto projekto rengimu Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytais terminais. Strateginiam veiklos planui įgyvendinti rengiami įstaigų metiniai veiklos planai, kurių įgyvendinimas yra periodiškai analizuojamas. Šiaulių apskrityje būna rengiami ir korupcijos planai, jei tam yra būtinybė.

Apibendrinant vidinius bei išorinius veiksnius, darančius įtaką VSDF valdybos veiklai galime teigti, jog šie veiksniai yra svarbūs ir jiems reikia skirti daug dėmesio.

3.3. Ekspertų interviu tyrimo rezultatai

Interviu klausimynas susideda iš trijų dalių. Pirmoje dalyje norima išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie pensijų sistemos reformos aspektus 2008-2012 m. laikotarpiu Lietuvoje, antroje dalyje apie pensijų sistemos reformos įgyvendinimo pasekmes Šiaulių apskrityje, trečioje dalyje – pensijų sistemos reformos perspektyvas.

Ekspertų nuomonės apie pensijų sistemos reformos aspektus 2008-2012 m. laikotarpiu analizė. Lietuvoje Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas – deficitinis. Tam, kad VSDF būtų nebe deficitinis, būtina subalansuoti socialinio draudimo biudžetą. Tai sudėtingas procesas, nes stabilumas priklauso ne tik nuo socialinio draudimo sistemos (Lazutka, 2002). VSDF sistemą įtakojantys veiksniai: ekonominiai, socialiniai (demografiniai), teisiniai ir politiniai.

11 lentelė

Aspektai, turintys įtakos „Sodros“ biudžeto deficitui

Veiksniai		Ekspertai	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Ekonominiai	Vidutinis darbo užmokestis (VDU)		+	+	+	+	-	-
	Dirbančiųjų skaičius		+	-	+	-	-	-
	Apdraustųjų skaičius		+	+		+	+	+
	Draudėjų skaičius		+	-	-	-	-	-
	Nedarbo lygis		+	+	+	-	+	
	Bendrasis vidaus produktas (BVP)		+	+	+	+	-	-
Socialiniai (Demografiniai)	Emigracija, imigracija		+	+	+	+	+	+
	Gimstamumas, mirtingumas		+	+	+	+	+	+
	Ilgėjanti gyvenimo trukmė		+	+	-	-	-	-
	Lėtėjanti kartų kaita		+		+			
	Apdraustųjų ir pensinio amžiaus asmenų santykis		+	+	-	+	+	+
Teisiniai ir politiniai	VSD mokesčio tarifas		+	+	+	+	+	+
	VSD mokesčio tarifo pasiskirstymas tarp darbdavio ir darbuotojo		+	-	-	+	+	-
	Įmokų surinkimo ir išieškojimo efektyvumo didinimas		+	+	+	+	+	-
	Privačiuose pensijų fonduose dalyvaujančių asmenų skaičius ir pervedamo tarifo procentinis dydis senatvės pensijai kaupiti.		+	+	-	-	-	+

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio Socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009-2011 m. strateginiu veiklos planu (2009) bei ekspertų atsakymais.

Remiantis ekspertų nuomonių analize, galima išskirti veiksnius, kurie turi įtakos VSDF deficitui (žr. 11 lent.).

Politiniai veiksniai. VSDF organizuoja socialinį draudimą, vykdo lėšų tvarkymą, apskaitą. Vykstantys politiniai pasikeitimai gali turėti įtakos VSDF darbui bei veiklos kryptims. Politiniai pokyčiai gali paveikti VSD stabilumą ir funkcionavimą. Politinių veiksnių rezultatas – teisės aktų pakeitimai (Vasiliauskas, 2004). Visi ekspertai mano, jog teisiniai ir politiniai veiksniai turi įtakos VSDF deficitui. Kaip teigia E1 ekspertas: *„politikai turi turėti didesnę atsakomybės jausmą, prieš priimant sprendimus. Turi apgalvoti, kokią įtaką jie gali turėti „Sodros“ biudžetui.“* E2 eksperto nuomone: *„VSDF deficitas atsirado dėl priimtų įstatymų pakeitimų, kurie nustatė mokėti didesnes socialinio draudimo išmokas, negu fondo biudžetas pajėgus tai daryti.“* Eksperto E3 teigimu: *„VSDF biudžetas priklauso nuo Vyriausybės nustatyto dydžio (procentų) pervedamų valstybinio socialinio draudimo įmokų“.* Ekspertas E4, E5 bei E6 teigė, jog politiniai sprendimai daro didelę įtaką VSDF.

Ekonominiai veiksniai. Gyventojų užimtumas ir nedarbo lygis, tai problemos, kurios trukdo visiems visuomenės sluoksniams pasinaudoti rinkos ekonomikos privalumais (Markauskienė, Nikitina, 2002). Pagrindinis rodiklis, atspindintis ekonominę plėtrą – realusis bendrojo vidaus produkto augimas (BVP). Didelę įtaką ekonominei plėtrai turi verslo įmonės, nes jos sukuria 70 proc. bendrojo vidaus produkto (Lazutka, 2002). E1 ekspertas teigia: *„turi atsigausti ekonomika, turi didėti darbuotojų atlyginimai, nes tiesiogiai nuo įmokų priklauso kiek „Sodra“ surinks į biudžetą, taip pat svarbus nedarbo klausimas“.* E2 nuomone: *„VSDF tiesiogiai priklauso nuo bendros ekonominės situacijos šalyje, t.y. jei daugės apdraustųjų socialiniu draudimu skaičius ir jų sumokamų socialinio draudimo įmokų sumos, biudžeto deficitas taptų nebe deficitinis. Atsirastų galimybė padidinti socialinio draudimo išmokas, kaip tai buvo daroma 1995-2008 metais“.* Kaip E3 ekspertas teigia: *„valstybės pensijos augimo šaltinis yra ekonomikos augimas. Iš ekonomikos pinigai į „Sodros“ pensijas perimami per mokesčius nuo augančio atlyginimo“.* E4 eksperto teigimu nuo ekonominės situacijos labai priklauso ar VSDF bus subalansuotas ar ne. Ekspertas E6 mano: *„jei apdraustųjų skaičius mažėja, įmokų mokėjimo procentai lieka tokie pat“.*

Socialiniai (demografiniai) veiksniai. Visose Baltijos šalyse pastebima gyventojų mažėjimo tendencija. Tam įtakos turėjo: neigiamas mechaninis gyventojų prieaugis, didelis gyventojų mirtingumas bei gimstamumo rodiklis (Bernotas, Guogis, 2006). E1 eksperto nuomone Lietuvoje aktualus migracijos klausimas: *„kuo didesnis santykis darbingo amžiaus žmonių su pensinio amžiaus, tuo „Sodros“ finansinė padėtis gerėja. Ekspertas E2 teigia: pensininkų skaičius didėja, dalis lėšų pervedama Pensijų fondams, tai VSDF biudžeto deficitas visada bus“.* Mažas gimstamumas, ilgėjanti gyvenimo trukmė, emigracija – pagrindiniai veiksniai, dėl kurių didėja VSDF deficitas. Visų ekspertų teigimu demografiniai veiksniai turi didelę VSDF biudžetui.

Gyventojų mažėja, tam įtakos turi emigracija. Vyresni asmenys sudaro vis didesnę darbuotojų dalį, taigi pastebima senėjimo tendencija (William, Shipman, 2003). Esant tokiai demografiniai situacijai, kokia yra Lietuvoje, labai sunku pasiekti VSDF biudžeto subalansavimą. Ekspertas E1 teigia, kad norint pasiekti VSDF subalansavimą reikia atsisakyti dalies išmokų, kurios yra nedraudiminės: *„žmogus nedraudžiamas, o išmokos mokamos. Pavyzdys galėtų būti našlių pensijos. Tokios draudimo rūšies nėra, o našlių pensijos yra mokomos. Jei būtų peržiūrimos visos išmokos, tokiu būtų galima sutaupyti „Sodros“ lėšų“*. E3 eksperto nuomone dalis socialinio draudimo išmokų galėtų būti kompensuojamos iš valstybės biudžeto. E5 mano: *„įstatymai dėl išmokų didinimo turėtų būti paremti skaičiavimais atsižvelgiant į socialinio draudimo fondo biudžeto galimybes“*. Kiti ekspertai, t.y. E2, E4, E6, teigimu reikia mokėti išmokas tik pagal pervestas socialinio draudimo įmokas.

Pirmo bloko paskutiniu klausimu buvo siekiama sužinoti tyrimo dalyvių nuomonę apie tai ar vykstant pensijų sistemos reformoms „Sodra“ pakeis privatūs pensijų fondai. 12 lentelėje pateikti ekspertų atsakymai.

12 lentelė

Ekspertų nuomonė apie tai ar privatūs pensijų fondai pakeis „Sodra“

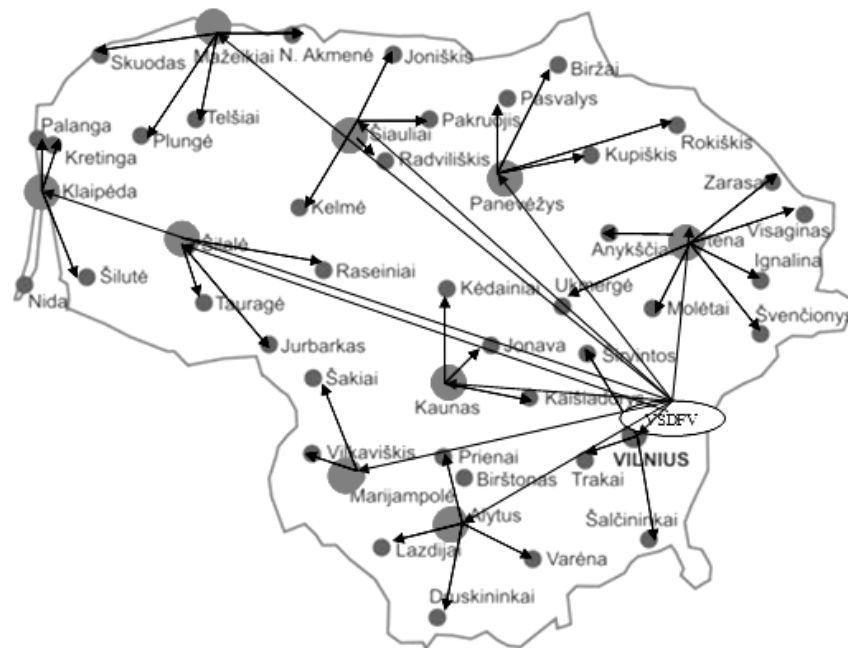
Ekspertai	Privatūs pensijų fondai	
	Nepakeis „Sodros“	Pakeis „Sodra“
E1	+	-
E2	+	-
E3	+	-
E4	+	-
E5	+	-
E6	+	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ekspertų atsakymais.

Visi ekspertai teigia, kad „Sodros“ privatūs pensijų fondai pakeisti negali, o kaupiamųjų fondų steigimas bei privačių pensijų sistemos kūrimas – blogas žingsnis. E1 eksperto nuomone: *„„Sodros“ pinigai – visuomeniniai pinigai. Negalima visuomenės lėšų perduoti į privačias „rankas“. Antros sistemos pakopa yra gyvybinga Rytų bloko valstybėse. Vakarų Europos šalyse ji nėra prigijusi ir jos praktiškai nėra. Šalyse, kur yra kaupiamoji sistema, rodo, kad ši sistema nėra efektyvi. Jos po truputį atsisakoma. Kai kuriose šalyse kaupiamieji fondai yra jau nacionalizuoti, Lenkijoje taip yra svarstomas šis klausimas. Jau ir mūsų seimo nariai siūlo mažinti „Sodros“ dalies mokėjimą iki 1 proc. nuo 2,5 proc., į privačius fondus. Sunkiai tikėtina, kad ta sistema bus gyvybinga, žinant mūsų įstatyminės bazės nepastovumą“*. Žinome, kad visose šalyse, išskyrus komunistines, yra ir privačios pensijos. Vis dėlto dominuoja valstybinės pensijos, didžioji gyventojų dalis yra jomis aprėpti, o senatvėje būtent jos yra pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Privačios pensijos yra tik kaip papildomas šaltinis, nors istoriškai jos atsirado pirmos ir tik paskui

buvo įdiegtos valstybinės. Yra paplitęs toks supratimas, kad valstybinės pensijos pirmiausiai atsirado Bismarko Vokietijoje, nors keliais metais anksčiau įkurta valstybės biudžeto finansuojama pensijų sistema Danijoje. Jos atsirado tuomet, kai pasirodė, kad prieš tai sukurti privatūs pensijų fondai negali pakankamai efektyviai veikti (Lazutka, 2013). Ekspertas E4 teigia: *„artimiausiu metu „Sodros“ privatūs pensijų fondai tikrai nepakeis, nes šalyje trūksta didelių įmonių, taip pat profesinių sąjungų, galinčių atstovauti savo narius. Be to, didelei daliai šalies gyventojų trūksta žinių apie vertybinių popierių rinkas, investavimą ir t.t., kas yra būtina norint aktyviai dalyvauti savo pensijos kaupime (antro ar trečios pakopos pensijų fonduose)“*. Žmonės ne visada suvokia, kad vyksta finansinėse rinkose, t.y. kaip nuo rizikos dydžio priklauso laukiamos pajamos (Gudaitis, 2009).

Ekspertų nuomonės apie pensijų sistemos reformos įgyvendinimo pasekmes Šiaulių apskrityje. Visi ekspertai teigė, kad pradedant įgyvendinti pensijų sistemos reformą Šiaulių apskrityje visas dėmesys buvo skiriamas organizacinei valdymo struktūros restruktūrizacijai bei darbuotojų krūvių paskirstymas. E1 ekspertas teigė: *„2011 m. „Sodra“ reorganizuota teritoriniu principu. Pati reforma apėmė daugiau vidinius procesus“*. Pertvarkos eiga. 1. Pertvarka buvo įgyvendinama nuo 2011 m. liepos mėn. iki 2011 m. gruodžio mėn. 31 d. Pagrindinės darbų kryptys: organizacinės valdymo struktūros ir procesų optimizavimas bei darbuotojų krūvių, funkcijų ir pareigybių kategorijų optimizavimas (Pradedama „Sodros“ pertvarka, 2011). *„Įgyvendinant pensijų sistemos reformą Šiaulių apskrityje 2008-2012 m. laikotarpiu buvo išlyginami darbuotojų krūviai, klientus aptarnauti buvo paskirti geriausi, aukščiausia kvalifikaciją turintys specialistai“*, teigė E2 ekspertas. 11 paveiksle pateiktas „Sodros“ įstaigų administravimo pokytis. E5 eksperto nuomone: *„pirmiausia prie Šiaulių skyriaus buvo prijungti Radviliškio, Pakruojo, Kelmės bei Joniškio teritoriniai skyriai, o po to buvo peržiūrėti darbuotojų krūviai. Buvo stengiamasi kokybiškai aptarnauti klientus“*.

11 pav. „Sodros“ įstaigų administravimo pokytis.

Paveikslas paimtas iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos internetinio tinklapio.

Po reformos, klientai aptarnaujami geriausių specialistų, lengviau užtikrinti klientų aptarnavimo bei veiklos standartai. Didelis privalumas, jog klientai paslaugas gali gauti visoje teritorinio skyriaus aptarnaujamoje zonoje (t.y. nebe pagal gyvenamąją vietą) (Valstybinio socialinio draudimo..., 2013).

Visi ekspertai teigė, kad pagrindinė problema, su kuria susidūrė Šiaulių apskritis įgyvendinant pensijų sistemos reformą 2008-2012 m. laikotarpiu, buvo įstatyminė bazė. E1 ekspertas teigė: „įgyvendinant reformą kilo problemos keičiant įstatymines bazes. Įstatymai įsigaliodavo gan greitai, o poįstatyminiai aktai vėluodavo“. E3 eksperto nuomone: „įstatyminiai aktai apsprendžia įstatymo vykdymą. Dabar yra priimtas Vyriausybės sutarimas, kad įstatymai įsigaliojotų praėjus pusmečiui po priėmimo, tačiau ir dabar dar vėluoja poįstatyminiai aktai“. E2 ir E4 ekspertai teigė, jog įstatymai turi dviprasmybes. E5 eksperto nuomone: „teisinė bazė dažnai keičiasi, reikia daug ką perskaičiuoti iš naujo, išreikalauti papildomų dokumentų“. E6 eksperto teigimu: „klientams sunku išaiškinti kaip tas įstatymas „gyvens“, kaip atsilieps jų išmokoms, nes įstatyminė bazė Lietuvoje labai dažnai keičiama“. Lietuvos politikų noras tobulinti Lietuvos teisinę bazę ir mokesčių sistemą siekiant padidinti biudžeto pajamas yra suprantamas.

Įgyvendinus pensijų sistemos reformą 2008-2012 m. Šiaulių apskrityje, ekspertai pastebėjo keletą pokyčių. Ekspertas E1 teigė: „2008-2013 m. neatsirado naujų išmokų gavėjų grupių. E3

eksperto nuomone: *kompiuterinės technologijos bei sukurtos naujos programos leido sumažinti darbuotojų krūvius. Buvo mažinamas darbuotojų skaičius, taip taupoma administravimui ir „Sodros“ veiklai“.* E4 bei E6 ekspertų teigimu nuo 2009 m. buvo pradėtos mažinti pensijų išmokos. E4 eksperto teigimu: *„2008 m. pensijos buvo dar didinamos, o nuo 2009 m. prasidėjo pensijų išmokų mažinimas. Tai lėmė demografinė, ekonominė situacija“.* Kai valstybėje yra susidariusi ypatinga padėtis (ekonomikos krizė, gaivalinė nelaimė ir pan.), kai neįmanoma sukaupti tiek lėšų, kiek yra būtina išmokoms mokėti, išmokų santykių teisinis reguliavimas gali būti koreguojamas ir laikinai, kol valstybėje yra susidariusi ypatinga padėtis, išmokos mažinamos tokiu mastu, koku būtina gyvybiškai svarbiems visuomenės interesams užtikrinti ir kitoms konstitucinėms vertybėms apsaugoti (Lietuvos Respublikos Konstitucinis..., 2013).

Ekspertų nuomonės apie pensijų sistemos reformos perspektyvas. Pirmu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti tyrimo dalyvių nuomonę apie tai, koks VSDF vaidmuo ateityje. Nei vienas iš apklaustųjų ekspertų neįsivaizduoja Lietuvos be socialinio draudimo. E1 ekspertas teigia: *„VSDF veikia einamųjų mokėjimų principu (surinkti ir išdalinti). Tai ne pelno siekianti organizacija. Pinigai naudojami tik pačios sistemos išlaikymui (pastatams, automobiliams, atlyginimams mokėti). Jeigu VSDF neliktų, privatūs pensijų fondai problemos neišspręstų“.* Pensijų fondai apibūdinami kaip pelno siekiančios organizacijos, kurios kartu turi nesiekiančios pelno institucijos statusą (Šimašius, 2006). *„Pelno siekiančios organizacijos visada sieks pelno. Šiai dienai, „Sodra“ turi dideles skolas. Jei tai būtų privati struktūra, ji jau tikrai bankrutuotų ir nebeveiktų. „Sodra“, kaip institucija negali bankrutuoti, bankrutuos tik tokiu atveju, jei bankrutuos pati Valstybė. Į šį klausimą E3 ekspertas atsakė: „jei nebeliktų „Sodros“, Valstybė vis tiek turėtų ieškoti būdų, kaip išlaikyti pilietį, kad jis galėtų egzistuoti, galėtų gyventi. Tokia sistema, nesvarbu kaip ją pavadinsi, ar „Sodra“, ar dar kokia kitokia, ji vis tiek turi būti, kuri rūpintųsi gyventoju. Tai turi būti tik Valstybinė institucija, ne pelno siekianti organizacija“.* Visi apklausti ekspertai mano, kad gyventojas negali būti paliktas su savo problemomis, t.y. ar nedarbo, ar pensijos, ar ligos atveju.

Kitu klausimu buvo siekta sužinoti ekspertų nuomonę apie pensijų sistemos reformos tobulinimo galimybes.

13 lentelė

Tobulinimo galimybės pagal ekspertų nuomonę

Ekspertai	E1	E2	E3	E4	E5	E6
Tobulinimo galimybės						
Sieti išmokas su užaugintų vaikų skaičiumi	+				+	
Kurti darbo vietas pagyvenusiems žmonėms	+	+	+	+	+	+
Stiprinti šeimos institutą		+				
Svarbi mišri santaupų kūrimo sistemą ir jos elementais			+			
Didinti pensinį amžių	+	+	+	+		+
Ilginti būvimą darbo rinkoje	+	+			+	

Pensijos dydį padaryti priklausomą nuo sumokėtų socialinio draudimo įmokų			+			+
Peržiūrėti išmokų teisingumą	+			+	+	
Rečiau keisti įstatyminę bazę	+	+	+	+	+	+

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ekspertų atsakymais.

Ekspertai E1 ir E5 mano, jog išmokas reikia sieti su užaugintų vaikų skaičiumi: *„auginamų vaikų skaičius turės įtakos šiuo metu dirbančių asmenų pensijoms“*. Visi ekspertai teigia, kad reikia kurti darbo vietas pagyvenusiems žmonėms bei rečiau keisti įstatyminę bazę. E1 eksperto nuomone: *„kai visų gyventojų amžiaus grupių nedarbo lygis yra didelis, vyresnio amžiaus žmonės praranda darbus, o tiems, kurie liko įsidarbinę, yra sunku išsilaikyti, nes įmonių ir organizacijų viduje atsiranda konkurencija“*. Ekspertas E2 mano, jog reikėtų stiprinti šeimos institutą. Šeimoje, priešingai nei valstybinėje apsaugoje, nekyla problemų dėl socialinės pagalbos poreikio nustatymo, nėra paskatų anksti išeiti iš darbo rinkos (Juurikkala, 2010). Vienintelis E3 ekspertas paminėjo, kad yra svarbi mišri santaupų kūrimo sistema ir jos elementais, t.y. šeima, lanksti darbo rinka, taupymo kultūra, pilietinė visuomenė ir valstybės pagalba. Beveik visi ekspertai, išskyrus E4, teigė, jog reikia didinti pensinį amžių. Eksperto E2 nuomone: *„Lietuva susiduria su demografinėmis problemomis, kada daugėja pagyvenusių žmonių, gimusiųjų skaičius nedidėja, o emigravusių yra daug. Pensinio amžiaus didinimas viena iš pensijų sistemos reformos priemonių“*. E1, E2 ir E5 ekspertai mano, jog būtina ilginti būvimą darbo rinkoje. Ilgėjanti gyvenimo trukmė, mažas gimstamumas sparčiai keičia daugelio valstybių demografinę struktūrą, didindami vyresnio amžiaus žmonių dalį visuomenėje (Lietuvos Respublikos Valstybės..., 2008). Dviejų ekspertų nuomone (E3 ir E5) reikia pensijos dydį padaryti priklausomą nuo sumokėtų socialinių draudimo įmokų. E1, E4 ir E5 ekspertai siūlo peržiūrėti išmokų teisingumą. E1 ekspertas teigia: *„ne paslaptis, kad yra dalis gyventojų, kurie gauna po dvi, po tris pensijas. Jos visos yra teisėtos, legalios, bet reikia peržiūrėti ar jos reikalingos, ar įneša visuomenei teisingumą. Tai būtų pats geriausias ir teisingiausias žingsnis“*.

Ekspertų nuomonė apie tai, kad Lietuvoje bazinė pensija būtų finansuojama iš valstybės biudžeto buvo skirtinga. E2, E5, E6 ekspertai teigia, jog tai būtų teisinga. E2 ekspertas teigia: *„šiuo metu tik asmenims, neturintiems teisės gauti socialinio draudimo pensijos, mokama šalpos pensija iš valstybės biudžeto“*. E1, E3, E4 ekspertų teigimų nėra skirtumo ar bazinė pensija bus mokama iš Valstybės biudžeto ar iš „Sodros“ biudžeto. Be to, E1 ekspertas sako: *„buvo keletą kartų ruošiami projektai, kad įmokų administravimas būtų perduotas mokesčių inspekcijai. Tada biudžetas būtų bendras, o dabar „Sodros“ biudžetas yra nepriklausomas, atskiras biudžetas. „Sodra“ įmokas surenka ir administruoja pati. Ar įmokas administruotų mokesčių inspekcija, ar „Sodra“, problemas vis tiek turėtų spręsti ta pati Vyriausybė“*. E4 eksperto teigimu: *„tikėtina, jog lėšos bus*

perskirstytos tarp institucijų. VSDF nereikėtų mokėti bazinės pensijos, to pagrindu gal būtų sumažintas valstybinio socialinio draudimo įmokų procentas, tai VSDF biudžetas vis vien liktų deficitinis. Be to gali būti padidinti kiti mokesčiai“. Norint, kad bazinės pensijos būtų mokamos iš valstybės biudžeto, bus didinamas gyventojų pajamų mokestis, tačiau ta pačia apimtimi sumažintas „Sodros“ įmokos tarifas. Likusiai „Sodros“ įmokų daliai, susijusiai su senatvės pensija, siūloma nustatyti, kad įmokos būtų susietos su išmokomis: tai reikštų, kad daugiau uždirbantys ir daugiau sumokantys į „Sodrą“ žmonės gautų didesnę pensiją, o uždirbusieji mažiau – atitinkamai galėtų tikėtis mažesnės pensijos (Mokesčių žinios, 2013).

Paskutiniu bloko klausimu norėta sužinoti, kokius ekspertai žino kitų šalių pensijų sistemos reformos Gerosios praktikos pavyzdžius (žr. 14 lent.).

14 lentelė

Ekspertų gerosios praktikos pavyzdžiai

Ekspertai	Gerosios praktikos pavyzdžiai		
	1.	2.	3.
E1	-	-	-
E2	Kanada	Danija	Švedija
E3	Olandija	Danija	-
E4	Danija	-	-
E5	-	-	-
E6	Vokietija	Olandija	Danija

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis ekspertų atsakymais.

Ekspertai E1, E5 neišskyrė nei vienos valstybės, kurios pavyzdžiu Lietuvos pensijų sistema galėtų remtis. E1 teigė: „visoje Europoje, tiek ir Lietuvoje, pensijų sistemos yra panašios. Viskas priklauso nuo dviejų aspektų, t.y. kiek ekonomiškai stipri valstybė ir ant kiek yra pastovi įstatyminė bazė. Europoje buvo sukurtos dvi sistemos, viena vokiečių, kita anglų. Buvo šių dviejų sistemų integravimas, todėl visos valstybės, galima sakyti, daro tą patį“.

E2 ekspertas išskyrė Kanados ir Danijos pensijų sistemas, kaip gerosios praktikos pavyzdžius. „Kanadoje veikia valstybinė pensijų kaupimo sistema ir darbdavių valdomi pensijų fondai. Valstybinė pensija priklauso nuo darbo užmokesčio ir sumokėtų įmokų, privačius pensijų fondus žmonės gali rinktis per darbovietes. Danijos pensijų sistema susideda iš valstybinės bazinės pensijos ir privalomų privačių pensijų, kurias kaupia dideli fondai, o ne atskiros bendrovės“. Danijos pensijų sistema buvo pirmoji pasaulyje, kuriai prieš metus „Mercer“ skyrė aukščiausią A įvertinimą. Toks aukštas įvertinimas skirtas už tai, kad jos pensijų sistema yra gerai subalansuota, įmokos į valstybinį pensijų fondą yra didelės, tačiau užtikrinančios adekvačią grąžą, privatūs pensijų fondai turi gerai išvystytą priežiūros mechanizmą (Geriausios pasaulio pensijų..., 2013). E3, E4 bei E5 ekspertai taip pat mano, jog Danijos pensijų sistema galėtų būti puikus gerosios praktikos pavyzdys Lietuvai.

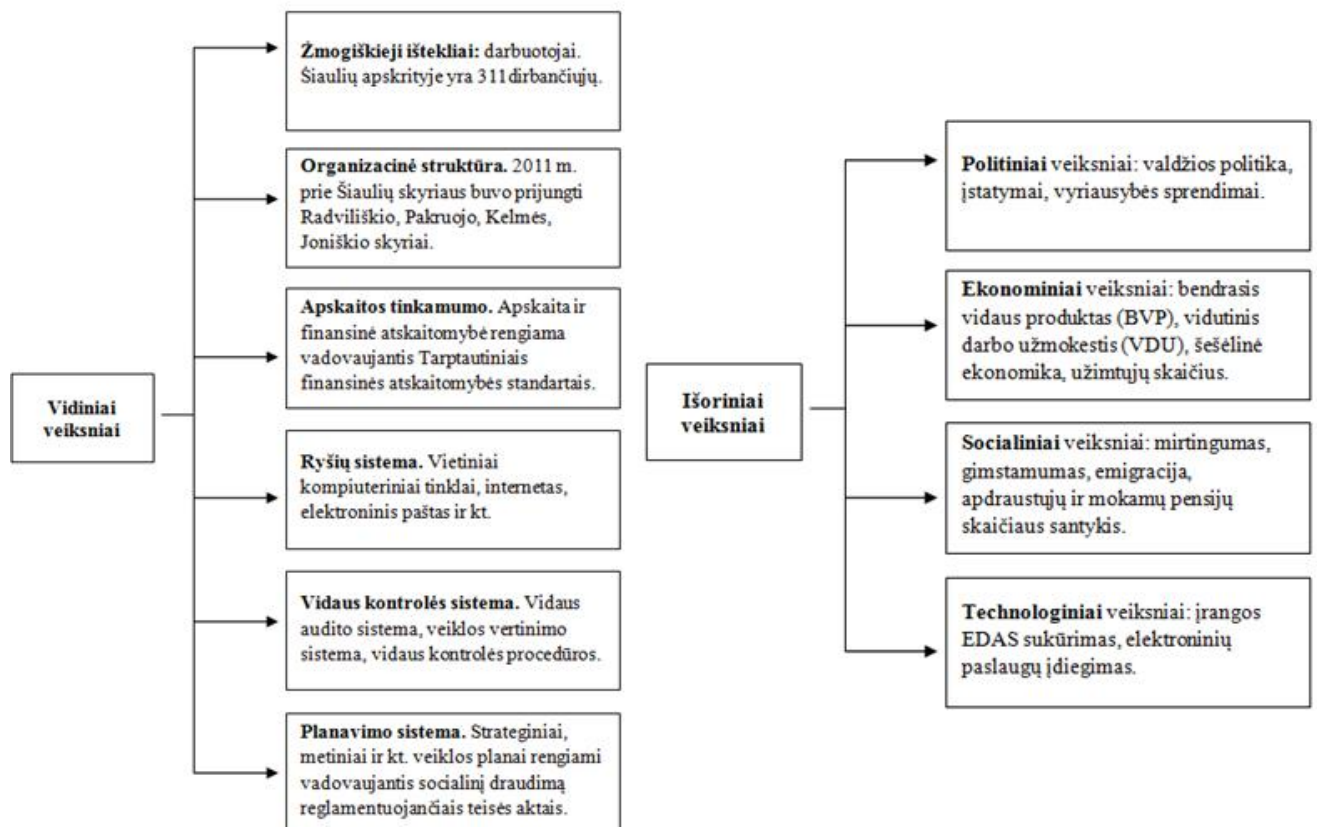
Olandijos pensijų sistema reitinguojama kaip antra geriausia sistema po Danijos. Ji sudaryta iš valstybinės pensijų dalies bei pusiau privalomų su darbo užmokesčiu susijusių pensijų fondų. (Geriausios pasaulio pensijų..., 2013). E3, E6 ekspertai mano, kad išskyrė Olandijos pensijų sistemą. Eksperto E6 nuomone: „Lietuvoje, kaip ir Olandijoje galėtų būti galutinis pensijų dydis skaičiuojamas nuo bendro viso darbo stažo vidutinių pajamų“.

Švedijos pensijų sistemą išskyrė E2 ekspertas, Vokietijos – E6 ekspertas. E2 eksperto teigimu: „Švedijoje didžioji dalis socialinio draudimo finansuojama iš darbdavio mokesčių. Pensijų sistema finansuojama iš valstybės lėšų“. Pensija apskaičiuojama ir išmokoma iš privalomųjų gyventojų mokesčių. Pensijos dydis priklauso nuo asmens išdirbtų metų skaičiaus, turėtos algos dydžio bei nuo pensijų fonduose ar fonde sukauptų lėšų (Guardiancich, 2010). E6 ekspertas teigė: „Vokietijoje valstybinė pensijų dalis pagrįsta taškų kaupimu. Už kiekvienus dirbtus metus žmogui yra priskaičiuojami taškai, o kai jis sulaukia pensinio amžiaus, taško vertė yra dauginama iš taškų skaičiaus ir taip apskaičiuojama būsima pensija“. Švedijoje bei Prancūzijoje būdingos valstybinės pensijų sistemos. Pensijų sistema kontroliuojama ir administruojama valstybės, apimanti visapusiškai privalomą dalyvavimą. Valstybė organizuoja ne tik bazinę pensiją, skirtą mažinti skurdą, bet ir vidurinėsios klasės su darbo užmokesčiu susijusias pensijas (Jeurissen, Sanders, 2007).

3.4. Ekspertų interviu analizės apibendrinimas

Įvairių priemonių kompleksas susideda į vieną esminę pensijų sistemos reformą, kurios pagrindinis uždavinys – socialinio solidarumo ir teisingumo užtikrinimas. Siekiama didinti visuomenės pasitikėjimą sistema, garantuoti orias pensijas. Reforma – ne vienos dienos darbas ir apima ne vieną priemonę. Jos esmė – išsaugoti esamas pensijų sistemos gerąsias puses, nedaryti to, kas neigiamai atsilieptų daugybei žmonių. Pritaikyti pensijų sistemos reformą naujiems iššūkiams, neišvengiamai laukiantiems ateityje (Bitinas, 2011).

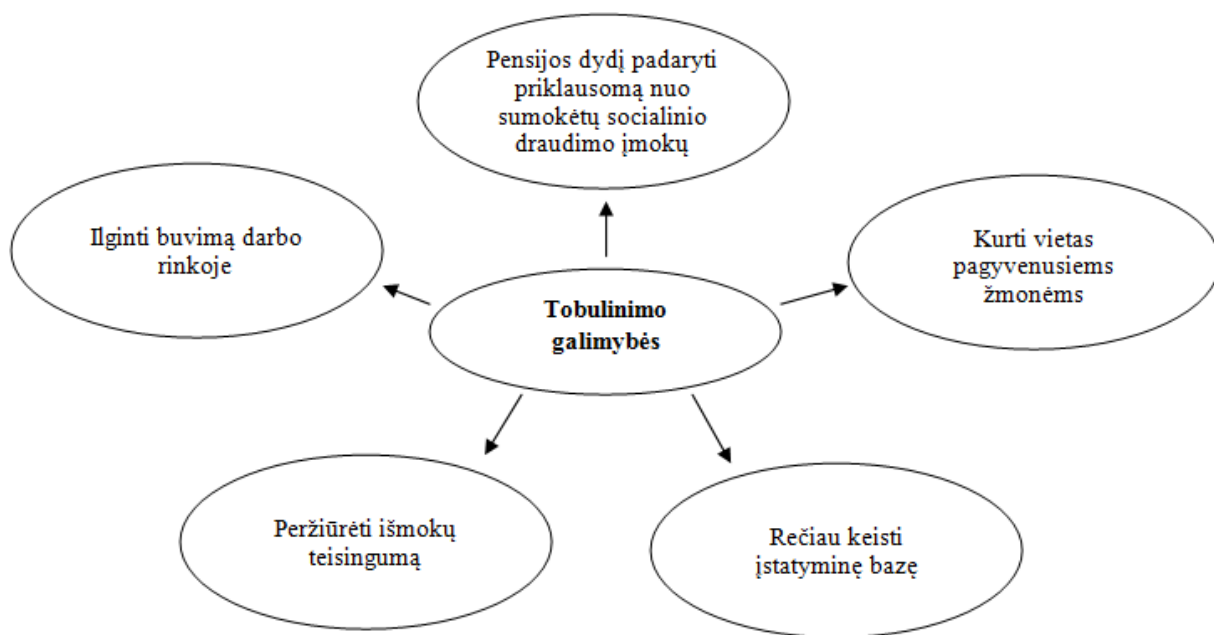
Šiaulių apskrityje įgyvendinant pensijų reformą 2008-2012 m. laikotarpyje įtakos turėjo tiek išoriniai (žr. 12 pav.), tiek vidiniai veiksniai (žr. 13 pav.).

12 pav. Vidiniai ir išoriniai veiksniai, įtakoiantys VSDF valdybos veiklą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis.

Atlikus interviu ir išanalizavus Šiaulių apskrities Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ekspertų nuomones, galima teigti, kad Lietuvos pensijų sistemą būtina tobulinti. „Sodra“ ne pelno siekianti organizacija. Jei nebeliktų jos, privatūs pensijų fondai problemos neišspręstų. Valstybė vis tiek turėtų ieškoti būdų, kaip išlaikyti pilietį, kuris sulaukė pensinio amžiaus, užtikrinant bent minimalias pragyvenimo sąlygas. Tokia sistema, nesvarbu kaip ją pavadinsi, ar „Sodra“, ar dar kokia kitokia, ji vis tiek turi būti. Taigi, reikia ieškoti būdų, kaip pagerinti pensijos sistemą. 13 paveiksle pateiktos tobulinimo galimybės, kurias siūlo ekspertai.

13 pav. Tobulinimo galimybės, siūlomos ekspertų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ekspertų atsakymais.

13 paveiksle pateiktos tobulinimo galimybės, kurias siūlo ekspertai. Labiausiai siūloma atkreipti dėmesį į įstatyminę bazę bei išmokų teisingumą.

Pasaulyje yra gerosios praktikos pavyzdžių. E1 ekspertas negalėjo išskirti nei vieno gerosios praktikos pavyzdžio, jo teigimu: „*visoje Europoje, tiek ir Lietuvoje, pensijų sistemos yra panašios. Europoje buvo sukurtos dvi sistemos, viena vokiečių, kita anglų. Buvo šių dviejų sistemų integravimas, todėl visos valstybės, galima sakyti, daro tą patį*“. Daugumos ekspertų, t.y. E2, E3, E4, E6 teigimu, Lietuva galėtų remtis Danijos pensijų sistemos pavyzdžiu, kadangi Danijos pensijų pripažinta geriausia pasaulyje. E6 ekspertas mano, kad geriausios praktikos pavyzdys – Vokietija. Joje valstybinė pensijų dalis pagrįsta taškų kaupimu. Lietuvoje buvo siūloma pensijos sistemos modelį pasirinkti: apskaitos vienetų arba kitaip vadinamą taškų sistemą. Taškų sistema paprastai sulygina asmeninį darbo užmokestį su šalies ūkio vidutiniu darbo užmokesčiu ir suteikia taškus, atsižvelgiant į šį santykį kiekvienais įmokų mokėjimo metais (Lietuvos pensijų sistemos..., 2011). Tačiau šis modelis nebuvo pasirinktas. Lietuvoje pensijų sistemos reformos klausimas lieka neišspręstas, pensijų sistemą reikia tobulinti.

IŠVADOS

1. Lietuvoje Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema veikia einamojo finansavimo principu. Šiame socialinio draudimo modelyje vadovaujamosi universalumo, kartų solidarumo, tęstinumo, prisiimtų įsipareigojimų vykdymo bei privalomo dalyvavimo principais. Mažėjanti sistemos aprėptis, mažos pensijos, pensijų finansavimo sunkumai, demografinis spaudimas pensijų sistemai, tai pagrindinės priežastys, dėl kurių buvo būtina pensijų sistemos reforma. Įtakos turėjo ekonominiai, socialiniai bei demografiniai veiksniai. Viešojo valdymo reformą sudaro sąmoningi pokyčiai viešojo sektoriaus organizacijų struktūrose bei procesuose, siekiant, kad jie veiktų geriau. Penkioliktosios A. Kubiliaus Vyriausybės (2008-2012 m.) viešojo valdymo reformų turinys pagrįstas vadybine doktrina. Analizuojamame laikotarpyje išryškėja NVV doktrinos bruožai, kai privatus sektoriaus perkeliamas į viešąjį sektorių. Reformuojant pensijų sistemą Lietuvoje buvo pasirinktas pensijų sistemos modelis, paremtas pakopų principu.
2. Valstybinis socialinio draudimo fondas (VSDF) vykdo socialinį draudimą Lietuvoje. VSDF turi savarankišką biudžetą, į jį renkamos privalomosios socialinės įmokos ir iš jo mokamos socialinės išmokos. Nuo 2008 m. VSDF – deficitinis. Per visą analizuojamą laikotarpį VSDF išlaidos viršijo pajamas. Šiai problemai spręsti politinė valdžia priiminėjo įvairius sprendimus. Buvo pakeista valstybinio pensijų socialinio draudimo įmokos dalis, pervedama į privačius pensijų fondus iš VSDF: 2008 m. – 5,5 proc., o 2012 m. – 1,5 proc. Per analizuojamą laikotarpį keitėsi draudėjų bendrieji socialinio draudimo įmokų tarifai atskiroms draudimo rūšims. 2008 m. iš bendro draudėjų įmokų tarifo, kuris buvo 30,70 proc., iš jų pensijų socialiniam draudimui atiteko 23,85 proc., o 2009 m. – 23,30 proc. Nuo 2010 m. bendrasis draudėjų įmokų tarifas kito, buvo 30,80 proc., bet iš jų pensijų socialiniam draudimui buvo skiriamas tas pats procentas, kuris buvo nustatytas 2009 m., t.y. 23,30 proc. Įmokų tarifas VSDF 2008 m. buvo 3 proc., iš kurių pensijų draudimui buvo skiriami 2,5 proc., nuo 2009 m. iki 2012 m. tarifas VSDF buvo 9 proc., iš jų 3 proc. buvo pervedami pensijų draudimui. Sprendimų būta įvairių, tačiau ir 2012 m. VSDF buvo deficitinis.
3. Pensijų sistemos įgyvendinimui Šiaulių apskrityje įtakos turėjo išoriniai veiksniai: politiniai, ekonominiai, socialiniai, technologiniai. Politinius veiksnius lemia valdžios politika, įstatymai arba vyriausybės sprendimai. Ekonominiams veiksniams priskiriami: BVP, VDU, užimtųjų sk. ir kt. Šiaulių apskrityje BVP bei VDU didžiausias buvo 2008 m. 2008-2012m. laikotarpiu užimtųjų skaičius Šiaulių apskrityje turėjo tendenciją mažėti, sumažėjo 44 tūkst., 2012 m. Šiaulių apskrityje buvo 114,8 tūkst. užimtųjų. Mirtingumas, gimstamumas, emigracija – pagrindiniai socialiniai veiksniai, kurie turi įtakos pensijų sistemai. Šiaulių apskrityje 2009-2012 m. laikotarpiu gimusiųjų skaičius mažėjo, nuo 506 iki 398. Šiaulių apskrityje yra labai didelė emigracija. 2010 m. išvykusių

skaičius buvo didžiausias. 2011 m. emigrantų skaičius sumažėjo, buvo 13727 žmonės, tačiau 2012 m. išvykstančiųjų skaičius padidėjo (12331 išvykusieji). Mažiausias mirtingumas Šiaulių apskrityje buvo 2011 m., tais metais mirė 4301 žmonės. Nuo 2011 m. mirtingumas didėjo, 2012 m. buvo 4393 mirusiųjų. Informacinės technologijos leido labiau išplėsti teikiamų paslaugų spektrą, greičiau ir geriau aptarnauti klientus, pagreitinti reikalingos informacijos paiešką.

4. Pensijų sistemos įgyvendinimui įtakos turėjo vidiniai veiksniai: žmogiškieji ištekliai, organizacinė struktūra, finansiniai ištekliai, apskaitos tinkamumas, ryšių sistema, vidaus kontrolės sistema, planavimo sistema. Šiaulių apskrities „Sodroje“ yra 311 dirbančiųjų. Fondo valdybos organizacinė struktūra suformuota taip, kad būtų galima vykdyti visas jai priskirtas funkcijas. Fondo administravimo įstaigų veikla – finansuojama iš Fondo biudžeto lėšų. Apskaita tvarkoma ir finansinė atskaitomybė rengiama vadovaujantis Tarptautiniais finansinės atskaitomybės standartais. Fondo administravimo įstaigose įdiegti vietiniai kompiuteriniai tinklai, kurie yra sujungti į vientisą tinklą, veikia kitos ryšių sistemos. Veikia patikima vidaus audito sistema, vidaus kontrolės, įskaitant finansų kontrolę, procedūros. Šiaulių apskrityje rengiami strateginiai, metiniai, ir kiti veiklos planai. Svarbiausias yra strateginis veiklos planas. 2011 m. Šiaulių apskrityje vyko reorganizavimas, prie Šiaulių skyriaus buvo prijungti Radviliškio, Pakruojo, Kelmės bei Joniškio teritoriniai skyriai.
5. 2008-2012 m. pensijų sistema buvo reformuojama. Visi ekspertai teigė, jog valstybinės socialinio draudimo pensijų sistemos pakeisti kardinaliai neįmanoma. Tam, kad pensijų sistema būtų tobulesnė, reikėtų kurti darbo vietas pagyvenusiems žmonėms, peržiūrėti išmokų teisingumą, rečiau keisti įstatyminę bazę, pensijos dydį padaryti priklausomą nuo sumokėtų socialinio draudimo įmokų. Taip pat reikėtų išmokant pensijas atsižvelgti į biudžetą. Lietuvos pensijų sistema nėra tobula. Danijos pensijų sistema laikoma geriausia pasaulyje, todėl dauguma ekspertų Daniją įvardino kaip gerosios praktikos pavyzdį. Danijos pensijų sistema susideda iš valstybinės bazinės pensijos ir privalomų privačių pensijų, kurias kaupia dideli fondai, o ne atskiros bendrovės.

Ginamasis teiginys patvirtinamas, pensijų sistemos reformos įgyvendinimas 2008-2012 m. laikotarpiu neišsprendė pensijų išmokėjimo problemų, nes Lietuvos valdžia neatrado būdų, kaip išspręsti klausimą dėl VSDF deficito bei pensijos, kuri užtikrintų orią senatvę, dydžio.

REKOMENDACIJOS

Remiantis kokybinio tyrimo duomenų analizės rezultatais Lietuvos Respublikos Vyriausybei galima rekomenduoti:

1. Įgyvendinus pensijų sistemos reformą Šiaulių apskrityje 2008-2012 m. laikotarpiu, VSDF buvo deficitinis. Siekiant keisti susiklosčiusią situaciją, siūloma remtis ilgalaikiu finansavimo planu, kuriame numatyti finansavimo šaltiniai ir kitos finansavimą užtikrinančios priemonės.
2. Šiaulių apskrityje įgyvendinant pensijų sistemos reformą 2008-2012 m. Laikotarpiu, ekspertų nuomone, buvo susiduriama su pagrindine problema, įstatymine baze. Siekiant, kad pensijų sistemos įgyvendinimas nesusidurtų su šia problema, reikia pensijų sistemos eigą pakreipti taip, kad nereikėtų kiekvienos kadencijos Seimui nuolat grįžti prie to paties klausimo. Laiku parengti priimtų įstatymų poįstatyminius aktus. Dėl laiku neparengtų poįstatyminių aktų nepradedama tinkamai funkcionuoti įstatymai. Įstatyminę bazę keisti kas 4 metus (keičiantis seimo kadencijai), nes klientams sunku išaiškinti, kad šiuo metu galiojantis įstatymas gali būti keičiamas ir neaišku kokią įtaką turės jų išmokoms. Be to, reikia tikslinti pensijų įstatymą, kad neliktų dviprasmybių.
3. Demografiniai pokyčiai verčia rimtai abejoti pensijų sistemos tvarumu. Nors Lietuva patvirtino priemones, kuriomis pensinis amžius iki 2026 m. laipsniškai ilginamas iki 65 m., vien tik jomis nebus užtikrintos tvarios ir adekvačios pajamos būsimiems pensininkams. Reikia, kad išmokos ateityje galėtų būti susietos su demografiniais veiksniais, įmokos glausčiau susietos su išmokomis, panaikinant paskatas anksti išeiti į pensiją.

Remiantis kokybinio tyrimo duomenų analizės rezultatais Valstybinei socialinio draudimo fondo valdybai prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos galima rekomenduoti:

1. Siekti užtikrinti socialinių išmokų skyrimo teisingumą.
2. Kelti darbuotojų kvalifikaciją. Ne visi ekspertai, dalyvavę interviu apklausoje, galėjo atsakyti į jų kompetencijai priklausančius klausimus.
3. Parengti švietimo sistemą, padedančią asmenims rasti visus atsakymus į jiems rūpimus klausimus, susijusius su pensijų sistemos reforma.

LITERATŪRA

1. Ačaitė, V. (2005). *Lietuvos regioninės politikos aspektai ES kontekste*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Šiaulių universiteto leidykla.
2. Aleknevičienė V. (2005). *Finansai ir kreditas*. Vilnius.
3. Ališauskaitė-Paulavičienė J. (2004). *Socialinio ir sveikatos draudimo mokesčiai per 2 savaites*. Vilnius.
4. Arimavičiūtė, M. (2005) . *Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
5. Baltoji knyga, (2012). *Adekvачių, saugių ir tvarių pensijų darbotvarkė*. Europos komisija. Briuselis.
6. Bartkus, A. (2008). *Lietuvos ir Latvijos II pakopos kaupiamųjų pensijų fondų veiklos ypatumų vertinimas/ Ekonomika: mokslo darbai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
7. Barzley. M. (2001). *The New Public Management: Improving Research and Policy Dialogue*. University of California Press.
8. Bernotas, D., Guogis, A. (2006). *Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys*. Vilnius. Mykolo Romerio universitetas.
9. Bieliauskaitė, J. (2009). *Solidarumo vaidmuo socialinėje teisinėje valstybėje*. Prieiga per internetą: <www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sms/archyvas/dwn.php?id=153396>.
10. Birmontienė T. *Konstitucinės teisės gauti pensiją interpretavimas Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo jurisprudencijoje*. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/09.pdf>>.
11. Bitinas, A. (2006). Viešoji politika ir administravimas. *Pensijų sistemų reformavimo Europos Sąjungoje praktiniai aspektai*. Nr. 17. Vilnius.
12. Bitinas, A. (2008). Jurisprudencija. *Lietuvos pensijų sistemos modelis ir pensijų garantijų perspektyvos*. Vilnius.
13. Bitinas, B., Rupšienė, L. ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Klaipėda: S. Jokužio leidykla – spaustuvė.
14. Bitinas, A. (2011). Monografija. *Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas*. Vilnius.
15. Björnberg, U., (2005). *Financial support between generations in Sweden*. Working Paper Presented at the 7th European sociological association conference, Torun, Poland.
16. Britannica enciklopedija. (2002). Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/eb/article?eu=64661>>.
17. Boldrin M., Dolado J. J., Jimeno J. J., Peracchi F. (1999). *Ekonomių Policy. The Future of pensions in Europe*.

18. Buckiūnienė O., Meidūnas V., Puzinauskas P. (2003). *Lietuvos finansų sistema*. Vilnius. Teisinės informacijos centras.
19. Buškevičiūtė E. (2006). *Viešieji finansai*. Kaunas. Kauno technologijos universitetas.
20. Commission européenne, Conseil de l'Union européenne (2003). *Rapport sur des pensions viables et adéquates*.
21. DeLeon L.(2005). Public Management, Democracy, and Politics//The Oxford Handbook of Public Management. Ed. Ferlie E., Lynn L. Jr, Pollit Ch. – USA: Oxford University Press.
22. Dobravolskas, A., Keinys, St., Murauskienė, L., Sakalaitė, R., Steinmeyer, H-D. (1999). *Socialinės apsaugos terminų žodynas*. Vilnius. Prieiga per internetą: <http://sec.lt/sites/default/files/leidiniai/1999_SEC_Socialines_apsaugos_terminu_zodynas.pdf>.
23. Domarkas, V., Sudnickas, T. (2011). Viešoji politika ir administravimas. *Vietos savivaldos raida 1990-2010 metais*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <<http://www.draudimas.com/?id=401004&let=21>>.
24. Draudimo ir rizikos valdymo institutas (2008-2013). *Paaiškinamasis žodynas*.
25. Durand, P. (2005). *La politique contemporaine de Sécurité sociale*. Paris: Edition Dalloz.
26. Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema EDAS (2012). *Informacija apie EDAS*. Prieiga per internetą: < <http://www.sodra.lt/index.php?cid=2696> >.
27. Endriulaitytė, R. (2009). *Pensijų sistemų reformų Lietuvoje problematika ir perspektyvos*. Vilnius. Prieiga per internetą: < http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20100212_094232-15951/DS.005.0.02.ETD >.
28. Estonian cooperation assembly (2011). *Estonian human development report, Baltic ways of human development: twenty years on*. Tallinn.
29. Fox, L., Palmer, E. (1999). *Latvian pension reform*. Washington.
30. Gylis, P. (2002). *Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontroversijos*. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius.
31. Geriausios pasaulio pensijų sistemos (2013). Prieiga per internetą: < <http://www.delfi.lt/verslas/archive/geriausios-pasaulio-pensiju-sistemas.d?id=61231451>>.
32. Golinowska, S. (2000). *Polityka społeczna*. Warszawa: Poeltext.
33. Guardiancich, I. (2010). Germany current pension system: first assessment of reform outcomes and output. *Assurer une pension adéquate dans un context Européen*. Brussels: European Social Observatory.
34. Gudaitis, T. (2009). *Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Nr. 50. Vilnius
35. Guogis, A. (2000). *Socialinės apsaugos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.

36. Guogis, A., Bernotas, D. (2003). *Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos*. Monografija. Vilnius: Eugrimas.
37. Guogis, A., Gudelis, D. (2003). Viešoji politika ir administravimas. *Naujosios viešosios vadybos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius. Prieiga per internetą: <www.mruni.eu/lt/mokslas/leidyba/leidiniai/?file=5551&id=1212>.
38. Guogis, A. (2005). Mokslo darbai. *Socialinė apsauga ir naujosios viešosios vadybos alternatyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/archyvas/dwn.php?id=274487>.
39. Guogis, A. (2006). Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 18. Kaunas.
40. Guogis, A. (2008). Socialinis darbas. *Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos*. Prieiga per internetą: <www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/archyvas/dwn.php?id=274384>.
41. Guogis, A., Bitinas, A., (2011). *Valstybinio socialinio draudimo fondo finansavimas: įmokų surinkimo problematika*. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.
42. Halling, J. (1997). New public sector models: reform in Australia and New Zealand. In: Jan-Erik Lane (eds.). *Public sector reform: rationale, trends and problems*. London: Sage.
43. Hemerijck, A. (2005). *Pusiau suverenių Europos Socialinės gerovės valstybių ir ES vaidmens kaita*. Prieiga per internetą: <http://www.seti.lt/wp-content/uploads/2011/07/geroves_valstybe1.pdf>.
44. Jeffrey S. Harrison (2003). Strategic management of resources and relationships: concepts and cases. New York: John Wiley & Sons, Inc.
45. Jeurissen, P. P. T., Sanders, F. B. M. (2007). Solidarity: who cares? *Costs and Benefits of Collective Pension Systems*. Edited by O. W. Steenbeek and S. G. van der Lecq. Berlin Heidelberg: Springer.
46. Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G., Watts, M. (2000). *The dictionary of human geography*. Oxford: Blackwell.
47. Juozulynas, A., Prapiestis, J., Jurgelėnas, A., Valeikienė, V., Savičiūtė, R., Miglinė, V. (2009). Gerontologija. *Pensijinio amžiaus žmonių gyvenimo kokybės tyrimai Vilniaus mieste*. Prieiga per internetą: <www.gerontologija.lt/files/edit_files/File/pdf/2009/.../2009_83_91.pdf>.
48. Juurikkala, O. (2010). *Pay as you go pensijų sistemos Europoje: problemos ir pertvarkos*. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/pau_as_you_go_pensiju_sistemos_europoje_problemos_ir_pertvarkos/5801;from_topoc_id;34>.
49. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Kaunas.

50. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E., Mačernytė-Panomariovienė, I., Petrylaitė, V. (2013). *Darbas, šeima ir socialinė apsauga: žmogaus teisių užtikrinimo 2008-2012 metais problemos*. Vilnius: teisės universitetas. Prieiga per internetą: <http://www.teise.org/data/Darbas_seima_socialine_apsauga.pdf>.
51. Kaip praktiškai įgyvendinti strateginius planus (2007). *Metodinė medžiaga*. Prieiga per internetą: <<http://www.radviliskis.lt/files/teisine-informacija/strateginis-planavimas.pdf>>.
52. Klyvienė V. (2007). Pinigų studijos. *Lietuvos pensijų reformos poveikis valstybės finansams*. Vilnius. Lietuvos bankas.
53. Kosiedowski, W. (2001). Teoretyczne problemy rozwoju regionalnego. *Zarządzanie rozwojem regionalnym i lokalnym: problemy teorii i praktyki*. Torun: Dom Organizatora.
54. OECD (2004). *Pension reform in the Baltic Countries*. France.
55. Lazutka R. (2002). Pensijų ekonomikos principai. *Pinigų studijos, Nr. 4*.
56. Lazutka R. (2002). Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos. *Pensijų ekonomikos principai ir jų taikymas reformuojant pensijų sistemas*. Prieiga per internetą: <www.logincee.org/file/4524/library>.
57. Lazutka, R. (2005). *Socialinė politika ir socialdemokratija*. Prieiga per internetą: <www.lsd.lt/documents/R.Lazutka-konf-socdemRed.doc>.
58. Lazutka, R. (2007). Filosofija. Sociologija. *Pensijų sistemų raida Lietuvoje*. Prieiga per internetą: <<http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/fil72/9.pdf>>.
59. Lazutka, R. (2008). Ekonomika. *Lietuvos socialinio draudimo pensijų privatizavimo tikslai ir rezultatai*. Vilnius.
60. Lazutka, R. (2011). *Lietuvos pensijų sistemos vystymosi ilgalaikių tendencijų bei joje numatomų pokyčių įtakos Lietuvos viešųjų finansų tvarumui tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: <www.urm.lt/umr/m/m_files/wfiles/file3717.pdf>.
61. Lazutka, R. (2013). *Absurdas, kad „Sodros“ pensijos bus visada mažos*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/verslas/archive/r-lazutka-absurdas-kad-sodros-pensijos-visada-bus-mazos.d?id=61231477>>.
62. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas.
63. Lietuvos Laisvosios rinkos institutas (2010). *Valstybinio socialinio draudimo, valstybinių pensijų ir sveikatos draudimo sistemų permainos koncepcija*. Prieiga per internetą: <www.liberalai.lt/doc/35-llrisodrospermainapdf>.
64. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Valstybinio socialinio draudimo, valstybinių pensijų ir sveikatos draudimo sistemų permainos koncepcija*. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/valstybinio_socialinio_draudimo_valstybiniu_pensiju_ir_sveikatos_draudimo_sistemu_permainos_koncepcija/5579>.

65. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (1998). Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1998/n810218a.htm>>.
66. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (2013). Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/Prasymai/16_2013.htm>.
67. Lietuvos regioninė politika (2008). *Samprata, tikslas, prioritetinės kryptys, įgyvendinimo teorijos*. Prieiga per internetą: <<http://www.vrm.lt/nrp/index.php?id=162>>.
68. Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas (2000). *Įstatymo paskirtis ir nacionalinės regioninės plėtros politiniai tikslai*. Prieiga per internetą: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=A200FC5C-6F58-4327-A729-7E8386C5AA76>>.
69. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2008). *Dėl 2009 metų valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto projekto ir šiam biudžetui subalansuoti skirtų teisės aktų projektų*. Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/Posed_medz/2008/081215/02.pdf>.
70. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2013). *Kodėl to reikia?* Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?269435201>>.
71. Lietuvos Respublikos Seimas (2005). *Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=378767>.
72. Lietuvos Respublikos Seimas (2008). *Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=378186>.
73. Lietuvos Respublikos seimas. *Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=310964>.
74. Lietuvos Respublikos seimas. *Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=343534>.
75. Lietuvos Respublikos seimas. *Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=378146>.
76. Lietuvos Respublikos seimas. *Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2011 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=388792>.
77. Lietuvos Respublikos seimas. *Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2012 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=430856>.

78. Lietuvos Respublikos seimas. *Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 21, 25, 33, 56, 57, 67 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas*. Prieiga per internetą: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=9FFEBC70-A6EE-40F3-9FBF-7813375FF647>>.
79. Lietuvos Respublikos seimas (2011). *Lietuvos Respublikos ministro pirmininko A. Kubiliaus vyriausybės veiklos 2008-2010 metais vertinimas*. Prieiga per internetą: <www.commonsense.lt/.../2008-2010-Vyriausybes-veiklos-vertinimas.doc>.
80. Lietuvos Respublikos Valstybės Kontrolė (2008). *Valstybinio audito ataskaita socialinio draudimo sistemos reforma*. Vilnius. Prieiga per internetą: <www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=1553>.
81. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2011). *Dėl Lietuvos Respublikos išdo atsargų sunkmečiui įstatymo koncepcijos patvirtinimo*. Prieiga per internetą: <www.lrv.lt/bylos/Teises_aktai/2011/05/17766.doc>.
82. Lietuvos socialdemokratų partija (2011). *LR ministro pirmininko A. Kubiliaus vyriausybės veiklos 2008-2010 metais vertinimas*. Prieiga per internetą: <<http://archyvas.lsdpklaipėda.lt/redakcijos-skiltis-nuomones-ir-komentarai/lr-ministro-pirmininko-akubiliaus-vyriausybes-veiklos-2008-2010-metais-vertinimas/>>.
83. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo leidykla.
84. Lukoševičius K., Martinkus B. (2001). *Verslo vadyba*. Kaunas. Kauno technologijos universitetas.
85. Mačiulis, N. (2013). „Swedbank“. Prieiga per internetą: <<http://www.swedbank.lt/lt/neigaliesiems/naujienos/view/1923>>.
86. Mano finansai (2013). *Biblioteka*. Prieiga per internetą: <<https://www.manofinansai.lt/lt/biblioteka/49>>.
87. Markauskienė, A., Nikitina, S. (2002). Gyventojų nedarbo ir užimtumo dinamika ir užimtumo perspektyvos. *Ekonomika ir vadyba: ekonomikos aktualijos*. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.
88. MINISTRY of WELFARE, of THE REPUBLIC of LATVIA. Prieiga per internetą: <<http://www.lm.gov.lv>>.
89. Mokesčių žinios (2013). *Mokesčių reformos kryptys*. Prieiga per internetą: <http://www.mzinios.lt/lt/2013-05-15/straipsniai/aktualijos/mokesciu_reformos_kryptys.html>.
90. Nakrošis, V. (2011). *Viešojo valdymo reformos Lietuvoje: kodėl ir kuo reikia pakeisti naująją viešąją vadybą?* Politologija. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Politologija/61/65-98.pdf>>.
91. Norkūnienė, J. (2004). *Valstybinio socialinio draudimo problemos ir sprendimo būdai*. Paslaugų verslo plėtros problemos integravimosi į Europą procese: konferencijos pranešimų medžiaga. Vilnius.

92. Olgaard, A. (2000). Trends in Demographic Components and Employment, with Special Regard to Industrial Eu-Couunties // *Ekonomika ir vadyba*. Konferencijų pranešimų medžiaga. Kaunas.
93. Paas, T., Hinnosaar, M., Masso, J., Szirko, O. (2004). *Social protection systems in the Baltic states*. Tartu. Prieiga per internetą: < <http://www.mtk.ut.ee/sites/default/files/mtk/toimetised/febawb26.pdf>>.
94. Patapas, A., Bakinaitė, L. (2011). Viešoji politika ir administravimas. *Papildomumo modelio analizė viešojo valdymo reformos aspektu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
95. Pollit Ch., Bouckaert G. (2003). *Viešojo valdymo reforma*. Vilnius: Algarvė.
96. Pensijų reformos baltoji knyga (2002). Prieiga per internetą: <<http://www.soc.miin.lt>>.
97. Raipa, A. (2008). Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. *Socialiniai pokyčiai ir naujos viešojo valdymo sistemos*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
98. Rukaitė, R. (2011). *Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto problema ciklinio ekonomikos vystymosi sąlygomis ir jos sprendimo būdai*. Vilnius. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2011~D_20110705_133729-29116/DS.005.0.01.ETD>.
99. Schneider, F., Enste, D. (2002). *The shadow economy: an international survey*. New York: Cambridge University Press.
100. SEB (2012). *Šalies ekonominės problemos kerta kiekvienam, bet ne vienodai*. Prieiga per internetą: <http://fin.seb.lt/vbfin/subscription/view.fw?id=3977&s_menu=4>.
101. Skučienė, D. (2011). Socialinis darbas. *Lietuvos socialinio draudimo kompensuojamoji gerovė lyginant su ES šalimis*. Prieiga per internetą: < www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/archyvas/dwn.php?id=301999>.
102. Smalskys, V. (2005). „Gerovės valstybės“ ir viešosios politikos kryptių teoriniai aspektai. Kaunas. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/en/mokslo_darbai/vpa/archyvas/dwn.php?id...>.
103. Soanes, C. Stevenson, A. (eds.) (2004). The Concise Oxford English Dictionary. *Oxford University Press*. Oxford Reference Online, available at Klaipėda University Library. Prieiga per internetą: <<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t23.e47212>>.
104. Socialinės komunikacijos institutas (2011). *Socialinio pedagogo terminų žodynas*. Prieiga per internetą: <<http://www.senoji.vpu.lt/socpedagogika/zodynalis/p.html>>.
105. Specializuota pensijų fondų valdymo įmonė (2010). *Kada eisime į pensiją?* Prieiga per internetą: < <http://www.mpensija.lt/images/File/informaciniai-pranesimai/Kadaeisimeipensija.pdf> >.
106. Stapokienė, J. (2005). Viešoji politika ir administravimas. *Naujosios viešosios vadybos elementų identifikavimas*. Šiauliai: Šiaulių universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/vpa/archyvas/dwn.php?id...>.

107. Svetikas K. (2007). Regioninės plėtros politika ir valstybės teritoriniai – administraciniai vienetai. LR Seimas. *Lietuvos regionų valdymo modelis: koks jis yra šiandien ir koks turėtų būti*. Vilnius.
108. „Swedbank“ (2013). vyriausiasis ekonomistas Nerijus Mačiulis (2013). Prieiga per internetą: <<http://www.swedbank.lt/lt/neigaliesiems/naujienos/view/1923>>.
109. Šimašius, R. (2006). *Ne pelno organizacijos ir jų reglamentavimas*. Prieiga per internetą: <<http://simasius.popo.lt/files/2012/04/Ne-pelno-organizacijos-ir-ju-reglamentavimas.pdf>>.
110. Šimkevičienė, L. (2012). *Pensijų sistemų reformų lyginamoji analizė (Lietuvos Latvijos, Estijos atvejai)*. Kaunas. Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2012~D_20120604_101451-47633/DS.005.0.01.ETD>.
111. Tapia, W. (2008). *Description of private system*. France.
112. Tarptautinių žodžių žodynas (2010-2013). Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/s/stratifikacija>>.
113. Tartilas J. (2005). Socialinės apsaugos pagrindai. Vilnius. Mykolo Romerio universitetas.
114. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius. [Interaktyvus], [žiūrėta 2013-11-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.vda-unesco.lt/wp-content/uploads/2012/02/R.Tidikis-Socialiniu-mokslu-tyrimu-metodologija1.pdf>>.
115. Toots, A. (2000). *Baltic old-age pension reform: looking for the common trends*. Prieiga per internetą: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/nispacee/unpan005868.pdf>>.
116. Tumėnas, A. (2010). *Valstybinių organizacijų reformų ir pokyčių teorinė analizė*. Vilnius. Prieiga per internetą: <http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100914_102956-04761/DS.005.0.02.ETD>.
117. Vaidanavičienė, I. (2009). *Privataus ir valstybinio pensinio draudimo santykio analizė ir perspektyva*. Prieiga per internetą: <vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.../DS.005.0.01.ETD>. Vilnius.
118. Vainienė, R. (2006). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
119. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009-2011 m. strateginis veiklos planas (2009). Prieiga per internetą: <www.sodra.lt/get.php?f.21025>.
120. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2009). *Istorija*. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=2303>>.
121. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2009). *Valstybinis socialinis draudimas Lietuvoje*. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.5085>>.
122. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2011). *Pradedama „Sodros“ pertvarka*. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/index.php?cid=182&new_id=20813>.

123. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2011). *Skyriaus reorganizavimo aprašas. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Jonišio skyriaus, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kelmės skyriaus, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Pakruojo skyriaus, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Radviliškio skyriaus reorganizavimo būdų prie Valstybinio socialinio draudimo fondo Šiaulių skyriaus sąlygų aprašas*. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/index.php?cid=4261&message_id=321>.
124. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2012). *Apdraustieji*. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=1711>>.
125. Vasiliauskas A. (2002). *Strateginis valdymas*. Vilnius: enciklopedija.
126. Vasiliauskas, A. (2005). *Strateginis valdymas*. Kaunas: technologija.
127. Verslo žinios (2012). *Žodynas*. Prieiga per internetą: <<http://zodynas.vz.lt/demografija-2>>.
128. Vinkauskienė S., Palubinskienė S. (2005). *Lietuvos socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų analizė*. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fV9I6AgvsHUI:www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2005/Finansai/Vinkauskiene%2520Sigita.htm+vsdf+pajamu+didejima+leme&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&source=www.google.lt>.

PRIEDAI

Senatvės pensijos amžius

Metai	Moterys	Gimimo data	Vyrai	Gimimo data
2012	60 metų 4 mėn.	1952 m. sausio 1 d. - 1952 m. rugpjūčio 31 d.	62 metai 8 mėn.	1949 m. liepos 1 d. – 1950 m. balandžio 30 d.
2013	60 metų 8 mėn.	1952 m. rugsėjo 1 d. - 1953 m. balandžio 30 d.	62 metai 10 mėn.	1950 m. gegužės 1 d. – 1951 vasario 28 d.
2014	61 metai	1953 m. gegužės 1 d. - 1953 m. gruodžio 31 d.	63 metai	1951 m. kovo 1 d. – 1951 m. gruodžio 31 d.
2015	61 metai 4 mėn.	1954 m. sausio 1 d. - 1954 m. rugpjūčio 31 d.	63 metai 2 mėn.	1952 m. sausio 1 d. – 1952 m. spalio 31 d.
2016	61 metai 8 mėn.	1954 m. rugsėjo 1 d. - 1955 m. balandžio 30 d.	63 metai 4 mėn.	1952 m. lapkričio 1 d. – 1953 m. rugpjūčio 31 d.
2017	62 metai	1955 m. gegužės 1 d. - 1955 m. gruodžio 31 d.	63 metai 6 mėn.	1953 m. rugsėjo 1 d. – 1954 m. birželio 30 d.
2018	62 metai 4 mėn.	1956 m. sausio 1 d. - 1956 m. rugpjūčio 31 d.	63 metai 8 mėn.	1954 m. liepos 1 d. – 1955 m. balandžio 30 d.
2019	62 metų 8 mėn.	1956 m. rugsėjo 1 d. - 1957 m. balandžio 30 d.	63 metai 10 mėn.	1955 m. gegužės 1 d. – 1956 m. vasario 28 d.
2020	63 metai	1957 m. gegužės 1 d. - 1957 m. gruodžio 31 d.	64 metai	1956 m. kovo 1 d. – 1956 m. gruodžio 31 d.
2021	63 metų 4 mėn.	1958 m. sausio 1 d. – 1958 m. rugpjūčio 31 d.	64 metai 2 mėn.	1957 m. sausio 1 d. – 1957 m. spalio 31 d.
2022	63 metų 8 mėn.	1958 m. rugsėjo 1 d. - 1959 m. balandžio 30 d.	64 metai 4 mėn.	1957 m. lapkričio 1 d. – 1958 m. rugpjūčio 31 d.
2023	64 metai	1959 m. gegužės 1 d. - 1959 m. gruodžio 31 d.	64 metai 6 mėn.	1958 m. rugsėjo 1 d. – 1959 m. birželio 30 d.
2024	64 metų 4 mėn.	1960 m. sausio 1 d. - 1960 m. rugpjūčio 31 d.	64 metai 8 mėn.	1959 m. liepos 1 d. – 1960 m. balandžio 30 d.
2025	64 metų 8 mėn.	1960 m. rugsėjo 1 d. - 1961 m. balandžio 30 d.	64 metai 10 mėn.	1960 m. gegužės 1 d. – 1961 m. vasario 28 d.
2026	65 metai	1961 m. gegužės 1 d. ir vėliau	65 metai	1961 m. kovo 1 d. ir vėliau

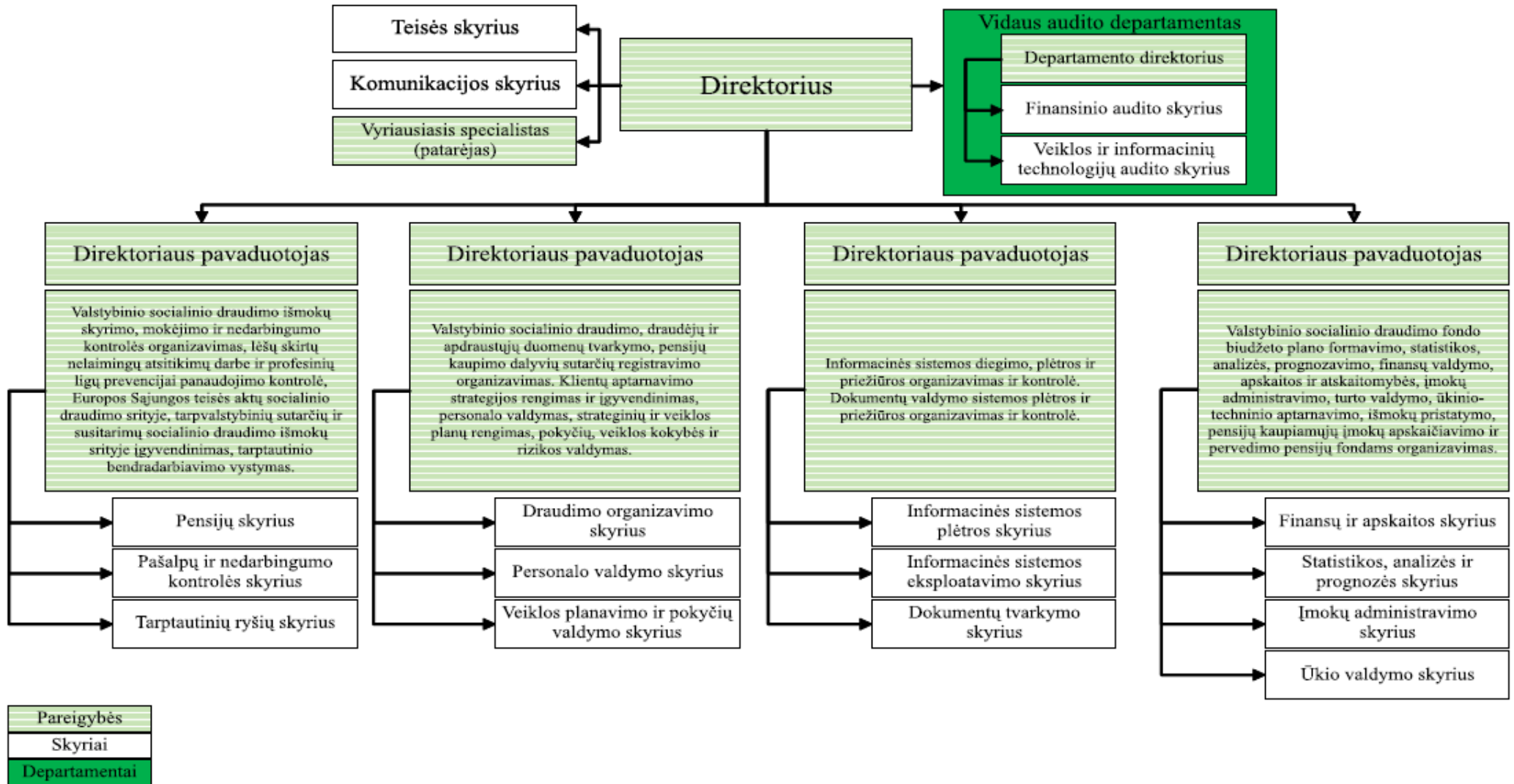
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymu.

Interviu klausimai

Klausimų dalys	1 kl.	2 kl.	3 kl.	4 kl.
Pensijų sistemos reforma Lietuvoje	Nuo 2008 m. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas – deficitinis. Ar įmanoma tiek reformuoti „Sodra“, kad VSDF biudžetas taptų nebe deficitinis ir būtų patenkinti žmonių socialinės apsaugos poreikiai? Pagrįskite savo nuomonę.	Lietuvoje pensijų sistema paremta einamųjų mokėjimų principu. Kaip, esant tokiai demografiniai situacijai, pasiekti valstybės socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą?	Ar vykstant pensijų sistemos reformoms, „Sodra“ pakeis privatūs pensijų fondai? Pagrįskite savo nuomonę.	–
Pensijų sistemos reforma Šiaulių apskrityje 2008-2012 m. laikotarpiu	Kokia buvo proceso eiga, pradant įgyvendinti pensijų sistemos reformą 2008 m. Šiaulių apskrityje?	Su kokiomis problemomis susidūrė Šiaulių apskritis, įgyvendinant pensijų sistemos reformą 2008-2012 m. laikotarpiu?	Apibūdinkite 2008-2012 m. laikotarpio „Sodros“ situaciją Šiaulių apskrityje. Kokius pokyčius pastebėjote, įgyvendinus pensijų sistemos 2008-2012 m. reformą Šiaulių apskrityje?	–
Pensijų sistemos reformos tobulinimo galimybės	Koks, VSDF vaidmuo ateityje? Pagrįskite savo nuomonę.	Kokios pensijų sistemos reformos tobulinimo galimybės?	Kokia Jūsų nuomonė apie tai, kad Lietuvoje bazinė pensija būtų finansuojama iš valstybės biudžeto?	Gal galėtumėte pateikti gerosios patirties pavyzdžių? Jūsų manymu, kokios šalies pavyzdžiu Lietuva galėtų remtis?

Šaltinis sudarytas darbo autorės.

VSDF organizacinė struktūra

Šaltinis paimtas iš „Sodros“ internetinės svetainės. Prieiga per internetą: <www.sodra.lt/get.php?i.18543>.

